

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму
*Кафедра соціально-економічної географії і регіонаознавства
імені Костянтина Нємця*

До захисту допустити

Завідувач кафедри _____ Людмила НЕМЕЦЬ

« ____ » _____ 2024 р.

**ЗЕЛЕНІ ЗОНИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ:
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Виконала: студентка 2 курсу магістратури,
групи ГЧ-21
спеціальності 106 Географія,
ОПП «Економічна, соціальна географія та регі-
ональний розвиток»
Сімцова Карина Андріївна

Науковий керівник:
к. геогр. н., доц. **Ключко Людмила Василівна**

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

_____
Голова ЕК Тарас ПОГРЕБСЬКИЙ
_____
Секретар ЕК Олена ПЕДЬ
« ____ » _____ 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ	
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЕЛЕНИХ ЗОН	7
1.1. Зміст поняття «зелені зони»	7
1.2. Класифікація зелених зон	22
1.3. Функції зелених зон	24
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА	
РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНИХ ЗОН У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	32
2.1. Міські та приміські сади	32
2.2. Міські площі	38
2.3. Прогулянкові алеї та доріжки	40
2.4. Сади розваг	42
2.5. Громадські парки	43
2.6. Меморіальні парки	48
2.7. Приморські сади та парки	50
2.8. Ботанічні сади	52
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЕЛЕНИХ ЗОН	
ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	57
3.1. Державна політика та роль неурядових організацій	
Великобританії у збереженні зелених насаджень	57
3.2. Забезпеченість зеленими зонами та їх кількісні	
характеристики	65
3.3. Територіальні особливості зелених зон	77
3.4. Зелений пояс Великобританії	92
3.5. Проблеми зелених зон Великобританії	98
ВИСНОВКИ	103
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	107

ВСТУП

Актуальність теми. В останні десятиліття світ усвідомив важливість створення комфортного середовища для людей та раціонального використання ресурсів. Перехід до філософії сталого розвитку, що акцентує увагу на екологічній і соціальній стійкості, став ключовим вектором глобальних змін. Однією з важливих складових цієї філософії є розвиток прибережних і зелених зон. Значний вплив на прискорення цих змін мали наслідки пандемії COVID-19 та російсько-української війни, які висунули на перший план питання забезпечення стійкості міського середовища.

За прогнозами вчених до 2050 року майже 70 % населення планети проживатиме в містах, що підкреслює критичну важливість сталого міського планування. Міські зелені зони покращують психічне та фізичне благополуччя, відіграють життєво важливу роль у зміцненні громадського здоров'я, соціальної згуртованості та підтримці біорізноманіття. Незважаючи на визнані переваги, рівню зелених насаджень у міських центрах, де люди часто проводять значну частину свого повсякденного життя, приділяється мало уваги в дослідженнях і політичних дискусіях.

Нещодавні дослідження виявили різку невідповідність у розподілі міських зелених зон у Великій Британії. Так, найбільш зелені центри міст розташовані на півдні Англії, тоді міста з найменшою кількістю зелених насаджень зосереджені на півночі країни. Цей географічний дисбаланс підкреслює нагальну потребу покращити озеленення міст.

Розрив у доступі до зелених насаджень у Великобританії свідчить про значну нерівність, яка впливає на можливості багатьох громад користуватися цими важливими просторами. Ця нерівність позбавляє значну частину населення перевірених переваг для зміцнення фізичного та психічного здоров'я, які забезпечують зелені зони. Такий стан справ не лише знижує якість життя, але й у довгостроковій перспективі призводить до збільшення витрат на охорону здоров'я, оскільки доступ до зелених насаджень сприяє профілактиці багатьох

хронічних захворювань. Окрім цього, втрачаються ширші соціальні та екологічні вигоди, такі як підвищення соціальної згуртованості, покращення якості повітря та зниження впливу урбанізації на довкілля. Таким чином, дослідження суспільно-географічних аспектів зелених зон Великобританії є актуальним.

Метою роботи було виявлення та аналіз суспільно-географічних особливостей зелених зон Великобританії, а для досягнення цієї мети було сформульовано наступні *завдання*:

- розглянути теоретичні аспекти суспільно-географічного дослідження зелених зон, зокрема дослідити зміст поняття «зелені зони» та тотожних з ним понять; проаналізувати функції, що виконують зелені зони у міському та природному середовищі, включаючи їхній вплив на стан здоров'я людини, якість повітря, мікроклімат та соціальне благополуччя; вивчити класифікацію зелених зон за функціональним призначенням, просторовими характеристиками та іншими ознаками;
- виявити історичні особливості формування та розвитку зелених зон Великобританії, визначити ключові фактори та чинники, які впливали на це;
- дослідити державну політику, законодавчі ініціативи, що приводяться, у галузі збереження та збільшення зелених зон Великобританії; вивчити внесок неурядових організацій у створення та підтримку зелених зон; оцінити рівень інформованості суспільства щодо проблем зелених зон і заходів, спрямованих на їх збереження;
- дати характеристику зелених зон Великобританії, особливостей озеленення різних її регіонів, дослідити географічні та соціально-економічні відмінності у забезпеченості зеленими зонами різних регіонів Великобританії; порівняти показники забезпеченості зеленими зонами в різних містах та районах, включаючи аналіз доступності цих зон для населення Сполученого Королівства;
- визначити проблеми розвитку та забезпеченості зеленими зонами регіонів Великобританії.

Об'єктом дослідження даної кваліфікаційної роботи магістра виступають зелені зони як невід'ємна складова міського середовища, *предметом* – географічні та соціально-економічні особливості зелених зон Великобританії.

Під час підготовки та написання роботи було використано низку наукових методів, які дозволили глибше проаналізувати тему: системно-структурний підхід – для аналізу зелених зон як складної системи, що включає різноманітні елементи (парки, сади, сквери, лісопаркові зони) та їх ієрархію, вплив на урбаністичне та природне середовище; літературно-описовий метод – застосований при вивченні літературних і цифрових джерел, аналізі концепцій, пов'язаних із поняттям «зелені зони», функцій, які вони виконують, а також їх класифікації; математико-статистичний метод – для аналізу показників зеленості територій, забезпеченості населення зеленими зонами, оцінки доступності парків та аналізу статистичних даних щодо просторового розподілу зелених зон у різних регіонах Великобританії; порівняльно-історичний підхід – використаний при дослідженні історичних аспектів формування зелених зон у містах Великобританії та змін у політиці їх розвитку; методи синтезу та аналізу – для визначення основних компонентів зелених зон, їх екологічного, соціального та економічного значення; графічний та картографічний методи – для створення картосхем і діаграм, що відображають просторове розташування зелених зон, їх площу та функціональне призначення у регіонах Великобританії, а також для візуалізації статистичних даних та ін. Цей комплекс методів дозволив забезпечити всебічний аналіз зелених зон Великобританії та визначити їх суспільно-географічні особливості.

Інформаційною базою дослідження слугували статистичні дані Національного управління статистики Великобританії, Департаменту навколишнього середовища, продовольства та сільського господарства, організації Ordnance Survey, дані місцевих органів влади, неурядових екологічних організацій, таких як National Trust та Woodland Trust. Також використовувалися матеріали інтернет-ресурсів, зокрема офіційні сайти зелених зон Великобританії, публікації у наукових журналах, періодичних виданнях, звіти міжнародних організацій та

літературні джерела, що висвітлюють аспекти міського планування, екології, стандартів озеленення території та особливостей зелених насаджень.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 112 найменувань. Перший розділ присвячений розкриттю теоретичних основ суспільно-географічного аналізу зелених зон, визначенню їх поняття, функцій та класифікацій. У другому розділі представлено історичні особливості формування та розвитку зелених зон Великобританії, а також чинники, які вплинули на їх становлення. Третій розділ містить аналіз сучасного стану зелених зон у різних регіонах Великобританії, їх доступності, показників забезпеченості та виявлених проблем.

Загальний обсяг роботи становить 114 сторінок. Робота ілюстрована структурно-логічними схемами, картосхемами, діаграмами, графіками, рисунками, фотографіями, таблицями тощо.

РОЗДІЛ 1. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЕЛЕНИХ ЗОН

1.1. Зміст поняття «зелені зони»

Аналіз наукової літератури, включаючи роботи зарубіжних авторів, демонструє відсутність єдиного загальноприйнятого визначення терміну «зелені зони». У різних джерелах використовуються близькі за змістом поняття, які часто застосовуються як синоніми. Серед них можна виділити такі терміни, як «зелені насадження», «міські зелені зони», «озеленені території», «міські зелені насадження», «комплексна зелена зона», «комплексна зелена зона міста», «приміські зелені зони» тощо.

Це різноманіття понять вказує на складність і багатогранність феномена, що охоплює як природні, так і створені людиною зелені території, які виконують екологічні, рекреаційні, естетичні та соціально-культурні функції. Відсутність однозначної термінології ускладнює стандартизацію підходів до планування, використання та охорони таких територій, що, в свою чергу, відображається на регулюванні у сфері міського та екологічного управління.

В Енциклопедії сучасної України використовується «*зелена зона*», яка розглядається як територія, що об'єднує різні види озеленення в єдину систему для створення сприятливого екологічного середовища, поліпшення мікроклімату, збагачення повітря киснем та забезпечення естетичної привабливості простору [7]. До таких зон належать масиви деревних і чагарникових насаджень, газони, квіткові композиції, декоративні оздоблення, а також природні ландшафти, інтегровані в урбанізовані території.

Зелена зона – це територія рослинності, розташована в ландшафті чи міському пейзажі. Зелений простір може включати блакитний простір (тобто озера, річки та водно-болотні угіддя) і може включати об'єкти забудованого середовища [47].

Зелені насадження не обов'язково доступні для громадськості, наприклад, зелені насадження включають ділянки (які зазвичай зачинені та доступні лише власникам ключів) і поля для гольфу (для доступу до яких може знадобитися членство в клубі та/або сплата плати). Такі *зелені насадження* відіграють значну роль у загальному забезпеченні зеленими зонами для відпочинку та розваг.

Високоякісні зелені насадження розроблені та керовані таким чином, щоб виконувати свої призначені функції та відповідати визначеним потребам. *Зелені зони* можуть бути міськими або сільськими [47].

Згідно із Законом України «Про захист зелених насаджень в містах та інших населених пунктах» [26], визначаються такі терміни та поняття:

Зелені насадження – це деревно-чагарникова та трав'яниста рослинність природного та штучного походження. Вона включає міські ліси, парки, бульвари, сквери, сади, газони, квітники, а також окремо зростаючі дерева та чагарники [26].

Озеленені території – це земельні ділянки, на яких розташована рослинність природного походження або штучно створені садово-паркові комплекси. До них відносяться бульвари, сквери, газони, квітники, а також мало забудовані території житлового, громадського, ділового, комунального та виробничого призначення. Основною умовою для озелененої території є те, що щонайменше 70% її поверхні має бути вкрито рослинністю [26].

Зелена зона – це земельна ділянка, яка займається зеленими насадженнями, що складаються мінімум з 50 екземплярів дорослих дерев, які утворюють єдиний полог, або з суцільної чагарниково-трав'янистої рослинності. Дорослим деревом вважається дерево, яке старше 15 років, або дерево, що не може бути пересажене за висновком спеціально уповноваженого органу з захисту зелених насаджень. До складу зелених зон також входять водні об'єкти чи їх частини, дороги та стежки місцевого сполучення, а також інші об'єкти, що територіально входять або примикають до цих зон [26].

Свонвік, К. та колеги вживають термін «*зелені насадження*» і розуміють під ним землю, яка складається переважно з незакріплених, водопроникних, м'яких поверхонь, таких як ґрунт, трава, кущі та дерева. Таким чином, міські зелені насадження є загальним терміном для всіх територій землі, які охоплюються цим визначенням зелених насаджень, як у державній, так і в приватній власності [95].

Ці визначення підкреслюють важливість зелених насаджень як частини екологічної інфраструктури міст і населених пунктів, що забезпечують покращення якості життя мешканців та збереження природного середовища.

Зелені зони виступають важливим елементом міського середовища, сприяючи покращенню якості повітря, регулюванню мікроклімату та збереженню біорізноманіття. Водночас вони забезпечують мешканцям можливість відпочинку, сприяють покращенню фізичного та психологічного стану, а також формують естетично привабливий ландшафт міста. Їх потенціал є важливим як для збереження природного балансу, так і для економічного розвитку, зокрема через стимулювання туризму та підвищення привабливості міської території для життя та бізнесу.

Згідно з визначенням Л. Борна, *зелені зони міст* в більш широкому розумінні є територіями з незабудованими відкритими просторами та зеленими насадженнями, розташованими в межах міської або приміської зони. Ці території мають значний вплив на різні аспекти життя суспільства, виконуючи екологічні, економічно-господарські, рекреаційні та естетичні функції [33].

У вузькому розумінні *зелені зони* розглядаються як території за межами міських забудов, зайняті лісами, лісопарками та іншими природними насадженнями [23]. Основними функціями таких зон є захист навколишнього середовища, поліпшення санітарно-гігієнічних умов, а також забезпечення місць для відпочинку та оздоровлення населення

Категорія «*зелена зона міста*» часто трактується науковцями у вузькому сенсі, як позаміська система зелених насаджень. Наприклад, Мусієнко М.М. визначає це поняття як широкий пояс зелених насаджень навколо населеного пу-

нкту, що охороняється з метою збереження рослинного і тваринного світу, очищення довкілля від забруднень та збагачення атмосфери киснем [5].

Визначення *міських зелених насаджень*, узгоджене екологами, економістами, соціологами та планувальниками, – це громадські та приватні відкриті простори в міських районах, переважно вкриті рослинністю, які прямо (наприклад, активний або пасивний відпочинок) або опосередковано (наприклад, позитивний вплив на міське середовище) доступні для користувачів [102].

У словнику-довіднику з екології Інституту ботаніки НАН України «зона зелена» описується як захисна зона протяжністю до 50 км, яка входить до складу земель державного лісового фонду, зайнята переважно лісовою рослинністю. Ця зона розташована навколо великих міст і промислових центрів, має особливий режим охорони, визначений законом, і виконує функції з оздоровлення навколишнього середовища [5].

Редактори другого тому «Екологічної енциклопедії» також зазначають, що *«зелена зона»* – це позаміська система зелених насаджень, яка виконує санітарно-екологічні та рекреаційні функції [4].

Міські зелені зони – це один із компонентів *озеленення міст* або *зеленої інфраструктури*. Вони також є важливою частиною громадських відкритих просторів і загальних служб, що надаються містами, і можуть служити одним із засобів укріплення здоров'я всіх членів міської спільноти. Тому необхідно забезпечити, щоб громадські *зелені зони* були легкодоступні для всіх груп населення і справедливо розподілялися в межах міста.

Міські зелені зони можуть включати місця з «природними поверхнями» або «природними умовами», але також можуть включати певні типи міської зелені, наприклад вуличні дерева, а також можуть включати «блакитні простори», які представляють водні елементи, починаючи від ставків і закінчуючи прибережними зонами [13].

У той же час існує термін *«приміська зелена зона»*, що вужче визначає території за межами міста, зайняті лісами, лісопарками та іншими озеленими

просторами. Вони виконують захисну та санітарно-гігієнічну функції, слугуючи також місцем відпочинку населення [17].

Отже, поняття **«зелена зона»** має різні інтерпретації залежно від контексту, однак у всіх випадках йдеться про важливу роль таких територій у збереженні екологічного балансу та забезпеченні рекреаційних можливостей для людей.

Варто зауважити, що термін **«приміська зелена зона»** має чітке визначення і використовується для позначення території, розташованої за межами міста. Ця зона зазвичай зайнята лісами, лісопарками та іншими озеленими просторами. Вона виконує важливі захисні та санітарно-гігієнічні функції, забезпечуючи очищення повітря, зниження рівня забруднення та створення сприятливого екологічного середовища. Крім того, приміські зелені зони є популярними місцями відпочинку для населення, сприяючи збереженню фізичного та психічного здоров'я мешканців, а також надаючи рекреаційні можливості [14].

Для більш повного розуміння поняття **«зелена зона міста»**, Кучярів В. П. пропонує термін **«комплексна зелена зона міста»**. Він визначає її як науково обґрунтовану сукупність територій, розташованих як у межах міста, так і за його межами, включаючи зелені насадження, водні простори та інші елементи природного ландшафту. За його словами, **комплексна зелена зона** утворює екологічний каркас планувальної структури міста, що виконує рекреаційні, санітарно-гігієнічні, естетичні та соціальні функції. Її основною метою є створення здорового середовища для відпочинку, роботи та побуту населення [15, с. 423].

Цей підхід є інноваційним, адже вперше у категорію **«комплексна зелена зона міста»** включають не лише озеленені території, а й водні плеса та інші природні компоненти, які сприяють покращенню екологічного стану як у межах міста, так і поза ним. Такий широкий підхід підкреслює важливість інтеграції всіх природних ресурсів у загальну екологічну систему міста, що забезпечує сталий розвиток урбанізованих територій.

Науковці Львівського національного університету імені Івана Франка Ямлець Т., Завадович О. та Елбакідзе М. пропонують більш розширене трактування терміну *«комплексна зелена зона міста»*. Вони визначають її як систему природних та природно-антропогенних елементів урбанізованих ландшафтів, яка формується як екологічний каркас планувальної структури міста. Ця система виконує широкий спектр функцій, а саме природоохоронну, рекреаційну, санітарно-гігієнічну, соціальну, естетичну. Це визначення акцентує увагу на адміністративно-планувальному аспекті створення та управління зеленою зоною міста, включаючи її картографічне закріплення, що є важливим для її організації та охорони.

Основна мета *комплексної зеленої зони міста*, за їхніми переконаннями, полягає у створенні здорового довкілля, підтримці та збереженні біорізноманіття, а також забезпеченні умов для рекреаційної діяльності населення [6].

Таким чином, їхнє трактування підкреслює не лише значення озелених територій у місті, але й інтеграцію природно-антропогенних елементів в екологічну інфраструктуру міста. Це сприяє сталому розвитку урбанізованих територій, враховуючи необхідність екологічного балансу, збереження природи та створення сприятливих умов для життя населення.

Термін *«комплексна зелена зона міста»* також закріплений у національних нормативно-правових актах України. У Наказі Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України №105 від 10 квітня 2006 року, яким затверджені *Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України*, зазначається, що *комплексна зелена зона міста* – це сукупність міських і приміських насаджень. Межі цієї зони визначаються та наносяться на картографічні матеріали за участю органів архітектури, лісогосподарських органів і місцевих органів самоврядування [21].

Також в англійських виданнях та нормативних документах деяких країн, в тому числі і Великобританії зустрічається таке поняття як *«доступний зелений простір»*, який визначається як зелений простір, спеціально наданий для загального доступу, або такий, до якого публіка зазвичай очікує отримати дос-

туп (наприклад, кладовище), або такий, на який існує громадське право відкритого доступу, і вважається, що він може бути доступними для громадськості в будь-який розумний час, вільними для входу та доступними для різноманітних розваг (хоча деякі сайти можуть бути закриті для громадськості на ніч, а за паркування автомобіля може стягуватися плата). Доступні зелені насадження доступні для всіх. Існує цілий ряд типів зелених насаджень, які входять до визначення загальнодоступних зелених насаджень [47].

Зелена інфраструктура – мережа багатофункціональних зелених і блакитних просторів та інших природних об’єктів, міських і сільських, яка здатна забезпечити широкий спектр екологічних, економічних, здоров’я та добробуту переваг для природи, клімату, місцевих і широких громад і процвітання [16].

Вона включає як зелену, так і синю інфраструктуру, таку як:

- *парки та сади* – міські парки, сільські та регіональні парки, офіційні сади;
- *привітний зелений простір* – неофіційні зони відпочинку, житлові зелені насадження, присадибні сади, сільські озеленення, міські території загального користування, інші випадкові простори;
- *природні та напівприродні міські зелені насадження* – ліси та чагарники, луки, верес або болота, водно-болотні угіддя, відкриті та проточні водойми, пустки та порушені ґрунти;
- *зелені коридори* – річки та канали, включаючи їх береги, автомобільні та залізничні коридори, зелені мости, поля, велосипедні маршрути, пішохідні доріжки та смуги проїзду;
- *стійкі дренажні системи з рослинністю*, що включає зелені дахи, блакитні дахи, збір дощової води та інтелектуальне керування, плантатори відключення водостічної труби, дощові сади та біофільтраційні смуги, водосховища, ставки, резервуари;
- *інше* – вуличні дерева, наділи, громадські сади та городи, приватні сади, міські ферми, зелені стіни, кладовища та церковні двори [47].

Зелений пояс – це загальний термін, який стосується природних, незабудованих та/або сільськогосподарських угідь, які оточують міські території. Ці

землі можуть включати відкриті простори, парки, ферми та ранчо, дику місцевість або їх поєднання – як визначено містами, округами, спеціальними районами та іншими юрисдикціями [96].

Зелений пояс – це концепція та стратегія в землевпорядкуванні, яка полягає в обмеженні або забороні забудови в певних зонах, щоб зберегти території, які переважно залишаються незабудованими або використовуються для сільськогосподарської діяльності, лісництва чи природних екосистем. Така політика застосовується з метою запобігання безконтрольному урбанізованому розширенню, що може погіршити якість довкілля та зменшити природні простори навколо міських територій [109].

Зелені пояси можуть включати різноманітні природні та сільськогосподарські території, які виконують екологічні, рекреаційні та культурні функції, допомагаючи підтримувати біорізноманіття, знижувати забруднення та забезпечувати мешканцям доступ до природних зон для відпочинку. Цей інструмент дозволяє створювати буферні зони між міськими територіями та природними середовищами.

Існують також схожі концепції, такі як *зелені дороги* або *зелені клини*, які можуть бути лінійними просторами, що не обов'язково оточують місто, а можуть проходити через нього. Такі зелені коридори виконують функцію з'єднання природних зон, дозволяючи диким тваринам переміщатися та створюючи можливості для людей насолоджуватися природними територіями, навіть не виїжджаючи за межі міста. Власне, зелений пояс є не тільки фізичним, а й символічним бар'єром, що обмежує урбанізацію та підтримує баланс між природним і міським середовищем [109].

Політика «*зеленого поясу*» була вперше впроваджена у Великій Британії, щоб протидіяти зростаючій урбанізації та втечі населення з сільської місцевості. Перші згадки терміну «зелений пояс» датуються 1875 роком, коли соціальна реформаторка Октавією Хілл використовувала його для опису планів зупинити неконтрольоване розростання Лондона. Однак лише в 1919 році, після численних пропозицій, було розроблено план, який отримав широку підтримку, –

«План розвитку Великого Лондона», запропонований Лондонським товариством. Цей план підтримував створення «зеленого пояса» навколо Лондона, що мав обмежувати забудову і зберігати природні та сільськогосподарські території. Пояс був задуманий як невелика смуга зелених просторів (шириною до двох миль), що охоплювала б території навколо міста, обмежуючи розширення урбанізованих зон. Важливими союзниками в цій ініціативі стали організації, як от Сільське товариство Великої Британії (CPRE), які активно лобіювали політику зеленого поясу, щоб захистити природне середовище від подальшої урбанізації [37].

Трактування термінів та понять такі як «зелена зона» та інших, тотожних до нього представлено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Інтерпретація терміну «зелена зона» за різними авторами та підходами

(побудовано автором за [4, 5, 6, 12, 13, 16, 26, 95, 102])

Термін	Території, які включають у поняття	Функціональне призначення	Автори
<i>зона зелена</i>	навколо міста (населеного пункту)	створення умов для очищення доквілля від забруднення та збагачення атмосферного повітря киснем	за редакцією Мусієнка М.М.
<i>зона зелена</i>	навколо великих міст і промислових центрів	оздоровлення навколишнього середовища	за редакцією Ситника К. М., Брайона А.В., Гордецького А.В., Брайона А.П.
<i>зелена зона</i>	позаміська система зелених насаджень	санітарно-екологічні та рекреаційні функції	за редакцією Толстоухова А.В.
<i>міські зелені насадження</i>	громадські та приватні відкриті простори в міських районах, переважно вкриті рослинністю, які прямо або опосередковано доступні для користувачів	відсутні	Tuzin B., Leeuwen E., Rodenburg C. Peter N.
<i>зелені насадження</i>	земля, яка складається переважно з незакріплених, водопроникних, м'яких поверхонь, таких як ґрунт, трава, кущі та дерева	відсутнє	Swanwick C., Dunnett N., Woolley H.

продовження таблиці 1.1

<i>комплексна зелена зона міста</i>	сукупність територій всередині міста і за його межами, в тому числі зелені насадження, водні простори й інші елементи природного ландшафту	рекреаційні, санітарно-гігієнічні, естетичні та соціальні функції	Кучерявий В.П.
<i>комплексна зелена зона міста</i>	система природних та природноантропогенних елементів урболандшафтів	виконує рекреаційну, природоохоронну, санітарно-гігієнічну, естетичну та соціальну функції	Ямлець Т., Елбакідзе М., Завадович О.,
<i>комплексна зелена зона міста</i>	сукупність міських і приміських насаджень	відсутнє	Національні нормативно-правові акти
<i>Зелена інфраструктура</i>	мережа багатофункціональних зелених і блакитних просторів та інших природних об'єктів, міських і сільських, яка здатна забезпечити широкий спектр екологічних, економічних, здоров'я та добробуту переваг для природи, клімату, місцевих і широких громад і процвітання	забезпечення широкого спектру екологічних, економічних, здоров'я та добробуту переваг для природи, клімату, місцевих і широких громад і процвітання	Національна політика планування 2021

Забезпечення оптимальних розмірів *зеленої зони* сприяє збереженню балансу між природоохоронними та рекреаційними функціями. Водночас врахування рівня лісистості території та чисельності населення дозволяє адаптувати *зелену інфраструктуру* до локальних умов і потреб. Це формує передумови для сталого розвитку територій та підвищення якості життя мешканців.

На кожного мешканця міста чи іншого населеного пункту має припадати не менше ніж 25 м^2 *зелених зон*. Цей показник є мінімальним стандартом, який забезпечує екологічний комфорт, рекреаційні можливості та сприятливі умови для життя [27].

Розвиток *зелених зон* відбувається відповідно до Генеральної схеми озеленення міст та інших населених пунктів. Цей документ є основою для планування та організації зелених територій, враховуючи природні, соціально-економічні та урбаністичні особливості кожного населеного пункту. Генеральна схема встановлює пріоритети щодо створення нових зелених зон, розширен-

ня існуючих та покращення їх функціональності, а також визначає методи інтеграції зелених насаджень у міське середовище.

Забезпечення мінімального *рівня озеленення* має важливе значення для реалізації принципів сталого розвитку, створення сприятливого міського мікроклімату та підвищення якості життя мешканців.

В Європейському Союзі рекомендованим мінімумом є 9 м^2 *зелених зон* на одного мешканця, що встановлено Європейською економічною комісією ООН. Проте багато європейських міст мають набагато вищий рівень озеленення. Наприклад, у Відні (Австрія) цей показник становить близько $20\text{--}25 \text{ м}^2$ на мешканця, а в Копенгагені (Данія) перевищує 30 м^2 . Мюнхен (Німеччина) має близько $18\text{--}20 \text{ м}^2$ на мешканця, з великими парками та зеленими територіями в межах міста [11].

У США та Канаді рівень озеленення також варіюється. Наприклад, у Нью-Йорку (США) на одного мешканця припадає близько 23 м^2 *зелених зон*, завдяки таким відомим об'єктам, як Центральний парк. Вашингтон (США) має понад 50 м^2 на мешканця, оскільки місто характеризується великою кількістю парків і відкритих просторів. Торонто (Канада) забезпечує близько $28\text{--}30 \text{ м}^2$ на мешканця завдяки багатьом паркам та природним зонам в межах міста [8].

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) рекомендує, щоб мінімальний доступ до зелених зон становив 50 м^2 на одну особу, з урахуванням як громадських, так і позаміських рекреаційних територій. Важливим є також забезпечення доступності, щоб кожен мешканець мав змогу дістатися до найближчої зеленої зони не більше ніж за 300 метрів [18].

В Україні нормативний показник складає 25 м^2 на одного мешканця, що відповідає середнім показникам європейських міст. Проте в великих містах, таких як Київ, цей показник часто є заниженим через щільну забудову та недостатній рівень озеленення [27].

У Великій Британії показник обсягу зелених зон на одного мешканця варіюється залежно від міста. В середньому, на одного мешканця британських міст припадає від 20 до 40 м^2 зелених зон. Це залежить від конкретних умов ур-

банізації, розвитку міської інфраструктури та природних особливостей регіону [49]. Наприклад, у Лондоні рівень озеленення складає приблизно 27 м² на мешканця, завдяки таким великим зеленим зонам, як Гайд-парк та Кенсінгтонські сади [58]. Інші міста, як Брістоль чи Манчестер, мають трохи менший показник, але все ж таки більший, ніж рекомендований мінімум.

Варто зазначити, що в Великій Британії активно впроваджуються ініціативи для збереження та розширення зелених зон, оскільки це важлива частина політики сталого розвитку та покращення якості життя в міських агломераціях.

Ще одним не менш важливим показником є *доступність зелених зон* для мешканців міст [9]. Це поняття включає декілька ключових аспектів:

- в першу чергу, це *фізична доступність*, що представляє собою відстань від житлових районів до найближчих зелених зон, яка повинна бути такою, щоб мешканці могли дістатися до них пішки або за короткий час на громадському чи приватному транспорті. За міжнародними стандартами, *зелена зона* повинна знаходитися в межах 10-15 хвилин ходьби (500-800 метрів);
- *соціальна доступність* – це передбачає, що *зелені зони* повинні бути відкритими та безкоштовними для всіх категорій населення, незалежно від їх соціального чи економічного статусу. Особливу увагу варто приділяти потребам людей з особливими потребами, дітей та людей похилого віку. Тобто повинна бути інклюзивність подібних територій;
- *функціональна доступність* передбачає те, що *зелені зони* мають бути облаштовані відповідно до потреб відвідувачів: прогулянкові доріжки, лавочки, дитячі майданчики, спортивні зони, місця для відпочинку на природі тощо;
- *екологічна доступність*, зокрема якість повітря та загальний екологічний стан у зеленій зоні повинні відповідати стандартам, щоб мешканці могли комфортно відпочивати без шкоди для здоров'я;
- *інформаційна доступність* – мешканці повинні бути поінформовані про місцезнаходження, функції та особливості використання *зелених зон*. Для

цього можуть використовуватися карти, вказівники, мобільні додатки чи інші інформаційні ресурси [9].

Доступність зелених зон є важливим фактором, що визначає якість міського середовища, а також сприяє покращенню фізичного та психологічного здоров'я мешканців міст [26].

Рівень озеленення – це показник, який відображає співвідношення площі озелених територій до загальної площі міста, його адміністративного поділу або певної функціональної території. Виражається у відсотках і є важливим індикатором екологічної стійкості, благоустрою та якості життя в міському середовищі [27].

Формула розрахунку рівня озеленення:

$$\text{Рівень озеленення} = \left(\frac{\text{Площа озелених територій}}{\text{Загальна площа території}} \right) \times 100\% \quad (1)$$

Для великих міст із щільною забудовою оптимальним рівнем озеленення вважається 30–40% від загальної площі. У малих містах або населених пунктах із низькою щільністю забудови рекомендований рівень озеленення може становити 40–60%. У промислових зонах зазвичай передбачається озеленення до 20–25% території, а в санітарно-захисних зонах цей показник може досягати 50% [27].

Так, у Києві рівень озеленення складає близько 45%, що є хорошим показником для мегаполісу, Лондоні – близько 47%, включаючи численні парки та приватні сади, у Токіо рівень озеленення значно нижчий – близько 20–25%, що пояснюється високою щільністю забудови [9].

Норма озеленення є важливим параметром, що визначає площу зелених насаджень, необхідних для комфортного проживання одного жителя міста [21]. Іншими словами *норма озеленення* – це кількість площі озелених територій загального користування, що припадає на одного мешканця міста чи населеного пункту. Вимірюється у квадратних метрах (м²) на одну особу і вираховується за формулою:

$$\text{Норма озеленення} = \frac{\text{Площа озелених територій загального користування}}{\text{Кількість жителів}} \quad (2)$$

Цей показник залежить від кількох ключових факторів, таких як кліматичні умови, розмір населеного пункту та тип забудови. Використовується як показник екологічного комфорту та забезпечення населення міста місцями для відпочинку, рекреації та підтримання здорового способу життя. Важливий для оцінки якості міського середовища та благоустрою. Основна мета дотримання *норм озеленення* полягає в забезпеченні екологічного, естетичного і соціального балансу в міському середовищі.

У житлових кварталах *норма озеленення* визначається щільністю забудови та її поверховістю. Наприклад, у мікрорайонах із багатоповерховою забудовою площа озеленення на одного жителя може бути меншою, ніж у зонах із малоповерховими приватними будинками [21].

Для промислових зон, *норма озеленення* залежить від розмірів територій підприємств, їхнього профілю (наприклад, виробниче чи обслуговуюче підприємство) та наявності санітарно-захисних зон [21].

У теплих регіонах із сухим кліматом вимоги до *площ озеленення* можуть бути вищими, щоб компенсувати негативний вплив температури на мікроклімат міста. У районах із помірним кліматом та достатньою кількістю природної рослинності норми можуть бути нижчими [21].

Для кожної категорії територій (житлові, промислові, рекреаційні, громадські) встановлюються власні *норми озеленення*. У житлових районах передбачаються *зелені зони* загального користування, дитячі майданчики, дворові насадження тощо. Промислові території мають зони озеленення, що виконують бар'єрну функцію, зменшуючи вплив виробничих процесів на житлові квартали [27].

Проектування *озелених територій* здійснюється відповідно до чинних стандартів, що забезпечують комфортні умови проживання. Для мікрорайонів

житлової забудови нормативні показники визначаються, виходячи з густоти населення та доступності зелених зон.

Для житлових мікрорайонів в Україні рекомендована *площа озеленення* складає від 6 до 15 м² на жителя (залежно від типу забудови). Для промислових зон встановлюється площа зелених насаджень у межах 10–20% від загальної території підприємства. У санітарно-захисних зонах підприємств може бути рекомендовано до 50% озеленення залежно від рівня забруднення та типу виробництва [27].

У великих містах України рекомендована *норма озеленення* становить 6–10 м²/особу. У середніх і малих містах цей показник може бути вищим – 10–15 м²/особу. За міжнародними стандартами для екологічно комфортних умов цей показник може досягати 15–20 м²/особу.

У Києві фактична норма озеленення становить близько 15 м²/особу завдяки численним паркам та зеленим зонам. У Лондоні цей показник складає близько 20 м²/особу, що відповідає високим міжнародним стандартам. У густонаселених азіатських мегаполісах, таких як Гонконг, норма озеленення може становити лише 2–5 м²/особу через обмеженість територій [22, 27, 36].

Всесвітня організація охорони здоров'я рекомендує мінімум 9 м²/особу для створення прийняттого середовища проживання [18]. У багатьох європейських містах мета становить 20–25 м²/особу, хоча фактичні дані сильно залежать від щільності забудови.

Складові елементи *зеленої зони* можна розподілити залежно від їхнього розташування та функціонального призначення. У межах міст до них належать загальноміські та районні парки, спеціалізовані парки (дитячі, спортивні, меморіальні тощо), зоологічні та ботанічні сади, озеленені ділянки на територіях житлово-громадської забудови, охоронні зони, кладовища та інші подібні території. Ці елементи виконують рекреаційну, екологічну та естетичну функції, забезпечуючи комфортні умови для мешканців міста [26].

За межами міст до *зеленої зони* належать центри та зони, обладнані для короткочасного відпочинку населення, такі як гідропарки, лісопарки, лукопар-

ки, етнографічні та історико-культурні парки. Крім того, вони включають рекреаційні території, призначені для тривалого відпочинку, де розташовані санаторії-профілакторії, будинки та пансіонати відпочинку, бази відпочинку, дитячі оздоровчі табори, туристичні бази, кемпінги та аналогічні об'єкти. Також до цих елементів належать земельні ділянки, надані для дачного будівництва, та лісогосподарські угіддя [12].

Зелена зона, як система різноманітних елементів, забезпечує всебічне задоволення рекреаційних, екологічних, естетичних і культурних потреб населення, сприяючи формуванню гармонійного середовища для життя та відпочинку.

Формування зеленої зони міста, її структурна завершеність, а також наявність або відсутність певних складових елементів залежать від низки факторів. Основними з них є природна першооснова, яка визначає ландшафтні особливості території, умови для озеленення та природоохоронного облаштування, а також історичні аспекти розвитку міста, що формують характер його забудови та типологію зелених насаджень.

Розмір міста також має суттєвий вплив: у великих містах зелені зони, як правило, більш структуровані та різноманітні, включаючи великі парки, спеціалізовані об'єкти (ботанічні сади, зоопарки) і позаміські рекреаційні зони. У менших населених пунктах зелена зона зазвичай обмежується компактними громадськими парками, скверами або зонами відпочинку поблизу міської межі.

Ступінь реалізації проєктно-планувальних рішень також визначає якість і повноту зеленої зони. До цього належить організація системи озелених територій, що забезпечує їхнє функціональне зонування, а також здійснення архітектурно-ландшафтного благоустрою та дизайну. Успішна інтеграція цих рішень дозволяє створити гармонійне міське та позаміське рекреаційне середовище, яке відповідає екологічним, соціальним і культурним потребам населення.

1.2. Класифікація зелених зон

Зелені зони поділяються за місцем розташування та функціональним призначенням на декілька типів [7, 14, 15, 27]:

- **за територіальним розташуванням:**

- *міські зелені зони*, що розташовані в межах міст і включають парки, сквери, бульвари, набережні та інші озеленені території. Вони виконують рекреаційну, естетичну та екологічну функції для міських мешканців;
- *позаміські зелені зони*: знаходяться за адміністративними межами міст. До них належать ліси, природоохоронні території, зелені коридори та місця для активного відпочинку за межами щільної забудови;

- **за функціональним доступом:**

- *загального користування*, що включають парки, сади, сквери, бульвари, набережні та інші відкриті простори, доступні для всіх мешканців та гостей міста. Вони створені для активного та пасивного відпочинку, прогулянок, культурних заходів;
- *обмеженого користування*, що охоплюють озеленені ділянки житлових кварталів, території дитячих садків, шкіл, закладів вищої освіти, установ обслуговування чи виробництва. Їх використання обмежене визначеною категорією користувачів (мешканці, студенти, працівники тощо);

- **спеціального призначення:**

- *санітарно-захисні зони* – розташовуються навколо промислових об'єктів, транспортних магістралей, сміттєпереробних заводів для зменшення впливу шкідливих чинників на довкілля та населення;
- *оранжереї та розсадники*, які використовуються для вирощування декоративних рослин, забезпечення міського озеленення та розвитку міської флори;
- *озеленення пішохідно-транспортних мереж*, що включає дерева, кущі та газони, які розміщуються вздовж вулиць, доріг, пішохідних і велодоріжок, виконуючи як декоративну, так і екологічну функції [7, 14, 15, 27].

Такий поділ дозволяє враховувати різноманіття функцій зелених зон, їхню роль у міському та приміському середовищі, а також специфічні потреби мешканців і територій.

1.3. Функції зелених зон

Озеленені території та зелені насадження в міському середовищі виконують широкий спектр функцій, серед яких екологічні, економічні, соціальні, історико-культурні, містобудівні, та інші. Їхня важливість для громадян підтверджується тим, що кількість і якість *зелених насаджень* є загально визнаним міжнародним індикатором відповідності міста принципам сталого розвитку.

Сталий розвиток, як концепція, передбачає задоволення трьох ключових типів цілей: економічних, соціальних та екологічних. Він орієнтований на забезпечення нинішніх потреб суспільства таким чином, щоб зберегти ресурси та можливість для майбутніх поколінь. *Зелені насадження* є важливим елементом цієї концепції, оскільки вони сприяють збалансованому розвитку міст через підвищення якості довкілля, створення умов для соціальної взаємодії та позитивний вплив на економічний стан громад.

Попри багатофункціональність *зелених зон*, їх *екологічна роль* займає центральне місце. Вони забезпечують очищення повітря, регуляцію міського мікроклімату, зменшення рівня шумового та теплового забруднення, підтримку біорізноманіття та захист від ерозії ґрунтів, сприяють зниженню рівня забруднення атмосферного повітря, завдяки здатності рослин поглинати вуглекислий газ, фільтрувати пил і шкідливі домішки [88, 104]. Крім того, *зелені зони* допомагають *очищувати поверхневі та ґрунтові води*, зменшуючи їх забруднення через затримання стічних вод і поглинання забруднювачів рослинністю. *Екологічні функції* зелених зон формують базис, без якого неможливе досягнення інших цілей сталого розвитку. Таким чином, озеленені території є не лише прикрасою міського середовища, а й критично важливим елементом його стійкого функціонування.

Збереження рослинного покриву є важливим аспектом функціонування зелених зон, оскільки це забезпечує стабільність екосистеми, збереження біорізноманіття та підтримання екологічного балансу. *Зелені зони* також виконують

роль природоохоронного бар'єра, стримуючи надмірну урбанізацію та забезпечуючи територіальний баланс між забудованими і природними зонами.

Вони поглинають вуглекислий газ і виділяють кисень, тим самим сприяючи покращенню складу повітря. У спекотну погоду зелені насадження знижують температуру завдяки процесу випаровування вологи. Окрім цього, вони значно зменшують рівень міського шуму, знижують запиленість і загазованість повітря, а також слугують природним бар'єром від вітрів [1].

Дослідження демонструють високий потенціал *зелених насаджень* у покращенні якості повітря. Наприклад, один гектар лісу здатен очищати понад 18 млн. м³ повітря щороку від пилу та шкідливих домішок. Протягом години такий самий обсяг зелених насаджень може поглинути до 8 кг вуглекислого газу, що еквівалентно викидам від 200 людей. За сезон дерева та кущі на одному гектарі здатні затримати близько 60 тонн пилу [8].

Зелені зони є незамінними для збереження *екосистемних функцій* у міському середовищі. Вони забезпечують середовище для існування різноманітних видів флори і фауни. Хоча міста часто сприймаються як «чорні дірки» на карті природи, їхні зелені простори можуть слугувати екологічними коридорами. Ці території є осередками життя для синантропних видів тварин, які адаптувалися до життя поруч із людьми, а також культурних і паркових рослин [30].

Однією з ключових *екосистемних функцій зелених зон* є їхня здатність залишатися єдиними міськими ділянками, де ґрунт не вкритий асфальтом чи бетонними конструкціями. Це дозволяє атмосферним опадам проникати в ґрунт, зменшуючи об'єм стоків, які потрапляють у міську каналізацію. Водночас це сприяє підтриманню рівня ґрунтових вод і забезпечує необхідну вологу для рослинності [1].

Окрім того, *зелені насадження* відіграють унікальну роль у переробці мертвої органічної речовини та формуванні ґрунту в межах міст, що робить їх критично важливими для підтримання екологічного балансу у населених пунктах.

Зелені зони в міському середовищі, як масштабні парки, так і окремі дерева вздовж вулиць, є невід’ємною складовою концепції «високої якості життя». Аналіз ринку нерухомості та соціологічні дослідження підтверджують, що близькість до зелених просторів підвищує привабливість житла, а також є важливим фактором для мешканців міста [2, 35, 64, 91]

Міська природа супроводжує людину більшу частину її життя, створюючи природний фон повсякдення. *Зелені зони* забезпечують зв’язок людини з природою, сприяючи відчуттю змін пір року. Вони слугують просторами для відпочинку, що є особливо важливим для маломобільних груп населення, таких як люди похилого віку, особи з інвалідністю, матері з дітьми та громадяни з обмеженими фінансовими можливостями. Доступність таких територій для різних вікових груп варіюється: молодь до 30 років, завдяки своїй мобільності, частіше сприймає зелені зони як доступні, ніж люди старшого віку.

У «Правилах утримання зелених насаджень у населених пунктах України» зазначається [20], що *рекреаційна зона* – це спеціально визначена та організована територія, призначена для відпочинку та оздоровлення населення. Вона зазвичай виділяється генеральним планом міста або району, розташована в межах міських або зелених зон і служить для забезпечення комфортного середовища для фізичного, психологічного та соціального відновлення мешканців [20]. Такі зони включають парки, сквери, набережні, пляжі, спортивні майданчики та інші території, обладнані для активного чи пасивного відпочинку. Рекреаційні зони відіграють важливу роль у покращенні якості життя населення, створенні сприятливих умов для дозвілля та зміцнення здоров’я, а також слугують важливими осередками екологічної стабільності в міських умовах [66].

Таким чином, можемо стверджувати, що *зелені зони* виконують *рекреаційні функції*.

Окрім *рекреаційної функції*, парки і сквери створюють унікальне *соціальне середовище*, яке сприяє спілкуванню між поколіннями, організації культурних заходів та формуванню комунікаційного простору міста. Вони також надають можливості для занять спортом і сприяють покращенню здоров’я громадян.

Завдяки позитивному впливу на нервову систему, зелені зони часто є частиною терапевтичних програм у санаторіях, лікарнях та інших лікувально-оздоровчих закладах [15].

Паркові газони пропонують комфортне місце для відпочинку, яке забезпечує відносну тишу та чистіше повітря, що є важливою потребою багатьох міських мешканців. На відміну від вузьких смуг газонів вздовж магістралей, які не підходять для відпочинку, зелені зони створюють комфортний простір для релаксації.

Багато об'єктів міського озеленення, особливо у великих містах із багатою історією, мають значну історичну, культурну або навіть символічну цінність. Парки, острови, схили, а також вікові дерева нерідко стають не просто природними елементами міського ландшафту, а важливими частинами культурної спадщини. Вони фігурують у літературі, історичних хроніках та народному фольклорі, стаючи носіями пам'яті про минуле [55].

Історичні сади і парки не лише зберігають архітектурну та природну унікальність, але й створюють відчуття культурної причетності. Вони допомагають формувати «дух місця», підкреслюючи його індивідуальність. Такі зелені простори дозволяють мешканцям і гостям міста відчувати зв'язок із попередніми поколіннями, зануритися в атмосферу минулих епох [55, 82].

Окрім цього, *зелені зони* часто знаходять своє відображення у творчості видатних письменників і поетів. Вони надихали митців на створення літературних шедеврів, залишаючись живими свідками історичних подій або ж слугуючи символами вічності природи у контексті швидкоплинного життя міста. Такі згадки не лише зберігають пам'ять про ці об'єкти, а й популяризують їх, підкреслюючи їхню роль у формуванні культурного ландшафту.

Зеленим насадженням належить ключова роль у *формуванні архітектурно-планувальної структури міських поселень*. Вони активно залучаються до організації забудови, структурування кварталів, житлових масивів і районів. Однією з важливих функцій є створення розривів у забудові, які включають санітарно-захисні зони підприємств, розташованих у межах міста. Ці зони забез-

печують бар'єр від джерел забруднення, сприяючи підтримці екологічного балансу. Відповідно до Державних будівельних норм України, структура сельбищних територій міських і сільських поселень має розроблятися з урахуванням взаємозв'язаного розміщення різноманітних функціональних зон, зокрема зелених зон загального користування [13].

Парки та сади також можуть займати території, непридатні для будівництва через екологічні або інженерні обмеження. Це можуть бути зони зі слабкими ґрунтами, рекультивовані сміттєзвалища чи території колишніх промислових об'єктів. Озеленення таких ділянок не лише покращує їхній естетичний вигляд, а й підвищує їх екологічну цінність.

Зелені насадження також мають значний вплив на візуальні характеристики міського простору, тобто впливати на його аттрактивність. Вони додають середовищу багатство форм і кольорів, створюючи унікальний міський пейзаж. Завдяки рослинності міські простори набувають естетичної привабливості та гармонії, що сприяє позитивному сприйняттю міського середовища мешканцями і гостями [105].

Крім того, озеленені території виконують важливу *середовищеутворюючу функцію*, яка має і містобудівне значення. Рослинність допомагає пом'якшувати мікроклімат, знижуючи перепади температур. Це сприяє зменшенню термічного розширення та стискання матеріалів, що захищає міські інфраструктури, зокрема дорожні покриття і будівлі, від передчасного зношування. Як результат, подовжується термін їх експлуатації без необхідності частих ремонтів. До того ж, зелені насадження знижують навантаження на системи кондиціонування, зменшуючи енергоспоживання в міських будівлях, що особливо актуально в умовах змін клімату [3].

З економічної точки зору, **зелені зони** безпосередньо впливають на вартість нерухомості. Наявність парків і скверів підвищує цінність об'єктів нерухомості, розташованих поблизу, як житлових, так і комерційних. Це, своєю чергою, позначається на рівні податкових надходжень до місцевих і державних бюджетів, а також стимулює інвестиційну активність. Зростання податкових

надходжень та поліпшення інвестиційного клімату сприяють зміцненню фінансової стабільності міста, що безпосередньо впливає на соціальне благополуччя його мешканців. Водночас важливо дотримуватися балансу між збереженням інвестиційної привабливості території та підтриманням основного чинника цієї привабливості – зелених насаджень [2, 64, 91].

Зелені зони також відіграють важливу роль у формуванні позитивного іміджу міста. Їх естетична, історико-культурна та екологічна функції сприяють підвищенню туристичної привабливості, залучаючи гостей і створюючи додаткові джерела доходу для міста. Туристи, вражені красою парків і скверів, формують позитивні асоціації з міським середовищем, що сприяє зростанню його популярності як туристичного центру [8, 58].

Якість і доступність зелених зон впливають на міграційні процеси. Зменшення або деградація таких територій у містах часто спонукає людей із вищим рівнем доходу переїжджати в передмістя або екологічно чисті райони, залишаючи менш забезпечених мешканців у погіршеному міському середовищі. Це може посилювати соціальну нерівність та погіршувати загальний рівень життя в місті. Таблиця 1.2. демонструє групи функцій зелених зон та їх складові.

Функціональне значення *зелених зон* варіюється залежно від їхнього розташування. Відповідно до зонування міських територій, різні парки, лісопарки або сквери можуть виконувати різноманітні функції: рекреаційну, захисну, естетичну чи екологічну. Проте ефективність виконання цих функцій залежить від стану зелених насаджень. Ослаблені або хворі дерева не здатні повною мірою виконувати екологічні завдання, а невеликі ділянки зелені можуть не задовольняти соціальні потреби мешканців.

Графічна ієрархічна модель чітко ілюструє структуру зеленої зони міста, розподілену за трьома рівнями: мікро-, мезо- та макрорівнем. Вона відображає основні складові кожного рівня, що забезпечують функціональну організацію зеленої зони (рис.1.1).

Таблиця 1.2

Групи функцій зелених зон міста / населеного пункту

(побудовано автором за [12, 13, 14])

Функції зелених зон	Складові
<i>Екологічні</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Санітарно-гігієнічна – Природоохоронна – Збереження та відновлення біорізноманіття – Фотосинтезуюча – Виділення біологічно активних речовин-фітонцидів – Збільшення концентрації негативно заряджених іонів в атмосфері – Нейтралізація забруднювачів атмосфери – Зниження рівня шуму – Зниження рівня ерозійності – Покращення структурності ґрунту – Ландшафтноформуєча – Водоохоронна та водорегулююча – Підтримка екологічного балансу – Формування екологічного каркасу міста – Підтримання сталого розвитку міста
<i>Кліматорегулюючі</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Стабілізація температурного режиму міста – Стабілізація вітрового режиму – Підвищення відносної вологості повітря – Перерозподіл опадів та зменшення поверхневого стоку – Формування сприятливих мікрокліматичних умов
<i>Соціальні</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Естетична – Виховна – Еколого-освітня – Історико-культурна – Покращення здоров'я місцевого населення – Формування сприятливого психологічного комфорту населення – Створення умов для занять спортом, культурно-мистецькою діяльністю тощо
<i>Економічні</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Комерційна – Містобудівна – Архітектурно-планувальна – Інвестиційна
<i>Іміджева</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Формування позитивного іміджу міста / території – Репутація екологічності – Туристична привабливість

Якість *зелених зон* напряму залежить від заходів з їх утримання. Регулярний догляд, полив, санітарна обрізка дерев і боротьба з хворобами є невід'ємними складовими їх ефективного функціонування.

Рис. 1.1 Ієрархічна структура зелених зон міста (побудовано за [12])

Для забезпечення міста якісними зеленими насадженнями потрібна координація зусиль між відповідними міськими службами, чітке планування та належне фінансування. Це дозволить підтримувати оптимальний обсяг і стан озеленення, задовольняючи як екологічні, так і соціальні потреби міста [4, 5].

Отже, зелені зони виконують ряд важливих функцій, серед яких слід назвати, в першу чергу, *екологічну*, оскільки вони сприяють очищенню повітря від шкідливих домішок, сприяють виробленню кисню, поглинанню шуму, регулюють температуру та вологість; *рекреаційна функція* полягає у забезпеченні місцями для прогулянок, відпочинку, занять спортом та інших активностей; формування гармонійного і привабливого міського ландшафту виконує *естетична функція*; *функція біорізноманіття* – створення середовища для проживання та збереження різних видів флори і фауни.

Крім того, **зелені зони** відіграють ключову роль у *розвитку сталих міст*, сприяючи не лише екологічному балансу, а й сприяють створенню комфортного середовища для проживання, покращуючи якість життя населення та захищаючи природу від негативних наслідків інтенсивного розвитку населених пунктів.

РОЗДІЛ 2.

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНИХ ЗОН У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

2.1. Міські та приміські сади

Історія *міських садів* у Великобританії багатогранна та має глибокі корені, що простежуються від середньовіччя до XVIII століття. У середньовічний період свідчення існування таких садів обмежені, але їх можна знайти в документах, картах, планах, а також під час археологічних розкопок. На той час міські сади зазвичай були вузькими, але надзвичайно довгими. Ця особливість формувала характерну структуру територій, яка в деяких випадках зберігається й досі. Сади використовувалися для вирощування харчових культур, утримання дрібних тварин, ремісничої діяльності та утилізації відходів. Зазвичай вони не мали розважальної функції, якщо тільки не належали представникам аристократії чи церковним діячам [55].

У XIII столітті в Лондоні з'явилися перші спроби регулювати професійне садівництво. У 1605 році була створена Королівська компанія садівників, що забезпечувала стандартизацію навичок і знань у цій галузі. Починаючи з XVI століття, знання про сади почали активно поширюватися завдяки текстам, описам, друкованим картам і загальній документації.

У передмістях великих міст, таких як Лондон, у XVI-XVII століттях *сади для розваг* стали важливим елементом життя заможних городян. Ці *сади* створювалися для естетичного задоволення й відпочинку, а їхнє планування включало прогулянкові алеї, лабіринти, бенкетні будиночки та інші декоративні елементи. Водночас сади розваг почали з'являтися у зв'язку з комерційними закладами, такими як трактири та публічні будинки, що зробило їх доступними для більш широкого кола населення [55].

У XVIII столітті популярність *міських садів* продовжувала зростати. З розвитком міського середнього класу садівництво стало одним із видів дозвілля.

Зазвичай такі сади були довгими, вузькими, розташованими за будинками й оточеними високими стінами. Карти того періоду, зокрема роботи Джона Рока, демонструють місця розташування більших садів, які зазвичай доповнювали розкішні міські будинки, що замовлялися заможними клієнтами. У курортних містах сади стали важливим елементом архітектурного ансамблю, що демонстрував престиж і витонченість власників [105].

Міські сади XVIII століття в Лондоні відображали естетичні та функціональні ідеали свого часу. Карти та плани, створені Джозефом Спенсом і Річардом Горвудом, ілюструють популярність таких елементів, як гравійні доріжки, тераси, штучні пагорби, потужні зони, газони, квіткові клумби та партери. Деякі сади мають унікальні риси, наприклад, критий шлях, увитий виноградними лозами, або прямокутний ставок для риби на терасі. Центральною концепцією таких просторів була перспектива, що відкривалася через межі саду й створювала відчуття безмежності навіть у межах міського простору [55].

Ланселот «Капабіліті» Браун – видатний англійський садівник і ландшафтний архітектор, чия діяльність мала значний вплив на розвиток англійського садово-паркового стилю. На відміну від багатьох сучасників, зокрема Вільяма Кента, він поєднував теоретичні знання з практичними навичками, пропонуючи своїм клієнтам повний спектр послуг. Браун розробляв проекти садів і парків, а також керував усіма етапами їхнього створення, включно з озелененням і посадкою рослин [55]. Його найбільш відомими роботами є ландшафтні парки англійських заміських маєтків, які здебільшого збереглися у своїй оригінальній формі. Особливістю його підходу було включення в загальний дизайн так званих «садів задоволення» – ділянок із квітниками та декоративними кущами, які розташовувалися таким чином, щоб не заважати панорамним виглядам із будинку на парк. Хоча більшість таких насаджень згодом зазнала змін, деякі все ж збереглися [105].

Браун також працював над компактнішими міськими проектами, серед яких сади коледжів вздовж The Backs у Кембриджі, демонструючи свою здатність адаптувати ідеї до різноманітних масштабів і контекстів. Його новаторсь-

кий підхід і гармонійне поєднання природних і рукотворних елементів зробили його однією з найвизначніших постатей у сфері ландшафтного дизайну .

Сучасні дослідження, як-от робота Тодда Лонгстаффе-Гоуена «Лондонський міський сад 1740-1840», висвітлили важливість таких садів та їхню роль у формуванні міського середовища (рис. 2.1). Наприклад, сад у Bourne Hill House в Солсбері, спроектований Річардом Вудсом у 1770-х роках, є гарним прикладом провінційного високостатусного озеленення того періоду, а його компоненти демонструють майстерність ландшафтного дизайну [60].

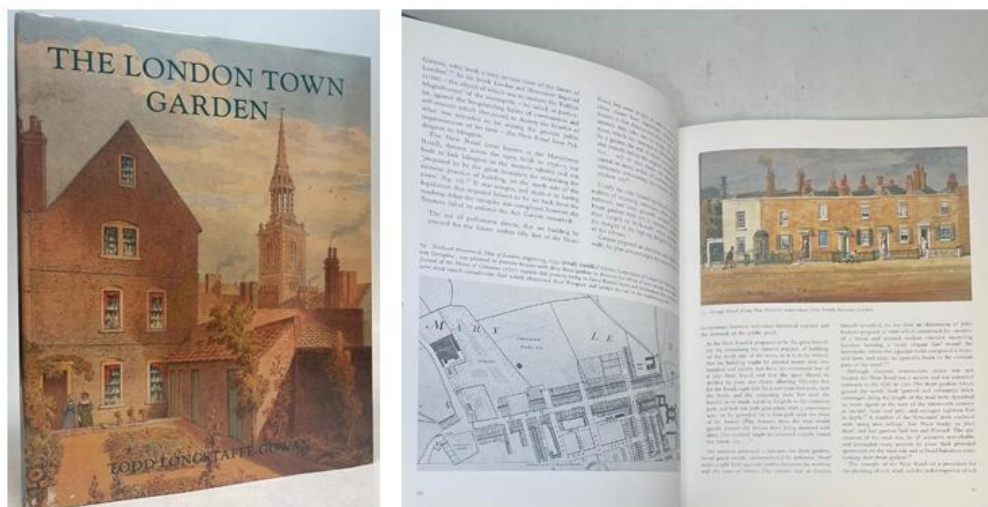

Рис. 2.1. Книга Тодда Лонгстаффе-Гоуена «Лондонський міський сад 1740-1840» [60]

Археологічні розкопки також допомогли розкрити важливі деталі про георгіанські сади, такі як цирк у Баті, де знайдені сліди доріжок, клубів і фундаментів старовинних споруд, запечатаних пізнішими шарами землі. такі знахідки підтверджують багатошаровість історичного розвитку садів.

У ХІХ столітті Джон Клавдій Лаудон і його дружина Джейн значно сприяли популяризації садівництва. Їхня праця «Енциклопедія садівництва» (1822 р.) стала довідником для заможного середнього класу, який купував нові будинки на міських терасах і селах [61] (рис. 2.2). Лаудон також заснував журнал «Садівники» у 1826 році, а в своїй книзі «Приміський садівник» 1838 року видання запропонував симетричні плани для передніх і задніх садів. Однак *сади* того часу мали стандартизоване планування і декоративні рішення часто були скромними.

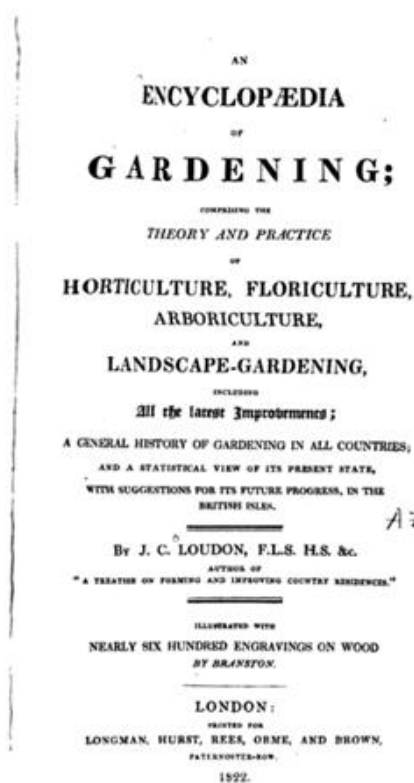

Рис. 2.2. Книга Дж. К. Лаудона «Енциклопедія садівництва», 1822 р. [61]

Окремо слід виділити сад Вільяма Морріса при Червоному домі (1860 р.) у Бексліхті, південно-східний Лондон (рис. 2.3). Цей сад розроблений як частина єдиного ансамблю з будинком і включає кілька зон: трав'яний і овочевий сади, квіткові ділянки з традиційними видами рослин, а також фруктові дерева. Такий підхід до проектування підкреслював тісний зв'язок між архітектурою й природою, що стає ознакою садів кінця XIX ст. [55].

Ці сади відображають не лише естетичні уподобання своєї епохи, а й культурні, економічні та соціальні тенденції, що вплинули на формування міського середовища у Великобританії. Вони стали ключовими елементами не тільки приватного життя, але й загальної міської ідентичності.

Кінець XVIII та початок XIX століття ознаменувалися популярністю окремих *міських вілл*, які стали символом соціальних амбіцій середнього класу. Їх зведення на околицях міст або у передмістях часто сприймалося як вершина досягнень їхніх власників. Зазвичай такі вілли займали площу від одного до

двох гектарів, оформлених у вигляді паркових територій. Однак професійний ландшафтний дизайн для таких маєтків використовувався рідко, а більшість садів мали простий вигляд: невеликі ворота, газони та кілька хвойних дерев [105].

Рис. 2.3. Червоний будинок – культовий дім мистецтва та ремесел
Вільяма Морріса в Лондоні [68]

У той же час серед них траплялися й виключно складні та насичені деталі садові композиції. Вони могли включати химерні будівлі, екзотичні рослини, сегментовані зони для різних функцій, а також мальовничі лабіринти із звивистими доріжками та густими чагарниками, які створювали ілюзію більшого простору. Збережені приклади таких садів, які залишилися недоторканими з ХІХ століття, сьогодні є рідкісними, оскільки багато з них були переплановані або зруйновані.

На початку ХХ століття будівництво великих вілл із просторими садами стало менш поширеним, хоча збереглися окремі приклади. Наприклад, сад у стилі мистецтв і ремесел при Вінтерборні в Бірмінгемі, де промисловець ство-

рив приватний простір за межами міста для спокою та свіжого повітря (рис.2.4). Багато таких вілл, які зараз вважаються міськими, насправді були зведені в сільській місцевості, як це сталося з Кернсі Корт у Дуврі, спроектованим близько 1900 року для пивовара Альфреда Лені. Цей маєток був однією з перших робіт видатного ландшафтного дизайнера Томаса Моусона і є важливим зразком раннього модерного підходу до оформлення приватних територій [111].

Рис. 2.4. Сад Вінтерборна у Бірмінгемі [111]

Модерністські сади 1930-х років зустрічалися ще рідше, особливо в межах міст. Частіше в цей період з'являлися стандартизовані приватні ділянки на приміських забудовах, таких як «Метроленд» на північному заході Лондона [105]. Попри стандартизацію, такі ділянки часто мали щедрі розміри, а вулиці були озеленені завдяки впровадженню ландшафтного дизайну. Ці риси стали визначальними для характеру житлових зон того часу.

Лондонські міські сади XVIII століття, як свідчать роботи Джозефа Спенса та Річарда Горвуда, відзначалися багатством елементів, які формували їхню популярність серед тогочасного суспільства [55].

Основними складовими таких садів були гравійні доріжки, тераси, водні об'єкти, насипні гори, мощені зони, доглянуті газони, клумби та партери. Один із садів мав унікальний критий шлях, прикрашений виноградними лозами, інший – прямокутний ставок для риб, розташований на терасі. Важливим дизайнерським принципом того часу була різноманітність із чіткою перспективою, яка простягалася через межі саду, створюючи ілюзію відкритого простору [105].

Дослідження, такі як праця Годда Лонгстаффе-Гоуена «*Лондонський міський сад 1740–1840*», що була перевидана у 2001 році [60] звернули увагу на багатство документальних матеріалів і підвищений інтерес до таких садів. Гарним прикладом провінційного саду кінця XVIII століття є сад при Bourne Hill House у Солсбері, спроектований Річардом Вудсом у 1770-х роках. Цей сад витонченість тогочасного ландшафтного дизайну.

У георгіанську епоху археологічні розкопки, зокрема цирку в Баті, виявили елементи, такі як доріжки, клумби та фундаменти будівель, приховані під пізнішими газонами. Це свідчить про тривалі зміни та переосмислення міських просторів протягом століть [105].

2.2. Міські площі

Першою лондонською площею, яка вважається спроектованим відкритим простором і отримала назву «площа», стала Блумсбері, задумана у 1647 році, але завершена лише до 1665-го. Відвідавши цю площу, Джон Евелін назвав її «благородною площею». Типове планування площ кінця XVII – середини XVIII століть передбачало чотири газони, обмежені живоплотами чи деревами, перетяті гравійними доріжками. У центрі часто розташовували статую чи інший де-

коративний елемент. До 1800 року у Лондоні вже налічувалось понад 30 площ, які почали з'являтися і в інших містах, таких як Брістоль і Бат [81].

Більшість таких площ були приватними комунальними садами, доступними лише для власників ключів від прилеглих будинків. Водночас громадські площі озеленювали, прикрашали меморіалами, лавами та іншими елементами. Наприкінці XVIII століття багато нових площ набули стилю «сільське в місті», що включало натуралістичні насадження, кущі та доріжки. До XIX століття термін «площа» перестав сприйматися буквально, і нові забудови набували форм півмісяців, терас або кругів, але зберігали загальну концепцію закритих садів для мешканців [105].

Площі XIX століття зазвичай мали симетричний дизайн. Периметр озеленювали деревами та кущами для створення затишку, а в центрі розташовували газони зі статуями, клумбами чи декоративними деревами. Внутрішні доріжки з'єднували центр із входами. Чимало площ залишаються приватними й нині.

Зміни в дизайні площ у XX столітті відбувалися на тлі нових архітектурних і містобудівних підходів. Наприклад, Публічна площа в Плімуті (1957–1962 рр.) стала частиною післявоєнної реконструкції за проектом Джеффри Джелліко. Його дизайн, виконаний із використанням різноманітних матеріалів, прагнув поєднати «гідність і легковажність». Подібні площі, як правило, інтегрували з архітектурою навколишніх будівель [105].

Протягом 1970-х років, як зазначала Нан Фейрбразер у своїй роботі *«Нові життя, нові ландшафти»* (1970), міські ландшафти розглядалися переважно як архітектурні, а рослинність і вода мали декоративний характер [67]. Сучасні площі часто є частиною проектів відродження міського середовища. Наприклад, у Лондонському районі Доклендс на місці колишнього стадіону «Арсенал» у Хайбері створено сучасні міські ландшафти, що поєднують озеленення, водні об'єкти та інші елементи урбаністичного дизайну. Станом на сьогодні до реєстру включено 26 таких площ [24].

2.3. Прогулянкові алеї та доріжки

Громадські прогулянки виникли як спосіб організації міських просторів для соціальних взаємодій і прогулянок, що стало особливо популярним у XVII столітті. Одним із ранніх прикладів є Норнернхей в Ексетері (Девон), який у 1612 році був перетворений міською владою на громадську прогулянкову алею з в'язовими насадженнями та місцями для відпочинку. Це було новаторським кроком у розвитку громадських просторів [105].

Мода на публічні прогулянки набула поширення в середині XVII століття. У Лондоні Карл II заснував торговий центр у 1660 році, що надихнуло інші міста, зокрема курорти й спа-центри, створювати подібні простори для розвитку культурного та ввічливого суспільства. Ранні прогулянкові алеї часто облаштовували деревами для створення тіні, а відкритий простір навколо забезпечував можливості для спокійних прогулянок [55].

Однією з найбільш значущих доріжок стала Richmond Terrace Walk у Лондоні, створена близько 1700 року. Вона отримала високу оцінку через свою історичну значущість, ранню дату створення та важливість у культурному контексті – її згадували в літературі та зображали у мистецтві [105].

Починаючи з XVIII століття, громадські прогулянкові доріжки почали інтегруватися у міські ландшафти. Вони ставали частиною нових забудов, поруч із ними зводили елітні будинки, а простір навколо облаштовували відповідно до суворих правил забудови. Такі доріжки часто ставали лінійними парками, доповненими декоративними елементами: фонтанами, статуями, освітленням, вимощеними доріжками та огорожами.

Наприклад, Нью-Волк у Лестері (1785 року) є класичним прикладом такої трансформації (рис. 2.5). Спочатку це була громадська алея, а згодом її перетворили на частину міського парку, зберігши водночас її характер як прогулянкового простору [72].

Рис. 2.5. Пішохідна вулиця Нью Волк у Лестерні
(зображена на листівках та фотографіях) [72]

У міру розширення міст громадські прогулянкові доріжки набували різних функцій. Деякі з них залишалися приватними, інші перетворювалися на загальнодоступні простори. У XIX столітті багато таких доріжок стали основою для міських парків, що зберегли їхню лінійну структуру, але додали нові елементи благоустрою. У XX столітті ці прогулянкові простори відігравали роль важливих елементів урбаністичного дизайну, зберігаючи їх культурне та соціальне значення [105].

На сьогодні такі доріжки та їхні залишки є цінними пам'ятками, які свідчать про розвиток суспільства та містобудування, залишаючи унікальний спадок у міських ландшафтах.

2.4. Сади розваг

Комерційно керовані сади розваг почали відкривати у великих містах після реставрації монархії в 1660 році. Сади в Воксхоллі, на південному березі Темзи в Ламбеті, відкрилися під назвою New Spring Gardens у 1661 році [107]. Одним із наступних значущих прикладів став Ранела, відкритий у 1742 році. В його дизайні була велика ротонда, що нагадувала Пантеон у Римі. Розваги в таких садах включали прогулянки, танці, феєрверки, концерти та виконання нової музики Генделя і Моцарта. Початково планування таких садів було досить простим, із гравійними доріжками, але пізніше вони стали значно більш декоративними, включаючи різноманітні будівлі та ландшафтні елементи, такі як канал Ранела та китайський міст. Багато садів розваг з часом стали менш елітними і більш доступними для широкої публіки [105].

У XVIII столітті провінційні містечка почали слідувати прикладу Лондона і створювати сади, схожі на Воксхолл, Ранела та Spring Gardens. Сади Сент-Джеймса в Баті, закладені в 1709 році, також стали популярними місцями для відпочинку [105]. Вхід до таких садів часто був лише за абонементом, що підкреслювало їхню ексклюзивність. Проте в середині століття багато таких садів почали знову створювати та відроджувати, надаючи нові простори для прогулянок і соціальних заходів.

Міські громадські території також були важливими місцями відпочинку, але після 1750 року багато з них були огорожені, що значно зменшило доступність таких відкритих просторів. Одним із прикладів є Quarry Park у Шрусбері, який еволюціонував із спільної землі, починаючи з 1719 року, коли там висадили перші доріжки. До початку XIX століття більшість таких територій вже були забудовані або стали частинами нових міських парків, що з'явилися в ранній вікторіанський період [55].

Тим не менше, деякі з цих старих садів і громадських просторів збереглися до наших днів, залишаючись важливою частиною міського ландшафту і культурної спадщини.

2.5. Громадські парки

Найпершими прикладами міських громадських парків були Королівські парки. Лондонський Гайд-парк, який до того був мисливським парком, став відкритим для публіки з 1630-х років і є одним із найстаріших таких прикладів. Проте доступ до нього залишався обмеженим протягом майже двохсот років, і відкриті простори для громадського відпочинку були здебільшого обмежені такими місцями, як громадські площі та прогулянки.

Наприкінці XVIII століття та на початку XIX століття з'явилося кілька нових парків. Зокрема, Кенсінгтонські сади почали відкриватися для публіки на один день на тиждень із 1790-х років, що стало прикладом поступового збільшення доступу до раніше закритих територій (рис. 2.6). Ріджентс-парк, спроектований архітектором Джоном Нешем в 1811 році, але відкритий лише в 1835 році, значно вплинув на розвиток муніципальних парків. Це сталося частково завдяки тому, що житлові будинки, розташовані в і навколо парку, допомогли фінансувати його створення [48].

Рис. 2.6. Грін Парк, Лондон [48]

Інший важливий приклад – Королівський парк Вікторії в Баті, спроектований Едвардом Девісом у 1829 році. Це був один із перших прикладів громадських парків у провінційних містах Великобританії (рис. 2.7). У 1830-х роках занепокоєння через перенаселеність міст і погіршення стану бідних стали основою для Руху громадських парків. У 1833 році парламентський спеціальний комітет провів перше дослідження щодо забезпечення громадського відкритого простору, що було названо «Громадські прогулянки». Цей термін відображав основний тип громадських просторів того часу [87].

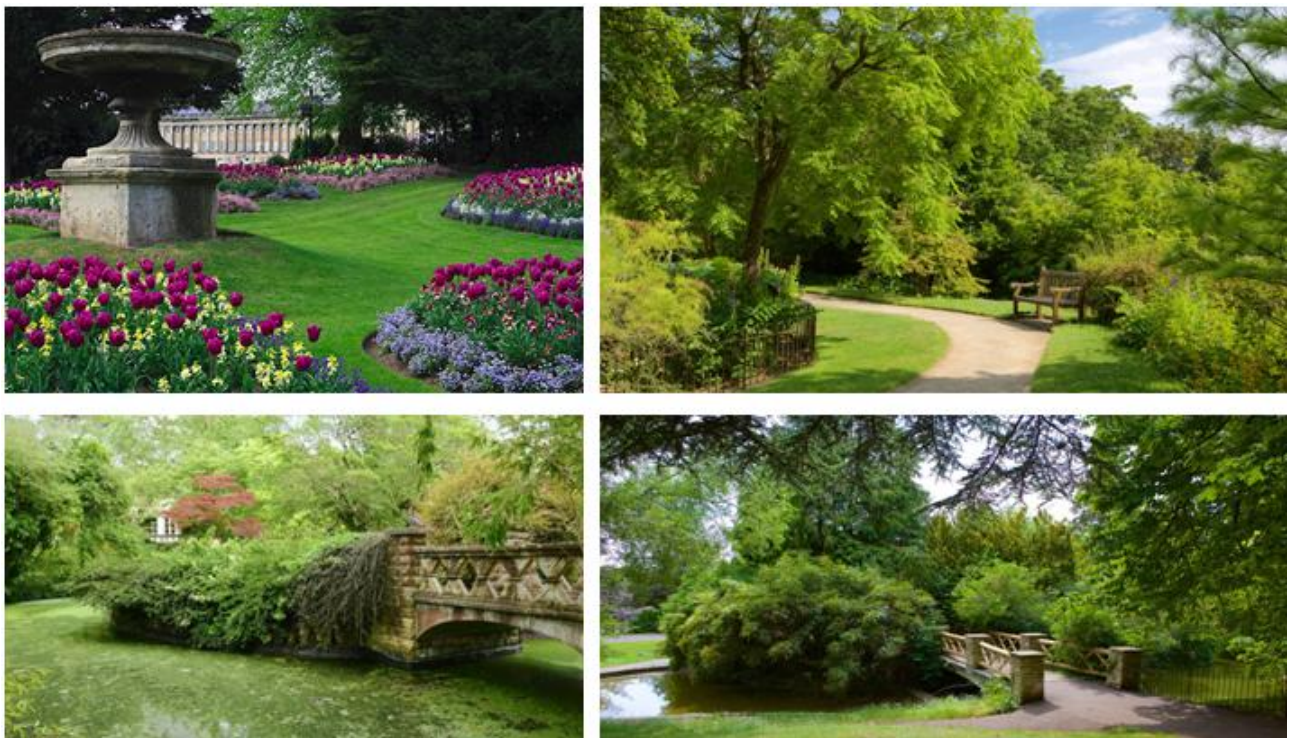

Рис. 2.7. Королівський парк Вікторії, Баті [87]

Комітет рекомендував збільшити кількість відкритих просторів для відпочинку і вважав, що парки можуть стати альтернативою таким недоречним розвагам, як пиятика, собачі бої та боксерські поєдинки. Дж. К. Лоудон, один із основних прихильників ідеї громадських парків, вважав їх важливою частиною соціального розвитку та міської реформи. Парки того часу мали кілька типових елементів: огорожувальні стіни, будиночки для воріт, колійні шляхи та переплетені доріжки, озера для водних розваг, траву для ігор, декоративні дерева,

альпінарії, а також квітники, що змінювались залежно від сезону. У парках були укриття, сидіння, трибуни для публіки та службові приміщення, включаючи теплиці. Ці елементи не лише служили для прикраси, але й активно використовувались для соціальних та культурних заходів [105].

Теоретики ландшафтного дизайну в ХІХ столітті прагнули створити простори, які були б наповнені несподіванками та перспективами, що підсилювало ефект від кожного кроку в парку. Вони розуміли, що парк не має бути видний в усій своїй красі відразу, а має відкриватися по мірі прогулянки, захоплюючи відвідувачів своїми новими краєвидами, які з'являються з-за повороту або через дерев'яні арки.

Одним із найбільш вражаючих прикладів таких інновацій був парк Біркленхед у Ліверпулі, який став символом еволюції громадських парків завдяки своїй унікальній організації простору (рис. 2.8). Джозеф Пекстон розділив його на зони, кожна з яких мала свій характер, що створювало відчуття різноманіття при кожному кроці. Такі елементи, як кургани, озера та скелясті відслонення, не тільки візуально збагачували парк, а й додавали йому глибини і масштабу [31].

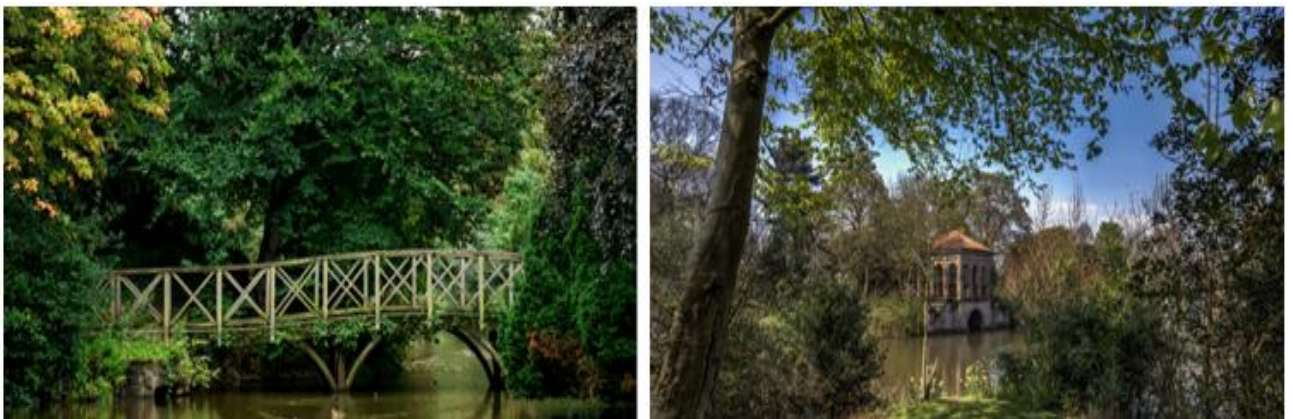

Рис. 2.8. Бирклен парк, Ліверпуль [31]

Справжнім шедевром паркового дизайну став Кришталевий парк (Crystal Palace) в Сіденхемі, спроектований Пакстоном (рис. 2.9). Його схема, натхненна Версалем, була як би втіленням ідеї ідеального, раціонально організованого простору. Вражаючі сходи, каскади, італійські тераси з фонтанами та статуями,

разом з величезними моделями доісторичних тварин, перетворювали парк на щось більше, ніж просто місце для відпочинку – він став культурним та освітнім центром, де можна було не лише насолоджуватися природою, а й занурюватися в науку [98].

Однак ці амбіції вимагали значних ресурсів для підтримки парків. Витрати на їхнє утримання були значними, тому для таких проектів потрібно було забезпечити постійну фінансову підтримку та наявність кваліфікованого персоналу. Створення таких парків стало можливим завдяки важливим законодавчим змінам, зокрема Закону про охорону здоров'я 1875 року, який дозволив місцевим органам влади використовувати частину доходів від податків для розвитку та утримання громадських парків.

Ці парки стали невід'ємною частиною міського життя, надаючи жителям місця для відпочинку та відновлення сил. Вони також слугували важливими елементами в розвитку соціальної інфраструктури, допомагаючи покращити умови життя та підтримувати порядок серед робітничого класу. Це був початок великої епохи міських реформ, яка змінила вигляд та функції міст у Великобританії та за її межами.

Типовим прикладом провінційного парку є Абатський парк (Abbey Park) у Лестері, спроектований Вільямом Барроном та відкритий у 1882 році (рис. 2.10). Цей парк є прикладом планування, яке включало поділ на окремі зони для різних видів діяльності, таких як боулінг, теніс та інші види спорту [28]. Окрім того, деякі парки включали озера для купання, а в Баттерсі-парку в Лондоні навіть дозволяли жінкам кататися на велосипедах, що в той час було нововведенням [55].

Багато міських парків були реконструйовані з колишніх приватних садиб чи вілл, і в такі парки часто включали старі дерева, басейни та інші природні елементи, що вже існували на території. Міста вклали значні зусилля для організації заходів у своїх парках, як, наприклад, в Манчестері, де наприкінці XIX століття активно проводили музичні розваги. З 1921 року почали будувати нові,

закриті та заглиблені естради в парках, що дозволяло проводити концерти навіть у негоду [55].

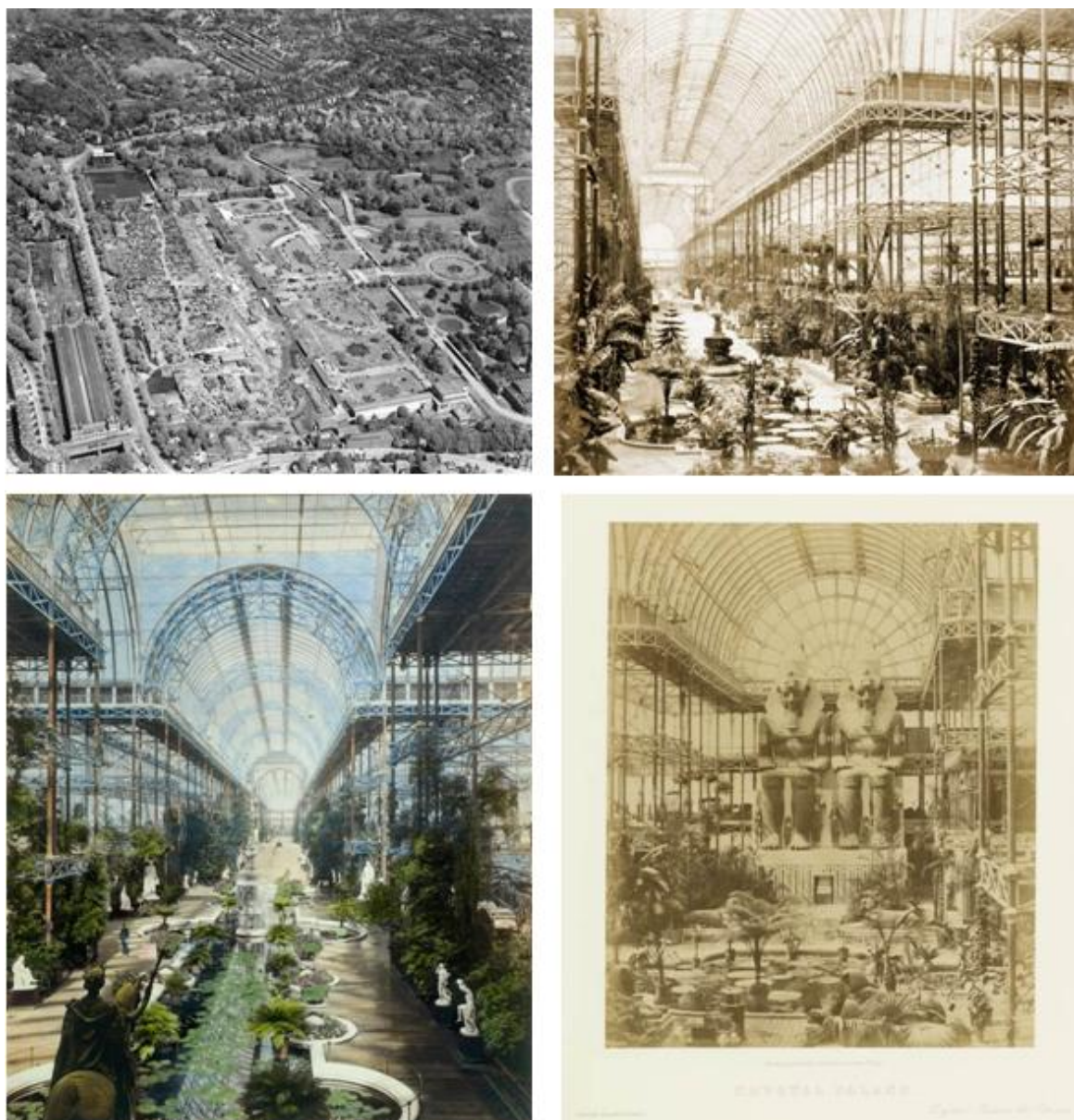

Рис. 2.9. Кришталевий палац, Сіденхемі [98]

Рис. 2.10. Абатський парк, Лестер [28]

Після введення Закону про відкриті простори в 1881 році, який просував Октавія Хілл, та Закону про невикористані могильники в 1884 році, в містах почали з'являтися менші парки, особливо в густонаселених районах. Ці парки часто створювались на місці колишніх кладовищ або за допомогою закону, який дозволяв владі перетворювати такі ділянки на зелені зони для відпочинку. Одним із прикладів таких парків є Квінз-Парк у Лонгтоні, який був відкритий у 1888 році [55].

Королівські ювілеї, зокрема Золотий та Діамантовий ювілеї королеви Вікторії, також стали поштовхом для створення нових парків у містах. До 1900 року в багатьох британських містах вже були парки, і вони стали не лише місцем для відпочинку, а й важливими соціальними центрами. У парках з'явилися трибуни, павільйони, буфети, а також різноманітні зручності, такі як притулки, туалети та питні фонтанчики, що забезпечувало комфорт навіть за поганої погоди. Це було проявом турботи влади про здоров'я та моральність населення [55].

2.6. Меморіальні парки

Після Першої світової війни, а також у меншій мірі після Другої, у багатьох парках з'явилися меморіали, ворота та інші пам'ятні елементи, що символізували подяку загиблим. Спеціально для цієї мети були спроектовані меморіальні парки, як, наприклад, Меморіальний парк у Флітвуді або Меморіальний сад у Уолсоллі. Ці парки стали важливими культурними та соціальними об'єктами для місцевих громад.

Ландшафти Пам'яті, у загальному контексті, стали важливою темою в ландшафтному дизайні після обох світових війн. Спеціальні посібники по вибору ландшафтів почали враховувати історичні аспекти, а також вплив війни на міське середовище. У міжвоєнний період ландшафтний дизайн активно розвивався, і найбільший внесок зробили такі відомі проектувальники, як Томас Мусон, Персі Кейн і Джеффри Джелліко [55].

Особливо після Другої світової війни місцева влада почала звертати увагу на занедбані ділянки, які могли бути перетворені на громадські парки. Це стосувалося таких місць, як території бомбардувань, колишні промислові землі та залізничні ділянки. У Свіндоні, наприклад, для цієї мети був обраний колишній глиняний кар'єр і цегельно-черепичний завод, на базі яких було створено Квінз-Парк, що був відкритий в два етапи між 1949 та 1964 роками.

Рис. 2.11 . Парк Баттерсі, Лондон [29]

Фестиваль Британії 1951 року став важливою віхою для садових дизайнерів і ландшафтних архітекторів, оскільки на ньому було популяризовано багато нових концепцій щодо відбудови післявоєнної Британії. Місце для цієї виставки було розташоване вздовж Південного берега Лондона і включало роботи таких провідних ландшафтних дизайнерів, як Френк Кларк, Мері Шефард, Пітер Янгман та Пітер Шепард. Виставка мала тривалий вплив на розвиток міського дизайну в другій половині ХХ століття.

Деякі елементи, розроблені на фестивалі, збереглися в британських парках, зокрема в парку Баттерсі (Battersea Park) (рис. 2.11). Інші об'єкти, такі як скульптура Барбари Хепворт, були перенесені в парки по всій Англії. Олімпій-

ський парк королеви Єлизавети в Лондоні, створений до Олімпійських ігор 2012 року, став важливою частиною спадщини ландшафтного дизайну цього періоду. На сьогоднішній день в Реєстрі є близько 225 міських громадських парків, що підкреслює важливість таких просторів для сучасних міст [29].

2.7. Приморські сади та парки

У XVIII столітті морські курорти та купання стали важливими частинами відпочинку та оздоровлення, і сади стали невід'ємною частиною цих приморських ландшафтів. Вони не лише покращували естетичний вигляд місць для відпочинку, але й служили для підвищення престижу та привабливості курортів. Одним із прикладів таких садів є Сади задоволення в Борнмуті (Дорсет), які були створені на берегах Борн Стрім у 1840-х роках (рис. 2.12). Подібні садові комплекси були популярні й в інших курортних містах, таких як Скарборо (Північний Йоркшир), де садові зони були розроблені у 1860-х роках для підвищення комунальних зручностей курортного міста [55].

Рис. 2.12. Сади задоволення, Борнмут [55]

Наприкінці дев'ятнадцятого століття сади на набережних стали звичайним явищем, їх прикрашали літні квіткові клумби, що демонструвалися на виставках. У містах, таких як Клактон (Ессекс), що почав розвиватися як курорт на початку століття, садові зони на скелях були засновані в 1870-х роках, а піз-

ніше значні кошти були витрачені на розвиток морських садів і різних рекреаційних об'єктів у 1920-х роках.

Відпочинок на узбережжі залишався популярним і в першій половині двадцятого століття, коли курорти продовжували інвестувати в озеленення, створюючи величезні сади та оранжереї для відвідувачів. Прикладом є Сади принцеси (Princess Gardens) у Торбеї (Девон), відкриті в 1894 році, та Венеціанські водні шляхи у Грейт-Ярмуті (Норфолк), які були відкриті в 1926/1928 роках (рис. 2.13). У 1930-х роках курорти також створювали нові павільйони в стилі модерн і ар-деко, з новими формами садового дизайну [79].

Рис. 2.13. Сади принцеси, Торбей [79]

Однак, з 1970-х років, коли доступність відпочинку за кордоном зросла, а місцеві органи влади почали скорочувати витрати на утримання парків, багато англійських приморських садів стали занепадати. Одним із прикладів того, як старі курорти поступово втратили свою популярність, є садові комплекси Бор-

нмута, де в період з 1950-х років активно створювали нові садові зони, але з часом ці території втратили свою колишню привабливість.

Цей процес занепаду був частково пов'язаний із змінами в культурних та соціальних тенденціях, коли курорти стали менш популярними в результаті доступності нових форм відпочинку та змін у соціальній структурі суспільства.

2.8. Ботанічні сади

У Великій Британії збір і догляд за рослинами для медичних та ботанічних досліджень розпочався значно раніше, ніж у 1621 році, коли був заснований Оксфордський ботанічний сад (zareєстрований клас I). У XVII столітті важливими осередками ботанічних досліджень стали Аптекарьський сад Челсі (Chelsea Physic Garden) (рис. 2.14, заснований у 1673 році, і Королівський ботанічний сад у К'ю, заснований пізніше, у 1759 році, який став одним із найбільш значущих садів Великої Британії, і досі залишається важливим науковим і культурним центром [34].

Рис. 2.14. Аптекарьський сад, Челсі [34]

У XIX столітті, під час вікторіанської епохи, спостерігався значний розвиток ботанічних садів у Великій Британії. Це було пов'язано з культурними та філантропічними тенденціями, коли багато великих міст почали створювати ботанічні сади як частину освітньої діяльності та сприяння науці. Перший ботанічний сад, заснований на основі публічної підписки, був Ліверпульський ботанічний сад, відкритий у 1802 році. Згодом він був перенесений на нову територію, де у 1836 році відкрили ботанічний сад у Вейвертрі.

Особливо вражаючим є Бірмінгемський ботанічний сад (рис. 2.15), заснований у 1829 році, який зберіг свою оранжерею з вражаючими конструкціями, включаючи три консерваторії 1837 року [32]. Інші ботанічні сади, такі як Ботанічний сад у Шеффілді, який був заснований на початку XIX століття і має кілька вражаючих оранжерей, також збереглися як важливі культурні та наукові осередки [55].

Рис. 2.15. Бірмінгемський ботанічний сад [32]

Проте не всі ботанічні сади пережили час. Деякі з них зникли, а інші, як, наприклад, Королівський ботанічний сад у Баті, були перетворені на громадські парки, як у випадку з Королівським парком Вікторії, що зберігає багато ознак колишнього ботанічного саду, але сьогодні слугує громадським простором для відпочинку та спорту [105].

Загалом, розвиток ботанічних садів у Великій Британії в XIX столітті став важливою частиною наукової діяльності та громадської освіти, і більшість та-

ких садів, навіть якщо вони змінили своє призначення, залишаються важливими культурними і природними пам'ятками.

У ХХ столітті ландшафтний дизайн набув значення як важлива складова громадських просторів. Якщо в минулому акцент був на більш офіційних та жорстких формах ландшафтного дизайну, то в цей період почали активно створювати зелені зони, де м'яке озеленення та природні елементи стали важливою частиною громадського простору. Усі ці зміни можна помітити в таких типах ландшафтного дизайну, як відкриті простори в містах, у житлових масивах, а також у нових дорожніх коридорах [55].

Зокрема, в промислових зразкових селах, таких як Порт Санлайт, було створено значні відкриті простори, такі як The Dell, The Diamond та The Causeway, які стали невід'ємною частиною садового селища, спроектованого в кінці ХІХ – на початку ХХ століття за планом Вільяма Хескета Левера. Це селище стало зразком організації простору для робітників з акцентом на здоров'я та добробут. Збереження природного середовища та створення зелених зон стало важливою частиною концепції садових міст, які розвивалися в той період [55].

Міста-сади, такі як Лечворт (Хартфордшир), де в 1904 році був спроектований перший місто-сад Баррі Паркером і Реймондом Анвіном, стали важливим етапом у розвитку ландшафтного дизайну. У Лечворті головний зелений хребет, названий Бродвей, засаджений деревами та веде до центральної площі, став серцем селища, що поєднує житлові зони з природою. Ці приклади показують, як ландшафтний дизайн сприяв не тільки естетичному вигляду міст, але й покращенню якості життя їх мешканців [105].

У приміських забудовах також було важливо впроваджувати ландшафтний дизайн, хоча й з більш скромними амбіціями. Проте навіть у цих випадках акцент на зелені простори та озеленення узбіч доріг, об'їзних доріг з деревами та трав'яними насадженнями показав зміни в ставленні до природних елементів у міському середовищі. У ці роки почала формуватися ідея про важливість зе-

лених зон не тільки для краси, але й для здоров'я, збереження природних ресурсів і підвищення якості життя громадян.

Після Другої світової війни ландшафтний дизайн набув великого значення в процесах реконструкції, зокрема у містах, що зазнали значних руйнувань, таких як Ковентрі та Плімут. Відомі ландшафтні архітектори, як Сільвія Кроу та Пітер Янгман, працювали над великими громадськими проектами, спрямованими на відновлення і реконструкцію, а також створення нових міст і житлових масивів. Прийняття Акту про нові міста в 1946 році призвело до створення нових населених пунктів, особливо навколо Лондона, де було розроблено цілу серію нових міст. Ландшафтні архітектори виконували важливу роль в інтеграції природних елементів у міське середовище, зокрема намагаючись зберегти природні ландшафти, такі як дерева, річки та струмки, і поєднувати їх із новими будівельними проектами, створюючи відкриті простори для громадського користування [105].

Одним з яскравих прикладів цього періоду є Водні сади в Гемел Гемпстеді (1957), спроектовані Джеффри Джелліко, що отримали визнання і були зареєстровані як об'єкти спадщини (клас II). Вони відображають тенденцію до створення відкритих, природних просторів, що взаємодіють з архітектурою, підкреслюючи важливість природних елементів у міському дизайні [55].

Значна увага приділялася також житловим масивам, де ландшафтний дизайн сприяв формуванню гармонійних і комфортних житлових середовищ. Маєток Рогемптон (лондонський район Вондсворт) і сади приватних мешканців у Барбікані у Сіті Лондона (1963-73) є прикладами інтеграції архітектури та ландшафтного дизайну, що відображають модерністські тенденції. Вони показують, як ландшафтні рішення використовували природні простори для покращення якості життя та створення зручних і приємних умов для мешканців.

У післявоєнних приміських забудовах, що включали багатоквартирні будинки, важливу роль відігравав принцип «неформального» планування, де створювались комунальні сади, ігрові зони, а також зелені простори, що дозволяли оптимізувати ландшафт. Важливою частиною таких проектів стало вико-

ристання природних ландшафтів для зменшення інтенсивності урбаністичних ділянок і створення «земних» посадок. У 1960-х роках одними з найбільш помітних і успішних прикладів таких рішень стали проекти Span Development Ltd, що прагнули створити інтимне середовище «села» з будинками, згрупованими навколо відкритих майданчиків [92].

Одним із таких прикладів є маєток Хайсетт в Кембриджі, де працював датський ландшафтний архітектор Пребен Якобсен, який реконструював і вдосконалив вікторіанський ландшафт. Всі ці проекти показують, як ландшафтний дизайн не лише відображав архітектурні тенденції, але й активно сприяв покращенню якості життя, інтеграції природи в міське середовище та створенню комфортних житлових умов [105].

РОЗДІЛ 3.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЕЛЕНИХ ЗОН ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

3.1. Державна політика та роль неурядових організацій Великобританії у збереженні зелених насаджень

Приблизно третина міських територій Великобританії охоплює природні землі, зелені насадження або водойми, так звані «блакитні зони» [82, 105]. Ці простори відіграють ключову роль у формуванні здорового та комфортного середовища для міського населення. Міські зелені зони, як важливий тип природних активів, дають низьку переваг суспільству.

Насамперед, вони сприяють покращенню якості повітря, поглинаючи вуглекислий газ та вловлюючи дрібнодисперсні частинки, що забруднюють атмосферу. Зелені насадження також регулюють міський мікроклімат, знижуючи температуру під час спекотних літніх періодів та пом'якшуючи наслідки екстремальних погодних явищ.

Численні дослідження підтверджують, що перебування у зелених насадженнях має позитивний вплив на психічне здоров'я. Наприклад, Gascon та ін. [45] і Van den Berg та ін. [106] показали, що такі середовища сприяють зниженню рівня стресу, покращенню настрою та загального психологічного благополуччя. Hartig та ін. [53] дослідили вплив природи на когнітивні функції, виявивши покращення концентрації та зменшення розумової втоми. Робота Houlden та ін. [56] підкреслила значення зелених зон у міському середовищі для зниження ризику депресії. Tillmann, Tobin та ін. [100] зосередилися на довгострокових перевагах для дітей і підлітків, тоді як Meredith та ін. [65] розширили цю тему, аналізуючи соціальні переваги зелених зон для різних вікових груп. Усі ці дослідження підтверджують, що доступ до природи має значний позитивний вплив на психічне здоров'я.

Отже, з точки зору фізичного та психічного здоров'я, доступ до зелених зон сприяє зменшенню стресу, покращує емоційний стан і сприяє активному

способу життя. Це особливо важливо у густонаселених районах, де зелень стає острівцем спокою серед бетонних джунглів. Водойми додають цінності, сприяючи біорізноманіттю, а також створюючи можливості для відпочинку та естетичного задоволення [30].

Крім того, зелені й блакитні зони мають економічну користь. Наявність парків і водойм поблизу житла підвищує його ринкову вартість, а також стимулює розвиток туризму й місцевого бізнесу. У довгостроковій перспективі інвестиції в міські природні активи допомагають знизити витрати на охорону здоров'я та адаптацію до кліматичних змін.

Загалом, міські зелені та блакитні насадження є невід'ємною частиною стійкого розвитку міст, забезпечуючи як екологічні, так і соціально-економічні вигоди для населення.

Державна політика Великобританії у сфері зелених зон спрямована на збереження, розвиток і розширення природоохоронних територій, парків, садів та інших зелених просторів. Основні аспекти політики включають регулювання через законодавчі акти, стимулювання ініціатив на місцевому рівні, впровадження стандартів якості та забезпечення доступності зелених зон для населення.

Ключовими документами, що регулюють цю сферу, є Закон про охорону дикої природи і природного середовища 1981 року, який заклав основу для створення заповідників та інших охоронюваних територій, та Закон про навколишнє середовище 2021 року, який включає положення про підвищення якості повітря, покращення біорізноманіття та створення нових зелених зон [110]. Політика розвитку міст регулюється через Національну політику планування (National Planning Policy Framework, NPPF), яка наголошує на важливості інтеграції зелених зон у міське середовище для забезпечення сталого розвитку.

Одним із ключових інструментів є програма Green Belt Policy, започаткована в 1950-х роках, яка встановлює обмеження на забудову земель навколо міст, зокрема Лондона, Бірмінгема та Йорка. Зелений пояс виконує кілька за-

вданий: запобігання розростанню міст, збереження сільських ландшафтів і створення зон для рекреації [80].

Уряд також підтримує ініціативу Green Flag Award, яка встановлює стандарти якості для парків і зелених зон, а також визначає найкращі практики їхнього управління [46]. Ще одна важлива програма – Nature for Climate Fund, що спрямована на посадку мільйонів дерев, відновлення боліт і збільшення площі зелених територій для боротьби зі зміною клімату [71].

На регіональному рівні існують спеціальні стратегії, наприклад, London Environment Strategy, яка передбачає створення міста на 50% зеленим до 2050 року [58]. У Шотландії діє політика зелених поясів, викладена в Scottish Planning Policy (SPP), яка спрямована на збереження природи та історичного ландшафту [89].

Отже, державна політика Великобританії комплексно підходить до питання зелених зон, поєднуючи охорону природи, розвиток інфраструктури та підтримку рекреаційних зон.

Крім того, неурядові організації у Великобританії забезпечують критично важливу підтримку державної політики, пропонуючи інноваційні рішення, підвищуючи обізнаність і залучаючи громади.

Національний фонд (National Trust) – одна з найвідоміших організацій, що управляє тисячами гектарів земель і численними історичними садами. Він займається відновленням ландшафтів, розвитком екологічного туризму та захистом природного середовища [69].

Woodland Trust спеціалізується на захисті та розширенні лісів. Організація веде кампанії з посадки дерев, відновлює деградовані ліси та сприяє адаптації до змін клімату. Вона активно співпрацює з місцевими громадами та урядом, пропонуючи інструменти для моніторингу деревних насаджень [112]. Friends of the Earth займається кампаніями проти урбанізації зелених зон, стимулює захист громадських парків і розробляє проекти сталого розвитку [22, 44].

Місцеві організації, як-от London Wildlife Trust або Groundwork, фокусуються на збереженні природи в урбанізованих районах, розробляючи програми для поліпшення якості життя в містах [50, 59].

Так, у 1930-х роках Fields in Trust розробив свій перший набір інструкцій, щоб допомогти планувальникам визначити відповідну кількість відкритого простору відносно чисельності населення, щоб забезпечити справедливий доступ до зелених насаджень і дозволити кожній громаді користуватися перевагами [43]. Ці рекомендації були переглянуті у 2015 році, встановивши мінімальну рекомендацію 2,4 га доступних зелених насаджень на кожну 1000 осіб [43].

Щоб оцінити, наскільки території відповідають цьому стандарту, Fields in Trust створила унікальну систему підрахунку балів, відому як Green Space Index (GSI). Оцінка GSI 1 означає, що територія відповідає мініальному стандарту 2,4 га доступних зелених насаджень на 1000 осіб. Цей показник допомагає виміряти ефективність наявності зелених насаджень у забезпеченні рівного доступу для мешканців (рис. 3.1) [9].

1990-х роках було започатковано концепцію стандартів для забезпечення доступності природних зелених насаджень у міських районах. Вона базувалася на визнанні важливості природи в міському середовищі. English Nature підтримала цю ініціативу, опублікувавши у 1995 році звіт «Доступні природні зелені простори в містах і містечках – огляд критеріїв» [40].

Ця концепція набула ще більшого значення наприкінці 1990-х років у зв'язку з акцентом на покращенні якості життя в містах. Поворотним моментом стала публікація звіту Міської цільової групи «Назустріч міському відродженню» у 1999 році, що спонукало уряд запровадити низку ініціатив.

З того часу зросло усвідомлення ролі зелених насаджень у покращенні міських територій. Проте тривалий період недостатнього фінансування призвів до значного зниження їх загальної якості. У цьому контексті English Nature звернула увагу на обмежене застосування стандартів доступних природних зелених насаджень, що викликає занепокоєння. У 2001 році було відкрито проєкт із переглядом стандартів. Мета полягала у перевірці їхньої актуальності, вивче-

них підходів місцевої влади до управління зеленими зонами та визначених шляхів ефективного впровадження стандартів в умовах змін у політ.

Рис.3.1. Оцінка індексу зелених просторів [9]

Результати цього проєкту підтвердили значення оновленого підходу до стандартів доступності зелених зон. Вони підкреслили необхідне комплексне планування, яке враховує зростання міського населення, соціальну нерівність у доступі до природи та роль зелених насаджень у підвищенні екологічної стійкості міста.

У червні 2018 року коаліцією з 12 національних організацій Великобританії була прийнята Хартія парків з метою збереження, розвитку та забезпечення доступності громадських парків і зелених зон. Вона спрямована на підтримку екологічних, соціальних і культурних функцій парків, а також на підвищення обізнаності про їхнє значення для здоров'я, спільнот і довкілля [97].

Parks & Gardens UK – це провідний онлайн-ресурс, присвячений історичним паркам і садам Великобританії. Він відіграє важливу роль у різних сферах, таких як збереження культурної спадщини, академічні дослідження, особистий розвиток і професійне планування ландшафтів. Платформа надає доступ до багатого архіву інформації про історичні ландшафти, їхній дизайн, архітекторів і значення, сприяючи як збереженню, так і популяризації цієї частини національної спадщини [75].

Національний реєстр історичних парків і садів Англії містить перелік об'єктів, що мають особливу історичну цінність, і є важливою частиною культурної спадщини країни. Реєстром опікується організація «Історична Англія» (раніше відома як English Heritage), яка забезпечує його оновлення та збереження. На сьогодні до реєстру включено близько 1800 парків і садів, що свідчать про різноманітність і багатство ландшафтного дизайну Англії [99].

Об'єкти реєстру поділяються на три категорії залежно від їхньої значущості. Найвищий статус, I ступінь, отримують парки й сади міжнародного значення, які складають приблизно 10% загальної кількості. До II ступеня* відносяться об'єкти значної історичної важливості, що становлять близько 30% реєстру. Інші парки та сади, які мають національне чи регіональне значення, класифікуються як II клас. Така система категоризації нагадує підхід до оцінки історичних будівель і сприяє визначенню пріоритетів у збереженні спадщини [99].

Інформація про зареєстровані парки та сади є відкритою для громадськості й доступна на офіційному сайті Національного списку спадщини Англії. Ця платформа дозволяє ознайомитися з описами об'єктів, їхнім історичним значенням і статусом, надаючи змогу дослідникам, архітекторам і громадянам долучитися до збереження унікальної спадщини Англії.

Крім того, У Великобританії активно розвивається інформаційна підтримка та інформування населення щодо зелених зон. Існує безліч платформ, мобільних застосунків і інтерактивних карт, які дозволяють отримати детальну інформацію про зелені насадження, включно з їх площею, місцезнаходженням,

типами, доступністю та іншими характеристиками. Наприклад, додаток «Ordnance Survey Maps» надає доступ до детальних карт місцевості з позначенням зелених зон (рис. 3.2), а платформа «Green Flag Award» (рис. 3.3) допомагає знаходити парки та відкриті простори, які відповідають високим стандартам якості [74].

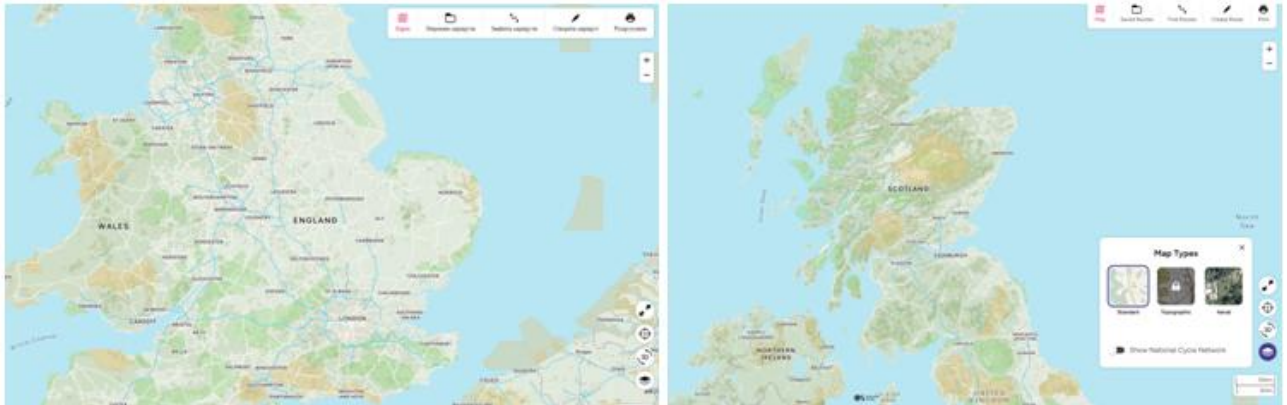

Рис. 3.2. Фрагменти інтерактивної карти Великобританії із зазначенням зелених зон у за стосунку Ordnance Survey Maps [74]

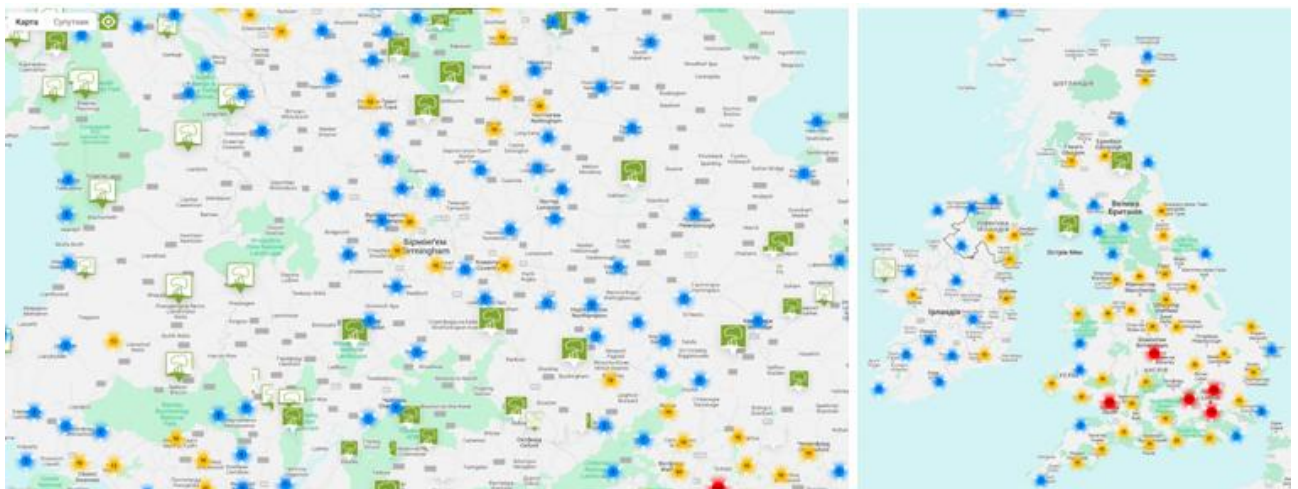

Рис. 3.3. Фрагменти інтерактивної карти Великобританії із зазначенням зелених зон та природоохоронних об'єктів на платформі Green Flag Award [46]

Інтерактивна карта «Parks and Open Spaces Map» (рис. 3.4), створена місцевими радами, забезпечує огляд парків та інших зелених зон у конкретних регіонах, а «Magic Map» (рис. Рис. 3.5) від Natural England дозволяє отримати вичерпну інформацію про природоохоронні території, ліси, сільськогосподарські угіддя та національні парки. Інший приклад – додаток «TreeTalk», який надає

користувачам інформацію про деревні насадження у містах, включаючи маршрути прогулянок через зелені зони [62, 76, 101].

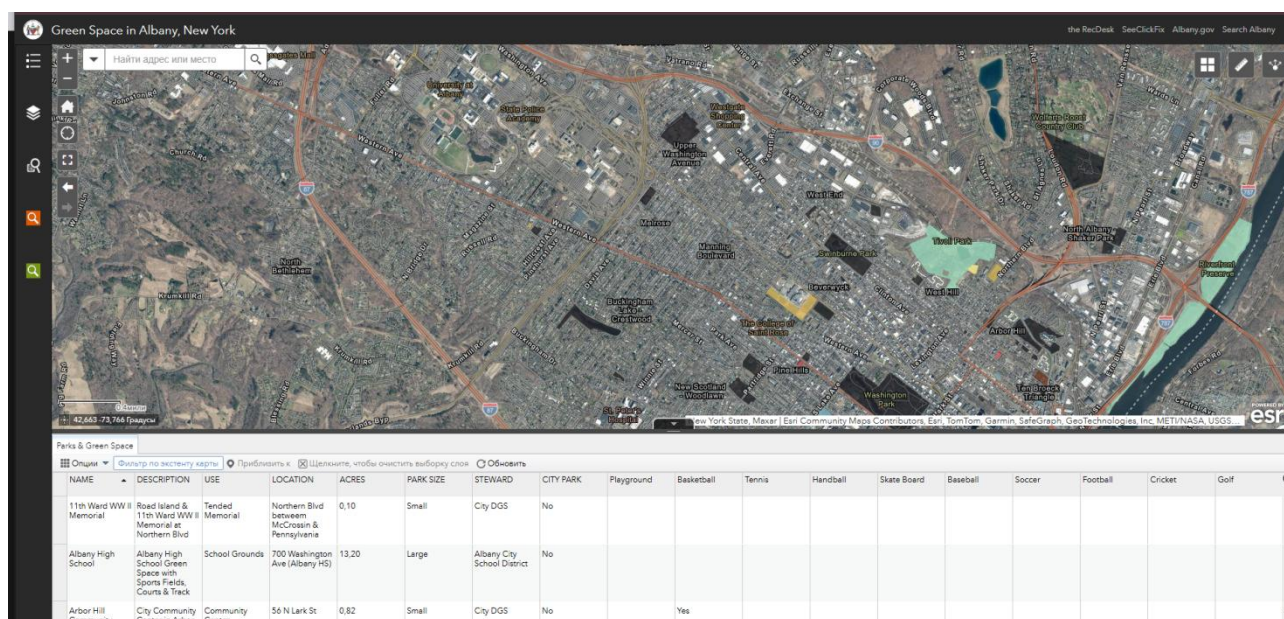

Рис. 3.4. Фрагмент інтерактивної карти Великобританії із позначенням парків та зелених зон з докладною інформацією про них у за стосунку Parks and Open Spaces Map [76]

Рис. 3.5. Фрагмент інтерактивної карти Великобританії із зазначенням різних типів ландшафтів, в т.ч. і зелених зон у за стосунку Magic Map [62]

Завдяки таким ресурсам населення Великобританії має змогу легко досліджувати природні території, планувати активний відпочинок та більше дізнаватися про важливість зелених насаджень для сталого розвитку.

3.2. Забезпеченість зеленими зонами та їх кількісні характеристики

Великобританія має багату мережу природних територій, включаючи національні парки, території виняткової природної краси та інші охоронювані ландшафти й відкриті простори. Ці території є важливими осередками природної краси, культурної спадщини та біорізноманіття. Вони сприяють зміцненню зв'язку людей із природою, забезпечують можливості для відпочинку та мають значний вплив на здоров'я й добробут населення. Крім того, такі місця допомагають зберігати екосистеми, підтримують стійкість до змін клімату й створюють умови для сталого розвитку суспільства [22].

Велика Британія є місцем численних парків і зелених зон. Разом із національними парками, які вражають своєю суворою та сільською красою, високими металевими складними конструкціями тематичних парків і парків розваг, Великобританія має значну кількість міських зелених зон, що забезпечують відпочинок у серці великих міст. Одними з найбільш відомих міських парків є Королівські парки в Лондоні, серед яких виділяються Річмонд-парк і Кенсінгтонські сади. Ці парки не лише виконують важливу екологічну роль, служачи «легенями» Лондона, але й сприяють економічному розвитку, приносячи значні доходи. Так, у 2021-2022 роках загальний дохід від Королівських парків склав понад 55 мільйонів британських фунтів [77].

Попри це, зелена інфраструктура у Великій Британії нерівномірно розподілена серед різних регіонів. *Середня площа зелених насаджень на одну особу становить 32,94 м², проте цей показник значно варіюється залежно від регіону.* У таких регіонах, як Східний Мідлендс, Лондон, Північний Схід і Північний Захід Англії, спостерігається дефіцит доступу до *зелених зон*. Так, *середня площа зелених насаджень на одного жителя варіюється від 41 м² на душу на-*

селення в Шотландії до 29 м² в Англії, що вказує на значні відмінності в доступності зелених зон в залежності від географічного розташування та урбаністичного розвитку регіонів. Проте, станом на червень 2023 року, близько 5,22 мільйона жителів Англії не мали *доступу* до *зелених зон* у межах десяти хвилин ходьби (рис. 3.6). Цей показник є значно вищим, ніж у двох інших регіонах Великої Британії, Шотландії та Уельсі. У Шотландії приблизно 530 тисяч жителів не мають такого *доступу*, що вдесятеро менше порівняно з Англією. Це свідчить про серйозні диспропорції в доступі до *зелених зон*, що підкреслює необхідність покращення інфраструктури зелених насаджень у міських районах Англії. Відсутність доступу до таких зон може мати негативні наслідки для здоров'я та благополуччя мешканців, підвищуючи важливість планування та розвитку зелених інфраструктур у містах [49].

Станом на червень 2023 року Шотландія була регіоном з *найбільшою середньою кількістю зелених насаджень на людину*, на кожного жителя припадало в середньому 41 м² зелених територій [94]. Цей показник свідчить про високий рівень зелених просторів, що доступні для мешканців, і вказує на важливість природи та екологічного середовища в цій частині країни.

Уельс, у свою чергу, посів друге місце серед регіонів Великобританії за *середньою площею зелених насаджень на людину*, із показником 36 м² на душу населення. Це також свідчить про значний рівень доступу до природних зон для уельсців, однак ці дані відображають меншу, порівняно з Шотландією, кількість зелених насаджень на кожного жителя [94].

Міські території Великобританії охоплюють приблизно 1,77 млн гектарів, з яких 31% або 0,55 млн гектарів класифікуються як природні землі. Шотландія має найбільшу частку природного покриву (37%) і блакитних просторів (1%) у своїх міських районах, тоді як Англія й Уельс мають по 30% природного покриву в міських зонах [94].

Середньостатистично 23% природного покриву в міських районах мають функціональне призначення, наприклад, парки чи спортивні майданчики, і з них 68% є відкритими для громадськості. Англія має найбільшу частку функці-

ональних зелених насаджень у природному покриві міських земель (24%), у порівнянні з 20% у Шотландії та 16% в Уельсі [39].

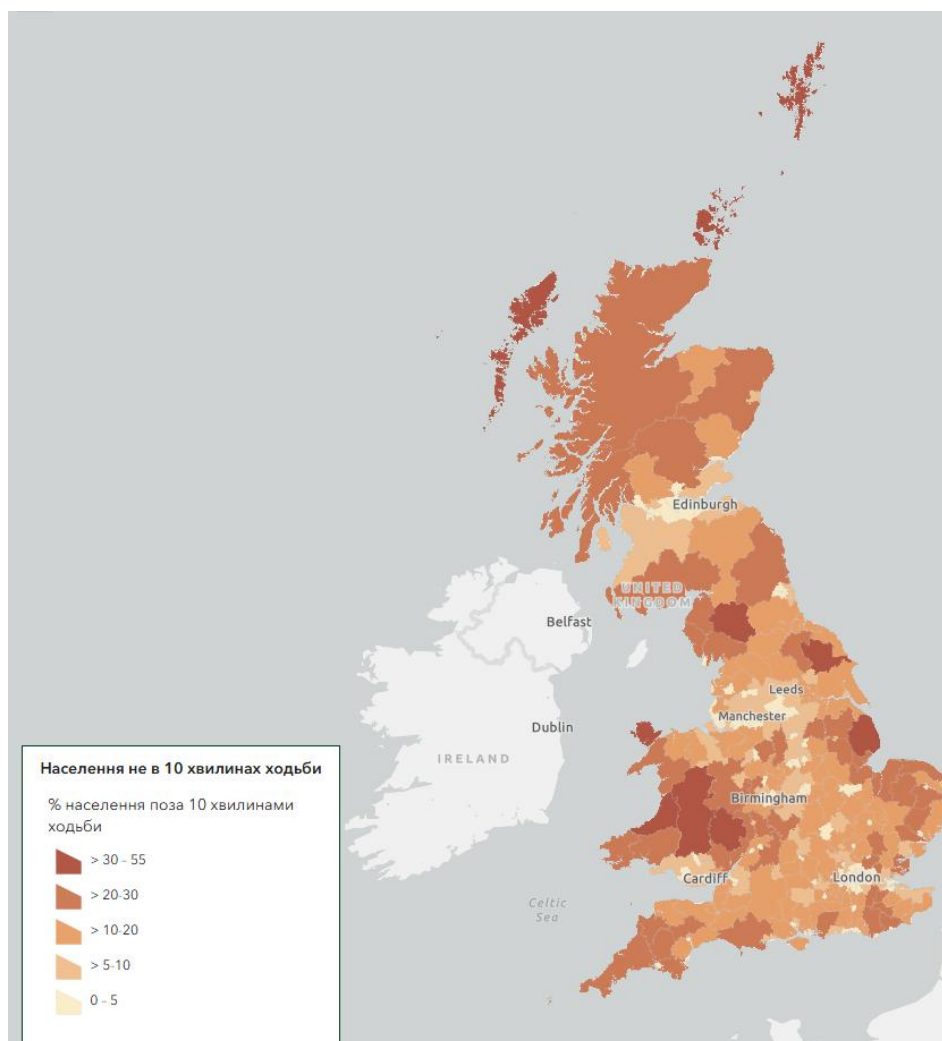

Рис. 3.6. Десятихвилинна доступність населення до зелених зон Великобританії [49]

У містах Великобританії налічується близько 62 тис. функціональних зелених насаджень, з яких 67% або приблизно 42 тис. є загальнодоступними. Уельс виділяється найвищою часткою загальнодоступних функціональних зелених насаджень (73%), тоді як в Англії цей показник становить 68%, а в Шотландії – 61% [39].

Станом на червень 2023 року загальна площа зелених насаджень у Великій Британії становила близько 198 тисяч гектарів [49]. Найбільшу частку цих насаджень має Англія, де площа зелених зон перевищує 164 тисячі гектарів (табл. 3.1). Шотландія займає друге місце за площею зелених насаджень, з бли-

зько 22,5 тисячі гектарів [94]. Це свідчить про значні екологічні ресурси, які сприяють підтримці природного балансу і поліпшенню якості повітря, а також забезпечують рекреаційні можливості для жителів і туристів у цих регіонах (рис. 3.7).

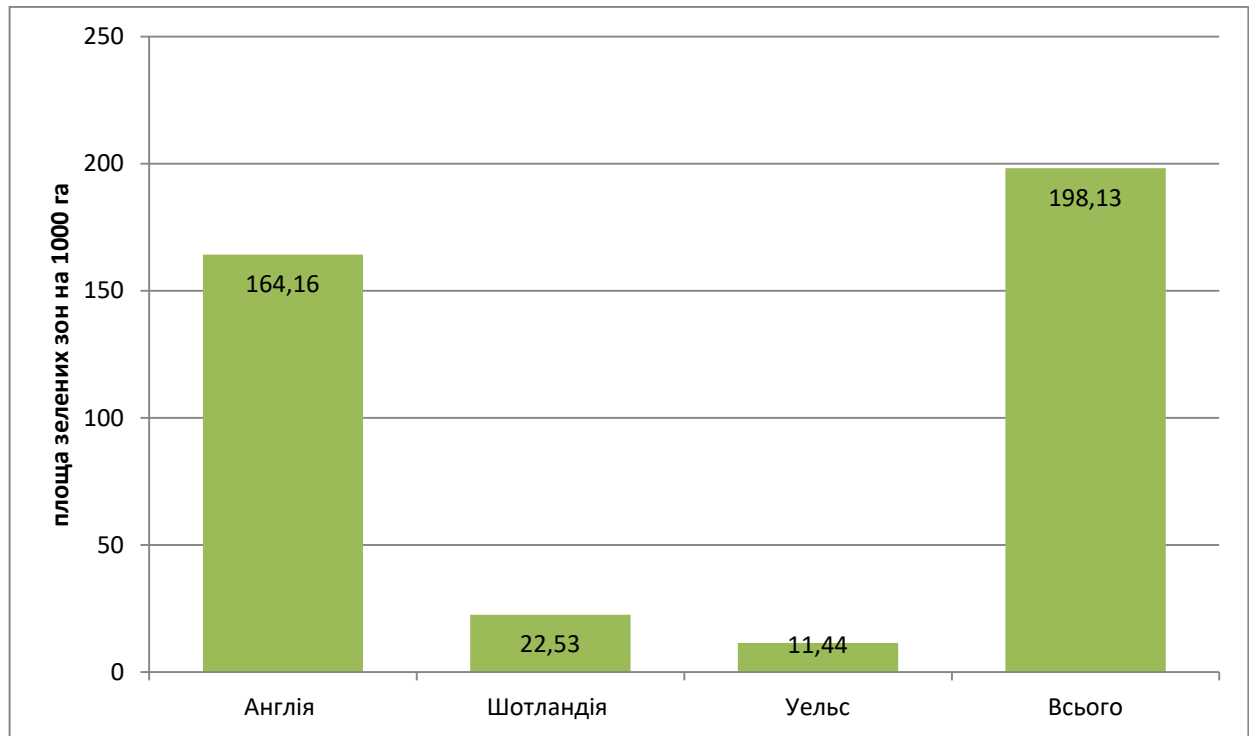

Рис. 3.7. Загальна кількість зелених насаджень у Великій Британії у 2023 році за регіонами, на 1000 га (побудовано за [94])

Таблиця 3.1

Обсяг міських зелених насаджень у 2022 році, Велика Британія

(побудовано за [103])

	Англія	Шотландія	Уельс	Велика Британія
Площа, (га)				
Міський район	1 502 000	176 000	91 000	1 768 000
Природний покрив землі	456 700	64 700	27 600	549 000
Блакитний простір	17 900	2500	1000	21 400
Функціональна зелена зона	107 600	12 700	4500	124 800
Загальнодоступна зелена зона	73 600	7710	3300	84 610

Продовження таблиці 3.1

Частка міської території, (%)				
Природний покрив землі	30%	37%	30%	31%
Блакитний простір	1%	1%	1%	1%
Функціональна зелена зона	7%	7%	5%	7%
Загальнодоступна зелена зона	5%	4%	4%	5%
Кількість ділянок, (одиниць)				
Функціональна зелена зона	53,085	5500	3700	62 300
Загальнодоступна зелена зона	35 900	3300	2400	41 600

Згідно з даними, наведені на рис. 3.8, серед 50 найбільших забудованих територій Великобританії, Західний Йоркшир демонструє найбільшу частку міського природного земельного покриву, яка становить 46% усієї міської території. Ця зона включає міста Лідс, Бредфорд, Хаддерсфілд і Вейкфілд. У той же час Брайтон і Гоув характеризуються найменшою часткою природного земельного покриву серед цих забудованих територій, яка становить лише 20%.

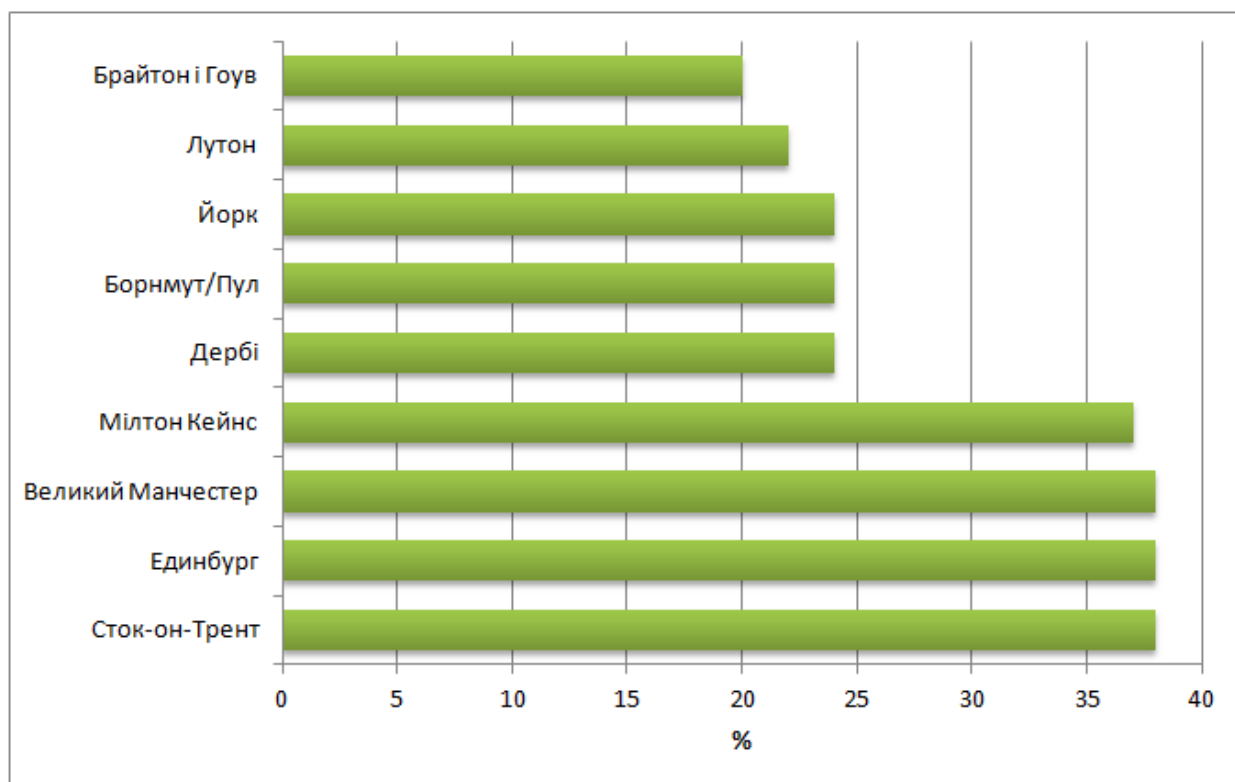

Рис. 3.8. Частка міської території, що складається з природного земельного покриву у Великобританії, 2022 р., у % (побудовано за [103])

У міських районах Великобританії налічується приблизно 530 тисяч гектарів житлових садів, що складає 30% від загальної міської території. Англія має найбільшу частку міських площ, відведених під житлові сади, яка досягає 31%. На противагу цьому, Шотландія, яка лідирує за часткою природного земельного покриву та блакитного простору в межах міських районів, має найменшу частку житлових садів, що становить лише 25% (табл.3.2).

Таблиця 3.2

**Площа міських житлових садів і частка загальної міської території
Великобританії, 2022 р. (побудовано за [103])**

	Англія	Шотландія	Уельс	Велика Британія
Площа забудови, (га)	1 502 000	176 000	91 000	1 768 000
Житловий сад, (га)	459 500	44 100	25 700	529 300
Частка міської території, що складається з житлових садів, (%)	31	25	28	30

Премія «Зелений прапор» відзначає високі стандарти управління парками та зеленими зонами, спрямовуючи увагу на їхню доступність та належне утримання. Основною метою цієї нагороди є забезпечення всіх людей доступом до якісних зелених насаджень, що сприяють здоровому способу життя. У таблиці 3.3 наведено розподіл кількості місць, удостоєних статусу «Зелений прапор» у кожному з регіонів Великої Британії, демонструючи зусилля щодо підтримки зелених зон на національному рівні. На рис. 3.

Таблиця 3.3

**Міські об'єкти, які отримали статус «Зелений прапору» Великобританії,
2022 р. (побудовано за [103])**

	Англія	Шотландія	Уельс	Велика Британія
Кількість нагороджених «Зеленим прапором» місць у містах, одиниць	1,026	60	47	1,133
Частка громадських парків/садів зі статусом зеленого прапора, %	18	9	15	1%

Доступність зелених насаджень відіграє ключову роль у наданні культурних екосистемних послуг, які сприяють добробуту населення. Рис. 3.9. доступу до зелених зон у містах Великої Британії демонструє кількість точок доступу, що є важливим індикатором рівня доступності зелених територій у міському середовищі. Інформація з карти Ordnance Survey Open Greenspace регулярно оновлюється, що дозволяє підтримувати актуальність даних у майбутніх дослідженнях.

Рис. 3.9. Розподіл місця розташування – найближча точка доступу до житлових об'єктів міської зеленої зони [74]

Середній рівень доступу у Великій Британії становить 1,4 точки на гектар функціональної зеленої зони, що забезпечує можливість широкого користування такими територіями. У Уельсі цей показник є вищим – дві точки доступу на гектар, що підкреслює значення регіональних відмінностей у плануванні та управлінні зеленими зонами [74].

Близькість до функціональних зелених насаджень є важливим показником їх доступності для місцевих жителів та їх значення для якості життя. Середня відстань до функціональної зеленої зони у Великій Британії становить 259

метрів, що означає, що більшість мешканців можуть дістатися найближчої зеленої території за кілька хвилин пішки. Це підкреслює важливість збереження та розвитку зелених зон для забезпечення здорового міського середовища [63].

Водночас середня відстань до блакитного простору, такого як водойми чи річки, більша і становить 365 метрів (табл. 3.4). Це вказує на те, що доступ до водних ресурсів може бути менш доступним у порівнянні з іншими зеленими зонами.

Додатково, в межах 200 метрів від середнього житлового об'єкта в міських районах знаходиться приблизно 4,6 гектара природного земельного покриття, що включає парки, сади та інші природні елементи. Цей показник також свідчить про значну доступність природних територій для мешканців, що підтримує здоровий спосіб життя і дає можливість для активного відпочинку.

Таблиця 3.4

Близькість до зелених насаджень у Великобританії, 2022 р.

(побудовано за [103])

	Середня відстань до функціональної зеленої зони	Середня відстань до блакитного простору	Середня площа природного покриття в межах 200 м	Середня площа функціональних зелених насаджень в межах 200м	Середня площа блакитного простору в межах 200 м
Велика Британія	259 м	365 м	4,6 га	4,2 га	1,9 га

Позначення *місцевих зелених насаджень (Local green spaces (LGS))* було введено в Рамкову програму планування національної політики Великобританії у 2012 році як частина зусиль для захисту важливих зелених просторів у містах і селищах. Згідно з параграфами 101-103 та приміткою 7 версії NPPF 2021 року, ці насадження отримують такий самий рівень захисту, як і *Зелений пояс*, що забезпечує спеціальну охорону для територій, які мають високу цінність для місцевих громад, зокрема через їх значення для екосистеми, соціального життя та здоров'я.

Це позначення гарантує, що земельні ділянки, які мають важливу природну, культурну або рекреаційну цінність для місцевих жителів, не можуть бути

використані для розвитку без ретельної оцінки та дозволу. Таким чином, система LGS сприяє збереженню і захисту важливих зелених територій, що є невід'ємною частиною стійкого розвитку та підвищення якості життя у містах [103].

Дослідження, проведене екологічною консультаційною компанією Arbtech, виявило значну кількість зелених насаджень в радіусі 1 км від середньостатистичного мешканця місцевої влади в різних регіонах Великої Британії. Лондон виявився лідером у цій дослідженні, з 6,74 парками в півмілі від резервних будинків. Це доведено про високу доступність зелених зон для лондонців [51].

Таблиця 3.5

Середня кількість зелених насаджень загального користування в радіусі 1 км за регіонами Великобританії (побудовано за [51])

Рейтинг	Регіон	Середнє число зелених насаджень загального користування в радіусі 1 км
1.	Лондон	6.74
2.	Північний Захід	4.91
3.	Північний схід	4.45
4.	Йоркшир і Хамбер	4.27
5.	Вест-Мідлендс	4.23
6.	південний схід	3.93
7.	Шотландія	3,85
8.	Південний Захід	3.80
9.	Іст-Мідлендс	3.72
10.	Уельс	3.61
11.	Східна Англія	3.5

На другому місці знаходиться Північний Захід з показником 4,91 парку в середньому на 1 км від дому, а за ним йдуть Північний Схід (4,45), Йоркшир і Хамбер (4,27), та Західний Мідлендс (4,23). Деякі мікрорайони, райони та міста були виділені як особливо сильні в плані доступності зелених насаджень [51].

До таких зон належать:

- Лондонські райони – Тауер Гамлетс, Саутворк, Іслінгтон, Лондонське Сіті та Камден.

- Міста поза Лондоном такі як Ліверпуль, Воррінгтон, Стокпорт, Ньюкасл-апон-Тайн, Гейтсхед та Південний Тайнсайд.

Використані показники не свідчать про те, що регіони з високим рейтингом мають найбільшу частку територій, позначених як «зелені». Наприклад, Східна Англія, а також Уельс і Шотландія, відомі своєю мальовничою природною красою, переважно сільським або напівсільським характером. Однак відносно рівномірний розподіл населення та низька щільність у цих регіонах спричиняють їхнє нижче позиціонування у рейтингах за методологією Arbtech [51].

На противагу цьому, території з високою концентрацією міських агломерацій отримують вищі показники, оскільки зелені зони тут забезпечують прямий доступ для більшої кількості людей. Такий підхід до оцінювання акцентує увагу не лише на масштабах озеленених територій, а й на їхній доступності та ролі в забезпеченні екологічного та соціального благополуччя мешканців густонаселених районів.

Різниця в доступі до зелених зон у Великобританії (рис. 3.10) має значний етнічний вимір, що підкреслюється аналізом даних, проведеним Управлінням національної статистики (ONS). Згідно з їхнім дослідженням, яке базується на інформації від Natural England та Ordnance Survey, приблизно 12% домогосподарств у Великій Британії не мають доступу до жодного виду відкритого простору, будь то приватний чи спільний сад [25, 70, 74]. У контексті етнічних груп в Англії виявлено серйозні розбіжності у доступі до таких просторів. Наприклад, люди чорношкірої національності значно частіше стикаються з відсутністю доступу до зелених насаджень: вони майже в чотири рази частіше не мають доступу до таких територій, як сад, патіо чи балкон, порівняно з білими британцями – 37% проти 10%. Крім того, навіть у випадку однакових соціально-демографічних умов, таких як вік, соціальний статус чи наявність дітей, представники чорношкірої національності виявляються в 2,4 рази менш ймовірно, що будуть мати приватний сад, порівняно з їх білими однолітками. Це відображає не лише соціальні, але й культурні та економічні бар'єри, які обмежують

доступ певних етнічних груп до таких важливих ресурсів, як зелені зони [73, 78].

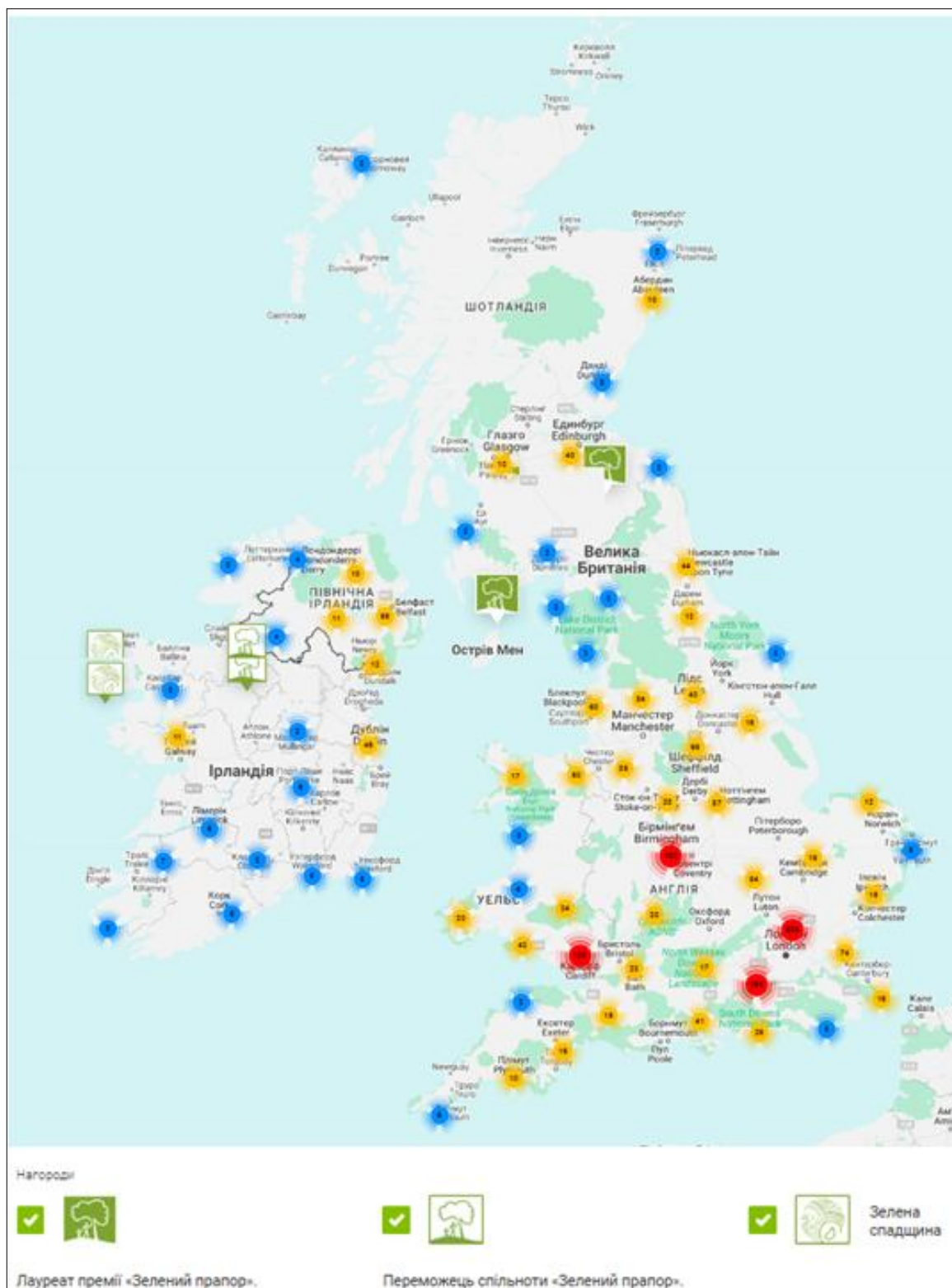

Рис. 3.10. Доступність до зелених зон у містах Великої Британії [46]

Інше дослідження висвітлює значні нерівності у доступі до зелених насаджень серед різних етнічних спільнот у міських районах. Згідно з цими даними,

міські громади, де частка чорношкірих, азіатів або інших етнічних меншин становить 40% або більше, мають доступ до зелених зон, які в 11 разів менші за площею, ніж у громадах, які переважно складаються з білих мешканців. Це свідчить про значний дисбаланс у розподілі зелених територій, що позначається на якості життя, можливостях для відпочинку та доступі до природного середовища для різних груп населення. Така ситуація підкреслює необхідність перегляду міської політики з урахуванням принципів рівності, щоб усі громади могли користуватися перевагами зелених просторів [54].

Після прийняття Закону про національні парки та доступ до сільської місцевості 1949 року у Великобританії було створено 15 національних парків: 10 в Англії, три в Уельсі та два в Шотландії. Ці парки не лише є природними об'єктами для відпочинку та туризму, а й відіграють важливу роль у збереженні дикої природи та культурної спадщини країни [46].

Найбільшим національним парком Великої Британії є Кернгормс, розташований у Шотландії. У 2023 році його площа становила приблизно 4,53 тис. км², що робить його важливим природним об'єктом не тільки для Шотландії, але й для всієї Великобританії. Зазначемо, що Саут-Даунс, шостий за величиною національний парк, не тільки охоплював територію понад 1600 км² на півдні Англії, але також мав відзнаку як національний парк з найбільшою кількістю постійного населення в Англії та Уельсі [55].

Хоча національні парки Великобританії широко відомі як туристичні напрямки, багато з них мають також значне постійне населення. Найбільше постійне населення серед англійських та валлійських національних парків проживає в Саут-Даунс, де мешкає понад 113 тис. осіб. Це підтверджує, що національні парки не тільки охороняють природу, а й служать домом для багатьох людей, які працюють і живуть у таких регіонах.

Управління національними парками Великої Британії покладено на Адміністрацію національних парків, яка не є комерційною організацією. Її основні завдання – це захист природних ландшафтів, збереження біорізноманіття та культурної спадщини кожного парку. Адміністрація фінансується через державні

гранти, які в 2021-2022 році склали понад 75 млн. британських фунтів для підтримки роботи всіх 15 національних парків [39].

У 2022 році Ратленд-Вотер був визнаний найбільшим заміським парком Англії. Він займає площу понад 1553 гектари і частково отримав свою назву від графства Ратленд, яке є найменшим графством Великобританії. Це місце є популярним серед відвідувачів завдяки своїм величезним природним територіям, озерам та можливостям для відпочинку на свіжому повітрі [39].

Другим за розміром заміським парком Англії є парк Кламбер в Ноттінгемширі, площа якого становить понад 1533 га. Цей парк також відомий своєю історією, численними зеленими насадженнями і природними ландшафтами, що робить його важливим місцем для відпочинку та дозвілля. Обидва парки є важливими природними об'єктами, які сприяють збереженню екології, біорізноманіття і забезпечують жителів регіонів чудовими можливостями для активного відпочинку [47].

3.3. Територіальні особливості зелених зон

Лондон визнаний у світі як одне з найзеленіших міст, що є результатом багатого розмаїття його унікальних ландшафтів і відкритих просторів. Ці природні ресурси не лише формують відчуття місця та ідентичності, але й відіграють важливу роль у покращенні здоров'я, добробуту мешканців і гостей, підвищенні екологічної стійкості та зміцненні позицій Лондона як привабливого й процвітаючого міста. Серед культових місць столиці виділяються історичні королівські парки, що виникли на основі колишніх мисливських угідь; сільська місцевість, яка збереглася, зокрема пустки, ліси та угіддя, такі як Гемпстед-Хіт, Еппінг-Форест і Вімблдон-Коммон; а також затишні зелені площі, як-от площа Берклі та площа Рассел [58].

Завдяки вдосконаленню, розширенню, ефективнішому сполученню та якісному дизайну ці природні й культурні активи можуть функціонувати як ключова інфраструктура, що сприятиме сталому розвитку міста. Вони допомо-

жуть Лондону відповідати на виклики, пов'язані зі зміною клімату, і підвищувати якість життя для всіх, хто мешкає, працює чи відвідує столицю.

У липні 2019 року Лондон став першим у світі містом-національним парком. Ця ініціатива мала на меті зміцнити зв'язки між людьми, місцями та природою, сприяючи створенню міста, яке є екологічно стійким, гармонійно інтегрованим із природним середовищем і більш сприятливим для здоров'я та добробуту мешканців. Статус національного парку став визнанням унікального ландшафту Лондона, його парків, садів і зелених зон, що відіграють важливу роль у формуванні якісного міського середовища [59].

У Лондоні нараховується понад 3 тис. парків різного розміру та понад 1400 зелених зон, які класифікуються як «відкриті громадські місця». Зелений та синій простір займає 49,7 % від площі міста. В місті нараховується більше 8,4 млн. дерев, росте більше 15 тис. видів дерев. Більшість із них перебувають у власності та під управлінням місцевих районних рад або державних організацій, таких як регіональний парк Лі-Веллі та Королівські парки, які є важливими громадськими активами. Проте приватні землевласники, зокрема Thames Water, Argent і Grosvenor Britain & Ireland, також володіють ділянками, які використовуються для суспільного блага. Загалом ці території займають близько 18% площі Лондона – більше, ніж сукупна територія, зайнята залізницею та дорогами [19].

Парки Лондона протягом тривалого часу захищаються відповідно до політики Лондонського плану та місцевих планів районів. Останнім часом ініціативи, такі як All London Green Grid, спрямовують управителів парків на розгляд цих просторів як частини інтегрованої зеленої інфраструктури міста [59].

При оцінці найзеленіших міст Великобританії враховувалися ключові екологічні параметри: якість зелених насаджень, рівень забруднення повітря та частка відходів, що відправляються на повторну переробку. Ці критерії дають комплексну картину екологічного стану міст і їхнього внеску у сталий розвиток [41].

Також було проведено аналіз найбільш і найменш ефективних міст у контексті використання ресурсів і марнотратності. Це дозволяє виділити як позитивні приклади для наслідування, так і міста, яким потрібно впроваджувати покращення у сфері екологічного управління (табл. 3.6).

Цей рейтинг не лише демонструє екологічну ефективність окремих міст, але й підвищує обізнаність про важливість екологічної стійкості для якості життя населення.

Таблиця 3.6

Топ-10 найзеленіших міст Великобританії (побудовано за [85])

ранг	Місто	Якість зелених зон і парків	Забруднення повітря	Індекс трафіку	Кількість пішохідних доріжок (одиниць)	Кількість пішохідних доріжок (на 10 000 осіб)	частка відходів, переданих на повторне використання (%)	Загальна кількість парків (одиниць)
1	Мілтон Кейнс	88,64	17,05	88,42	52	1,78	51,90	44
2	Свонсі	82,14	20,45	93,57	78	3,23	56,70	21
3	Кембридж	90,83	29,17	135,71	83	5,65	48,90	23
4	Оксфорд	88,24	20,45	134,19	60	3,68	51,20	21
5	Единбург	81,54	25,36	114,59	138	2,68	41,70	77
6	Читання	78,26	27,78	132,66	103	5,89	51,50	24
7	Шеффілд	88,10	30,21	92,70	193	3,41	32,10	80
8	Хаддерсфілд	58,33	31,25	178,19	-	-	-	29
9	Кардіфф	78,00	35,34	98,40	45	1,21	56,70	36
10	Норвіч	72,50	27,50	103,36	95	6,57	39,60	24

Мілтон-Кейнс вважається найзеленішим містом Великобританії завдяки високим оцінкам у всіх ключових категоріях екологічного аналізу. Особливою перевагою міста є найнижчий рівень забруднення повітря серед досліджуваних населених пунктів, який оцінюється в 17,05 бала зі 100 можливих. Це значення може бути безпосередньо пов'язане з низьким індексом трафіку, що становить

88,42, що свідчить про значно менший обсяг викидів у атмосферу порівняно з іншими містами [85].

Крім того Мілтон-Кейнс вирізняється наявністю 44 парків, що є третім за величиною показником серед аналізованих міст. Розвинена мережа зелених зон забезпечує мешканцям легкий доступ до місць для відпочинку на природі, що підвищує привабливість міста для екологічно свідомих людей. Поєднання цих факторів робить Мілтон-Кейнс взірцевим прикладом гармонійного поєднання міського середовища з природою та сприяє створенню комфортних умов для життя й відпочинку.

Свонсі займає друге місце серед найбільш зелених міст Великобританії, і це звання базується на низці важливих факторів. Зокрема, місто демонструє другий найнижчий рівень забруднення повітря (20,45) серед усіх проаналізованих міст, поступаючись лише Мілтон-Кейнсу. Це частково пов'язане з третім найнижчим індексом трафіку, що зменшує кількість викидів транспортних засобів і сприяє підтриманню чистого повітря. Завдяки таким показникам, мешканці Свонсі отримують більш здорове і комфортне середовище для життя [85].

Свонсі також вирізняється високим рівнем переробки відходів. Разом зі столицею Уельсу, Кардіффом, воно має найвищий показник відходів, що йдуть на повторне використання, становлячи 56,7%. Це підкреслює лідерство Уельсу у питаннях екологічної відповідальності та сталого розвитку, адже такі результати свідчать про добре організовану систему утилізації та свідомий підхід до управління ресурсами [52].

Крім цього, місто активно розвиває свою зелену інфраструктуру, створюючи простори, які сприяють не лише екологічному, але й соціальному благополуччю мешканців. Парки, сквери та інші озеленені території стають важливими осередками для рекреації, дозвілля та зміцнення громади, роблячи Свонсі привабливим місцем для екологічно свідомих людей [75].

Кембридж посідає третє місце серед найзеленіших міст Великобританії, демонструючи значні досягнення у розвитку зеленої інфраструктури. Одним із головних чинників є найвища якість зелених насаджень і парків, яка оцінена

вражаючим балом 90,83. Це свідчить про те, що міська зелена зона створює комфортне та екологічно сприятливе середовище для мешканців і гостей міста.

Особливою перевагою Кембриджа є велика кількість пішохідних маршрутів – у місті їх представлено 83, що становить третій за величиною показник на 10 тис. осіб (5,65). Ця інфраструктура сприяє активному способу життя мешканців, зменшуючи залежність від автомобільного транспорту та створюючи можливості для екологічного пересування [85].

Однак, попри вражаючі досягнення у сфері зеленого середовища, Кембридж стикається з певними викликами. Місто має другий найвищий показник трафіку серед усіх проаналізованих населених пунктів – 135,71, поступаючись лише Хаддерсфілду. Це свідчить про значну завантаженість транспортної інфраструктури, що може впливати на загальну екологічну ситуацію [85].

Попри це, Кембридж залишається прикладом успішного поєднання історичної спадщини, урбаністики та сучасних екологічних тенденцій, підтверджуючи статус одного з найзеленіших міст Великобританії.

Серед помітних міст, що увійшли до першої десятки найзеленіших у Великобританії, варто виділити Единбург – єдине шотландське місто в рейтингу. Воно може похвалитися другою за кількістю пішохідних доріжок і другою за кількістю парків серед усіх міст списку. Ці показники свідчать про високу доступність зелених зон для мешканців і туристів [75].

Норвіч, хоча й отримав другий найнижчий бал за якість своїх зелених насаджень і парків (72,50), демонструє лідерство за кількістю доступних пішохідних доріжок на 10 000 осіб – 6,57. Цей показник є найвищим у списку та забезпечує мешканцям широкі можливості для активного способу життя [85].

Шеффілд відзначається найбільшою кількістю пішохідних доріжок і парків серед усіх міст у першій десятці. Це робить його важливим прикладом ефективного використання природних ресурсів для забезпечення якості життя населення [90]. Проте у Шеффілді багато зелених насаджень, але не в межах кільцевої дороги в центрі міста (рис. 3.11).

Рис. 3.11. Зелені насадження навколо Шеффілда, Великобританія [90]

Водночас, Гаддерсфілд має найнижчий показник якості зелених насаджень і парків (58,33) (табл. 3.7), що підкреслює необхідність удосконалення зеленої інфраструктури в цьому місті [85].

Ці приклади свідчать про різноманітність підходів до розвитку зелених зон у британських містах і акцентують увагу на значенні збалансованого розвитку міської інфраструктури.

Вулверхемптон вважається найменш зеленим містом Великобританії, що обумовлено низкою факторів. Місто, розташоване в регіоні Чорної країни, отримало найнижчий бал за якість своїх зелених насаджень і парків – лише 50,00, що є мінімальним показником серед усіх аналізованих міст. Крім того, воно демонструє другий найвищий рівень забруднення повітря – 68,75, що вказує на серйозні екологічні виклики [85].

Додатково, у Вулверхемптоні спостерігається обмежена інфраструктура для дозвілля: лише 26 пішохідних доріжок і 18 парків, що є недостатнім для задоволення потреб його населення. Ці обмеження значно впливають на загальну

доступність зелених зон і можуть пояснити, чому місто займає останні позиції в рейтингу екологічності [75].

Таблиця 3.7

ТОП-10 найменш зелених міст Великобританії (побудовано за [85])

Ранг	Місто	Якість зелених зон і парків	Забруднення повітря	Індекс трафіку	Кількість пішохідних доріжок (одиниць)	Кількість пішохідних доріжок (на 10 000 осіб)	Частка відходів, переданих на повторне використання (%)	Загальна кількість парків (одиниць)
1	<i>Вулвергемптон</i>	50,00	68,75	-	26	0,97	37,30	18
2	<i>Донкастер</i>	60,71	87,50	-	16	0,51	44,80	18
3	<i>Бредфорд</i>	55,00	54,17	216,98	14	0,25	36,10	49
4	<i>Бірмінгем</i>	56,41	46,02	132,71	93	0,80	22,80	81
5	<i>Свіндон</i>	75,00	60,71	173,57	49	2,08	36,50	10
6	<i>Пітерборо</i>	58,33	29,17	210,35	52	2,39	38,90	15
7	<i>Саутенд-он-Сі</i>	31,25	41,67	120,19	6	0,33	43,00	15
8	<i>Саутгемптон</i>	66,67	41,07	-	90	3,56	27,70	24
9	<i>Кроулі</i>	-	-	150	19	1,59	31,40	20
10	<i>Ковентрі</i>	50,00	42,19	99,66	60	1,69	28,60	34

Така ситуація підкреслює необхідність покращення якості зелених просторів, зменшення рівня забруднення повітря та розширення інфраструктури для відпочинку, щоб забезпечити вищу якість життя мешканців і сприяти екологічній стабільності.

Донкастер займає друге місце серед найменш зелених міст Великобританії, що можна пояснити низькими показниками за кількома важливими екологічними критеріями. Одним із головних факторів є найвищий рівень забруднення повітря серед усіх проаналізованих міст – 87,50, що свідчить про серйозну проблему для здоров'я населення та навколишнього середовища [85].

Крім того, Донкастер займає третє місце за кількістю парків (18) та пішохідних доріжок (16), що є недостатньо для забезпечення доступу до зелених зон та відпочинку для його мешканців. Ці фактори роблять місто менш привабливим для тих, хто шукає зелені простори для дозвілля і оздоровлення [75].

Однак, незважаючи на екологічні труднощі, Донкастер має один з найвищих відсотків відходів, що відправляються на повторне використання (44,80%) серед міст у списку, що є позитивним аспектом у його управлінні відходами. Це свідчить про деякі зусилля в напрямку стійкого розвитку і поліпшення екологічної ситуації, що може бути корисним для подальших екологічних ініціатив у місті [85].

Бредфорд займає третє місце серед найменш зелених міст Великобританії, що можна пояснити кількома факторами. Одним із основних є надзвичайно високий індекс трафіку (216,98), що сприяє значному забрудненню повітря та створює додаткові проблеми для здоров'я мешканців. Крім того, місто має лише 14 пішохідних доріжок, що є другим найменшим показником за кількістю, а також найменшу кількість доріжок на 10 000 осіб (0,25), що обмежує доступ населення до активного відпочинку і пішохідних маршрутів [85].

Однак є й позитивні моменти, зокрема Бредфорд займає друге місце за кількістю доступних парків (49), що надає мешканцям можливість для відпочинку та озеленення в межах міста [75]. Цей фактор може бути важливим для покращення загального екологічного балансу та якості життя в місті.

Бірмінгем заслуговує на увагу через свою найбільшу загальну кількість парків (81) та пішохідних доріжок (93) та, що робить його одним із найбільш доступних міст для активного відпочинку та прогулянок. Однак, незважаючи на ці позитивні показники, місто має один з найменших відсотків відходів, що відправляються на повторне використання, всього 22,8 %, що вказує на проблеми в галузі переробки та управління відходами [85].

Свіндон, хоча й має найменшу кількість парків, може похвалитися найвищою якістю зелених насаджень і парків серед досліджуваних міст – 75, що

підвищує загальну екологічну привабливість міста, незважаючи на обмежену кількість зелених зон.

З іншого боку, Саутенд-Он-Сі, яке має мінімальну кількість пішохідних доріжок (6) та найнижчу якість зелених насаджень і парків (31,25), стикається з серйозними викликами в плані забезпечення мешканців якісними зеленими зонами для відпочинку та активностей. Це робить місто менш привабливим для тих, хто шукає екологічно чисті та зручні умови для життя [85].

Свонсі, Кардіфф і Ньюпорт є лідерами серед британських міст за низьким рівнем виробництва сміття та високими показниками повторного використання відходів, досягаючи 56,7 %. Це ставить Уельс на передову в переробці відходів серед країн Великобританії, показуючи ефективність місцевої стратегії управління відходами. Схожа ситуація спостерігається в інших англійських містах, таких як Віган, яке займає четверте місце з 53 % відходів, що підлягають переробці [75].

Белфаст є найкращим містом Північної Ірландії, з рівнем повторного використання відходів 48,4 %, посідаючи дев'яте місце в загальному списку. Кінгстон-апон-Халл (48 %) Кембридж (48,9 %), Оксфорд (51,2 %), Редінг (51,5 %) і Мілтон-Кейнс (51,9 %) завершують перелік міст з високим рівнем переробки відходів, підтверджуючи важливість сталих екологічних ініціатив для збереження ресурсів і зменшення негативного впливу на навколишнє середовище [85].

Інтерактивна карта зелених насаджень Великобританії (рис. 3.12), розроблена організацією Friends of the Earth [44], дозволяє оцінити рівень забезпеченості та відсутності зелених насаджень у різних територіях країни, включаючи міські райони, сільську місцевість і населені пункти. Мікрорайони з рейтингом Е є найбільш позбавленими зелених насаджень, до яких відносяться сади, парки та інші зелені простори. Натомість райони з рейтингом А відрізняються високим рівнем зелених насаджень, що сприяє покращенню здоров'я мешканців і позитивно впливає на екологічну ситуацію в цих місцях.

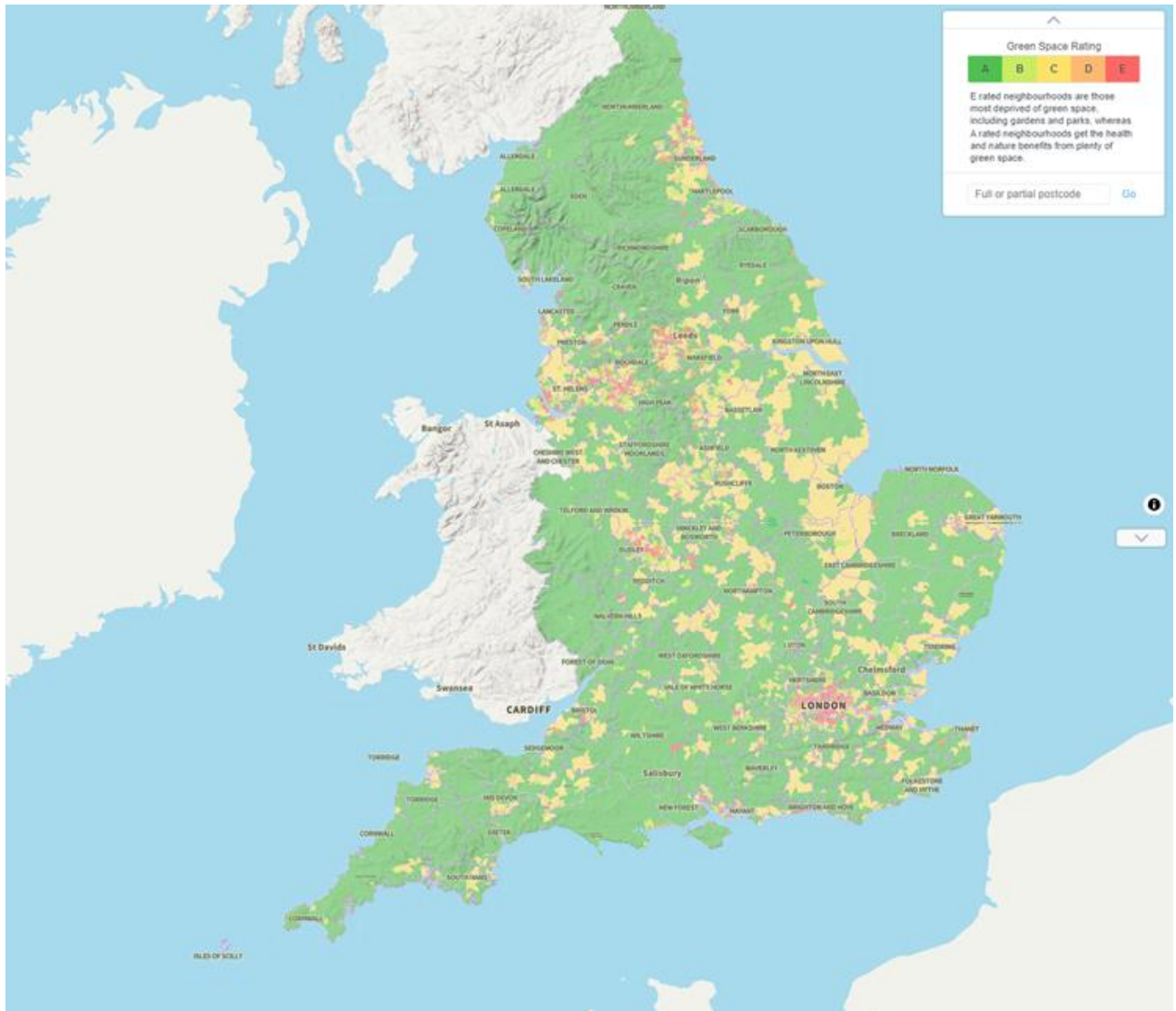

Рис. 3.12. Зелені насадження Великобританії [44]

Дослідження, результати якого опубліковані в журналі PLOS ONE [83], пропонує інший підхід до оцінки озеленення міських територій Великобританії. У цьому дослідженні було розглянуто 68 муніципалітетів країни з населенням понад 100 тис. осіб. Аналіз базувався на використанні наборів просторових даних Consumer Data Research Center [38], які визначали межі міських центрів за допомогою детальних статистичних методів, враховуючи особливості роздрібної торгівлі.

Для кожного міста оцінювалися три ключові показники «зеленості»:

1. Деревний покрив, оцінений за допомогою алгоритму випадкового аналізу сучасних аерофотознімків.

2. Наявність зелених насаджень, визначена за відкритими даними Ordnance Survey – національного картографічного агентства Великобританії.
3. Нормалізований індекс різниці рослинності (NDVI), що вимірює рослинний покрив на основі супутникових спостережень за відбиттям і поглинанням світла.

Об'єднання цих трьох показників дозволило створити інтегрований рейтинг озелененості. Найвищі позиції в рейтингу зайняли:

- Ексетер, що став лідером завдяки своєму деревному покриву, зеленим вулицям і лукам вздовж річки Екс. 12% площі центру займає деревний покрив, зелена інфраструктура залишається ключовою особливістю міста.
- За ним слідували Іслінгтон (район Лондона), який демонструє високу зеленість, незважаючи на щільну забудову Брістоль, де добре збережені зелені зони та дерева, Борнмут з високим рівнем деревного покриву та зелених насаджень і Кембридж, який відомий своїми парками та зеленими просторами.

Найнижчі позиції посіли:

- Глазго, де деревний покрив становить лише 2% загальної площі міського центру (рис. 3.13).

Рис. 3.13. Глазго, Великобританія [84]

- Мідлсбро з низьким рівнем рослинного покриву, Шеффілд – хоча міська периферія має гарні парки, центр значно менш зелений, Ліверпуль з обмеженою кількістю зелених зон у межах міського центру і Лідс також увійшли до п'ятірки міст із найнижчими показниками, де переважають щільна забудова та промислова інфраструктура [84].

Основною причиною таких розбіжностей є історичний розвиток міст. Наприклад, Ексетер, розташований на південному заході Англії, уникнув значного індустріального розвитку, характерного для більш урбанізованих районів, що дозволило зберегти природні простори в міському середовищі. Тобто, Ексетер зберіг свої зелені зони завдяки історично повільному промислового зростання та ізольованому географічному розташуванню. Натомість Глазго та Шеффілд, як важливі промислові центри, мали інтенсивну урбанізацію, яка призвела до низького рівня зеленого покриву в міських центрах, зазнали значного розростання міських територій, що зумовило низький рівень зелених зон у їхніх центрах. Водночас, ці міста мають значні паркові зони на околицях, які, однак, не враховуються в межах дослідження.

Дослідження вказує на чіткий регіональний поділ між південними та північними містами Великобританії за рівнем «зеленості» міських центрів. Перші п'ять у рейтингу (Ексетер, Іслінгтон, Брістоль, Борнмут і Кембридж) розташовані на півдні Англії, тоді як найнижчі місця посідають колишні промислові центри півночі та Шотландії (Глазго, Мідлсбро, Шеффілд, Ліверпуль, Лідс). Лише 25% північних міст увійшли до верхньої половини рейтингу.

Серед причин регіональних розбіжностей у розподілі зелених зон можна виділити декілька факторів, зокрема:

- історичний розвиток – у XIX столітті містобудівники півдня часто інтегрували зелені зони в проекти через вплив ідей "міст-садів" та "курортних міст", тоді як індустріальні міста півночі більше зосереджувались на інфраструктурі для виробництва;

- економічна нерівність, оскільки заможні райони традиційно отримували більше інвестицій у благоустрій, включно з висадкою дерев та створенням парків.
- військові та промислові фактори - під час індустріалізації та військових дій природні елементи у міських центрах, особливо на півночі, часто жертували на користь розбудови міст.

Подальший аналіз показав статистичний зв'язок між низькою «зеленістю» міських центрів і вищим рівнем депривації, який вимірюється такими факторами, як здоров'я, злочинність, економічна ситуація та освіта. Також зазначено, що густонаселені міста мають менше деревного покриву та нижчі показники індексу рослинності. Це підтверджує тенденцію до збереження нерівності в доступі до природного середовища [65].

Шеффілд часто називають європейським містом із найбільшою густотою дерев, але це стосується приміських районів та околиць національного парку Пік-Дистрикт. Центр міста, згідно з дослідженням, має найнижчий рівень деревного покриву серед усіх включених у аналіз міст.

В умовах глобальної урбанізації, яка вже охоплює 84% населення Великобританії, відновлення зв'язку між природою та міським середовищем стає критично важливим. У майбутньому міські центри повинні бути адаптовані для створення здорових і біорізноманітних зелених зон [83].

Закриття багатьох торгових точок через зростання цифрових покупок відкриває можливості для реконструкції міських просторів. Зменшення площ, зайнятих роздрібною торгівлею, дозволяє створювати нові парки, сквери та екологічні коридори в міських центрах. Це, своєю чергою, сприятиме підвищенню якості життя населення та сталому розвитку міських територій.

Озеленення територій та міст Великобританії має численні позитивні сторони, які впливають як на якість життя мешканців, так і на довкілля. Зелені зони, включаючи парки, сади, лісопарки та міські сквери, забезпечують мешканців міст простором для відпочинку, фізичної активності та спілкування з природою .

Однією з основних переваг є покращення якості повітря, адже зелені насадження поглинають вуглекислий газ і пил, одночасно зменшуючи рівень міського шуму. Зелені зони також регулюють міський мікроклімат, знижуючи температуру влітку й утримуючи вологу. Крім того, вони сприяють зміцненню психічного здоров'я населення, знижуючи рівень стресу та покращуючи загальне самопочуття [30].

У містах Великобританії зелені зони є важливими складовими міського планування. Найбільше таких зон зосереджено в Лондоні, який вважається одним із найзеленіших мегаполісів світу. Тут розташовані відомі парки, такі як Гайд-парк, Риджентс-парк і Річмонд-парк, а також численні сквери й громадські сади. Інші міста, як-от Манчестер, Бірмінгем і Единбург, також мають значну кількість зелених просторів, які включають як міські парки, так і природоохоронні території [105].

Щодо якості зелених зон, Великобританія встановлює високі стандарти їхнього утримання. Багато парків мають відзнаку «Зелений прапор» (Green Flag Award), що свідчить про їхню екологічність, чистоту, доступність і рівень благоустрою. Усі зелені зони ретельно доглядаються, облаштовані зручностями для відвідувачів і часто включають освітні елементи, такі як інформаційні стенди про флору й фауну [46].

Таким чином, озеленення в британських містах є важливим компонентом їхньої екологічної політики, забезпечуючи як високий рівень життя населення, так і стійкий розвиток урбанізованих територій.

Найбільш відомі зелені простори знаходяться в Лондоні, який часто називають «містом-парком» через його насиченість парками та садами [60].

У Лондоні найбільші та найпопулярніші зелені території включають:

- Гайд-парк (Hyde Park) – центральний міський парк площею 142 га, відомий своїми водоймами, прогулянковими доріжками та культурними подіями.
- Риджентс-парк (Regent's Park) – парк, що охоплює близько 166 га, включає Лондонський зоопарк і численні сади.

- Річмонд-парк (Richmond Park) – найбільший королівський парк Лондона, відомий своїми дикими оленями та природними ландшафтами.
- Грінвіч-парк (Greenwich Park) – одна з найстаріших зелених зон Лондона, з якої відкривається мальовничий вид на Темзу та центр міста.

На півночі країни, у Манчестері, знаходяться такі важливі зелені зони, як Хітон-парк (Heaton Park), один із найбільших муніципальних парків у Європі (близько 240 га), і Platt Fields Park, відомий своїм культурним значенням та місцями для сімейного відпочинку [59].

У Бірмінгемі, одному з найбільших міст центральної Англії, зелені території займають значну частку міської площі. Популярними є Кеннон-Гілл-парк (Cannon Hill Park), відомий своїми ботанічними садами, і Саттон-парк (Sutton Park), який є природоохоронною територією з різноманітною флорою й фауною.

У Шотландії виділяється Единбург зі своїм Голіруд-парком (Holyrood Park), де розташований згаслий вулкан Артур-Сіт, та Ботанічним садом Единбурга, який є одним із найстаріших і найбільших у світі [89].

На півдні Англії, в регіоні Саут-Вест, варто згадати міста Бат із його Пріорі-парком (Prior Park), який славиться ландшафтною архітектурою XVIII століття, і Брістоль із його заміськими парками, як-от Blaise Castle Estate [55].

Щодо великих регіональних територій, важливу роль відіграють національні парки такі як:

- Парк Озер (Lake District) у Камбрії, Північна Англія, є об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО завдяки своїм мальовничим озерам і гірським ландшафтам;
- Пік Дистрикт (Peak District) у центральній Англії – популярне місце для піших прогулянок і відпочинку на природі;
- Сноудонія (Snowdonia) у Північному Уельсі – поєднує зелені ландшафти з гірськими вершинами [70].

Якість цих територій загалом висока, завдяки чому багато з них мають міжнародне визнання. Більшість зелених зон ретельно доглядаються, обладнані

для відпочинку, спорту й дозвілля, що робить їх доступними й комфортними для населення. Окрім цього, британські міста часто впроваджують інноваційні екологічні ініціативи, такі як зелені дахи, екологічні коридори для диких тварин і парки з нульовим викидом вуглецю.

3.4. Зелений пояс Великобританії

Зараз у Великобританії існує чотирнадцять *зелених поясів* (рис. 3.14), які охоплюють 16 716 км² (12,4%) Англії та 164 км² Шотландії, північно-західний зелений пояс охоплює три міські ядра (табл. 3.8) [109]. Земля зеленого поясу захищена національною політикою планування, яка протистоїть «неналежному розвитку» в її межах. Концепція зелених поясів була введена в Англії в 1955 році з головною метою запобігання фізичному розширенню великих міських територій. Політика була розроблена, щоб запобігти злиттю сусідніх міст і селищ і зберегти сільську місцевість шляхом обмеження розростання міст.

Проте *зелені пояси* зазнали критики, особливо навколо великих міських агломерацій, як головну перешкоду для будівництва більшої кількості житла. Критики стверджують, що зелений пояс перешкоджає розвитку житлового будівництва та сприяє житловій кризі. Окрім обмежень щодо зелених смуг, існують інші обмеження щодо планування, такі як місцеві плани та обмежувальні земельні угоди, а також практика земельних банків забудовників.

Щоб подолати постійну нестачу житла, лунали заклики до пом'якшення цих обмежень, і деякі місцеві органи влади розглядають можливість скорочення зелених смуг у певних районах у рамках своїх планів місцевого розвитку для досягнення цільових показників житлового будівництва, встановлених на період з 2015 по 2030 рік [39].

Обмеження щодо *зеленого поясу* було помітно пом'якшено між 1940-ми та 1980-ми роками завдяки урядовому плануванню нових міст, що сприяло Акту про нові міста 1946 року та Закону про нові міста 1981 року. Ця політика дозволила будувати нове житло, інфраструктуру, підприємств та інших об'єктів за

межами зеленої смуги. Незважаючи на це, проблема залишається: без широкомасштабного сталого розвитку розростання міст часто призводить до втрати зелених насаджень у містах. Хронічна нестача житла в поєднанні з неадекватними новими поселеннями або розширенням за межами зеленої смуги призвела до того, що цінні ділянки, часто придатні для промислового чи комерційного використання, губляться в межах існуючих міських агломерацій [109].

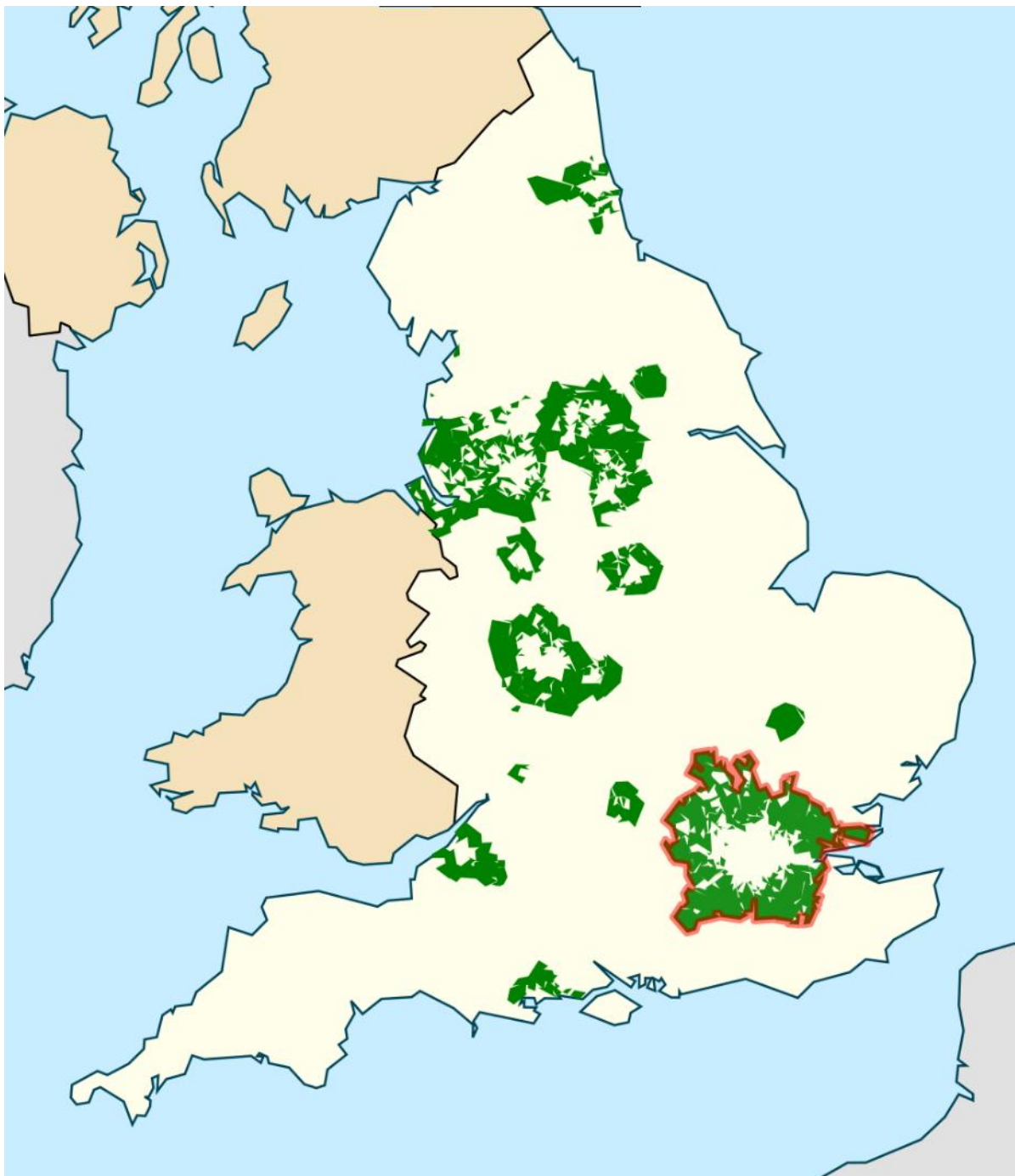

Рис. 3.14. Зелені пояси Великобританії [109]

Критики стверджують, що, хоча *зелені пояси* спочатку були призначені для збереження сільської місцевості та відкритих просторів, на практиці вони можуть перешкоджати самій меті підтримки стійкого та збалансованого міського та сільського середовища.

Концепція *столичного зеленого поясу* навколо Лондона (рис. 3.15) була вперше запропонована Комітетом регіонального планування Великого Лондона в 1935 році. Пізніше ця ідея була включена в містобудування після прийняття Закону про планування міст і села 1947 року, який дозволив місцевій владі включати зелені пояси пропозицій у своїх планах розвитку. У 1955 році міністр житлового будівництва Дункан Сендіс закликав місцеві органи влади по всій країні розглянути можливість захисту землі навколо своїх міст шляхом офіційного визначення чітко визначених зелених смуг [109].

Проте політика *зеленого поясу* зазнала критики, зокрема через зменшення кількості землі, доступної для будівництва, що, у свою чергу, призвело до зростання вартості житла. До 1950-х років 70% вартості будівництва нових будинків припадало на купівлю землі, у порівнянні з лише 25% наприкінці 1950-х років. Це підвищення цін на землю зробило житло менш доступним, що спонукало декого стверджувати, що політика зеленого поясу, яка спочатку була спрямована на захист зелених насаджень і запобігання розростанню міст, ненавмисно загострила житлову кризу [108].

Зелений пояс навколо Йорка був офіційно створений у 1980 році після тимчасових політик, які зникли з 1950-х років (рис. 3.16). Це обмеження зберігає землі навколо міста для сільськогосподарських і природних потреб, з наданням його історичного та культурного збереження. За офіційним планом розвитку, *зелений пояс* визначено на відстані приблизно 6 миль (близько 9,6 км) від Йорка, що охоплює 25 553 гектари (255,53 км² або 98,66 квадратних миль). Це складає близько 0,2% від загальної площі Англії [109].

Зелений пояс майже повністю оточує місто Йорк, за винятком забудованих територій та великих навколишніх сіл. Він простягається в межах Північ-

ного Йоркшира, зокрема охоплює райони навколо таких сіл, як Акастер Малбіс, Ескхем Браян, Ескхем Річард, Дейтон, Хеслінгтон, Гессей, Голтбі, Хопгроув, Кнаптон, Мертон, Наберн і Раффорт.

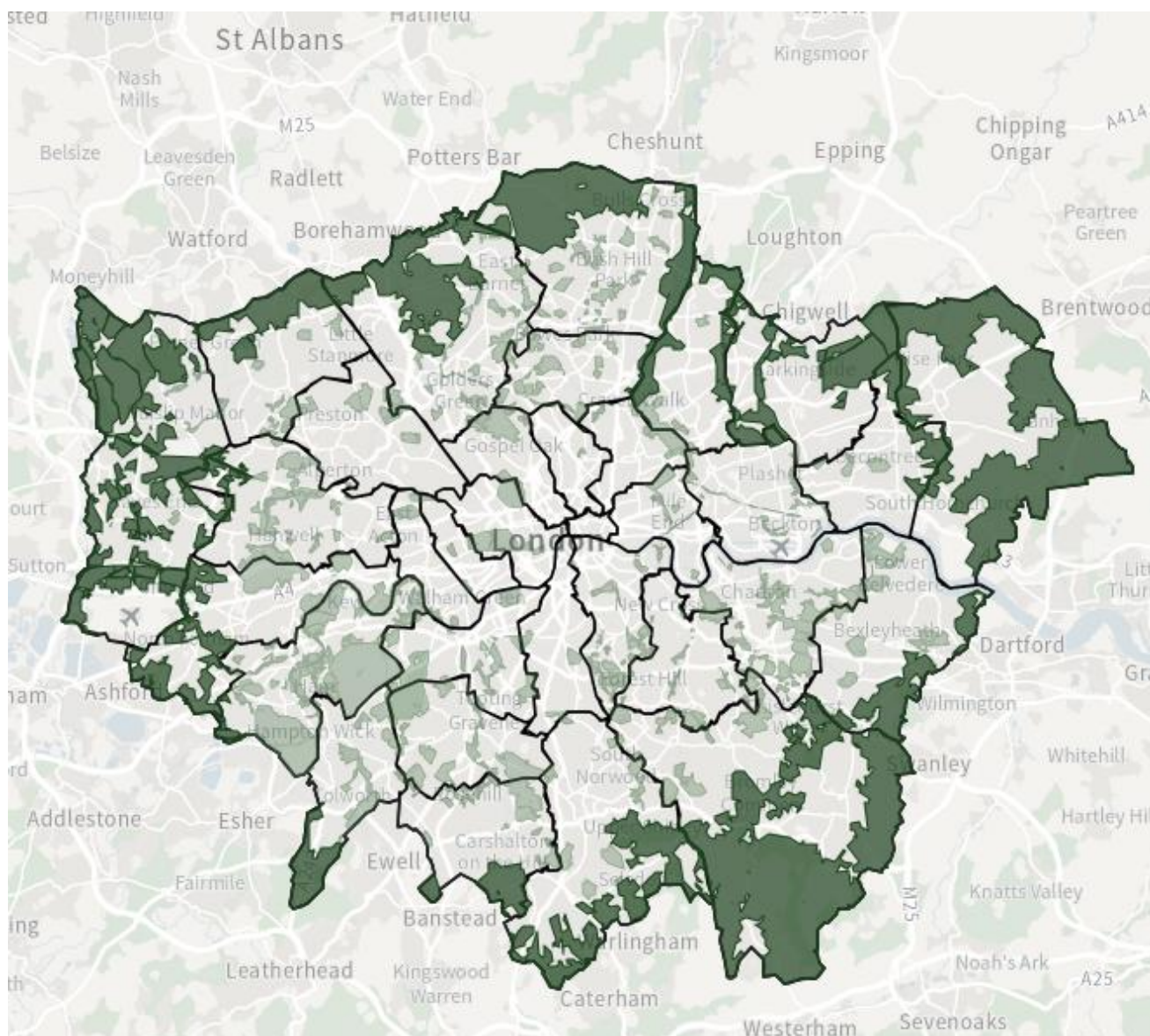

Рис. 3.15. Столичний Зелений пояс [10]

Координація та управління зеленим поясом розглядаються міськими та окружними радами Північного Йоркшира. Сільські райони та менші села, що знаходяться в межах цього поясу, мають обмеження щодо розвитку, що дозволить зберегти природний ландшафт та екологічну цінність цієї території.

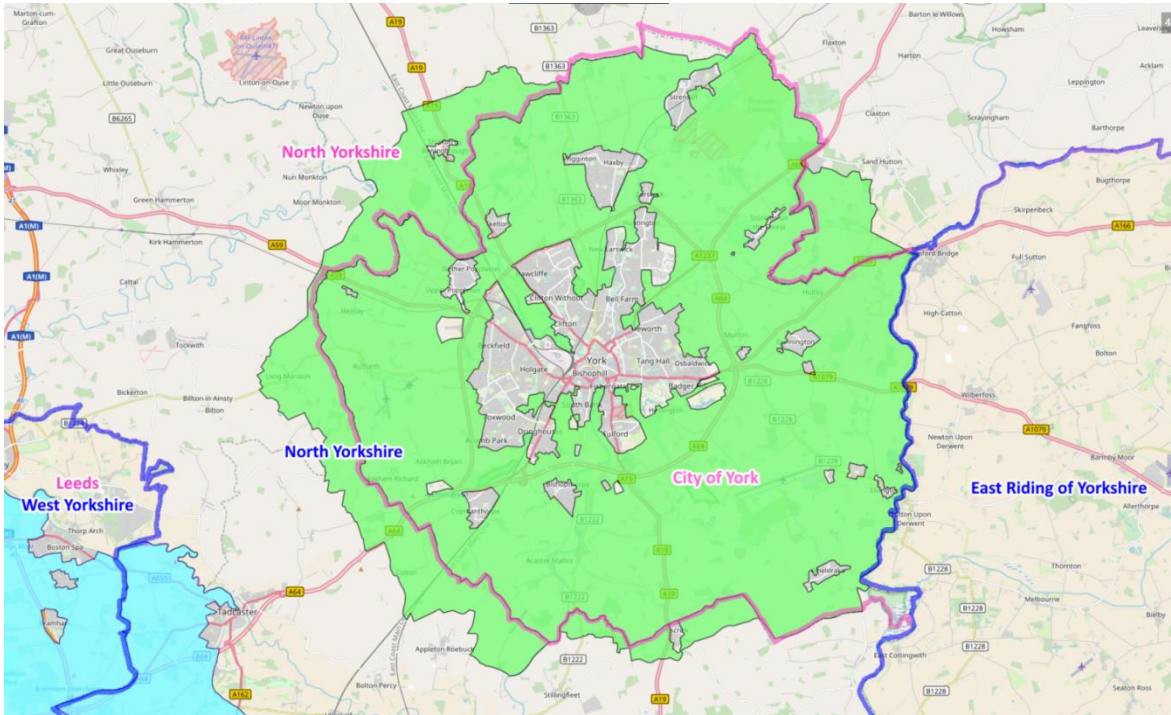

Рис. 3.16. Зелений пояс навколо міста Йорк, Англія [93]

Станом на 2023 року територія, визначена як *зелений пояс* в Англії, займає 1638420 гектарів, що становить приблизно 13 % від загальної площі землі. Ця величезна територія охоронюваної території відіграє вирішальну роль у збереженні зелених насаджень, запобіганні розростанню міст і підтримці біорізноманіття навколо великих міських центрів по всій країні. Проте політика зеленого поясу залишається предметом дискусій, дехто стверджує, що вона обмежує землю, доступну для житла, і сприяє зростанню вартості нерухомості [93]

Таблиця 3.8

Зелені пояси Англії (побудовано автором за [42, 57, 93])

Зелений пояс (DLUHC)	Зелений пояс (CPRE)	Міське ядро
<i>Бат і Брістоль</i>	Зелений пояс Avon	Брістоль і Бат
<i>Бірмінгем</i>	Зелений пояс Вест-Мідлендс	Вест-Мідлендс, Бірмінгем, Ковентрі
<i>Блекпул</i>	Північно-західний зелений пояс	Блекпул
<i>Бертон-апон-Трент</i>	Бертон-апон-Трент і Зелений пояс Свдлінкот	Бертон-апон-Трент і Свдлінкот
<i>Кембридж</i>	Кембриджський зелений пояс	Кембридж

продовження таблиці 3.8

Зелений пояс (DLUHC)	Зелений пояс (CPRE)	Міське ядро
<i>Карнфорт, Ланкастер і Моркамб</i>	Північно-західний зелений пояс	Ланкастер, Моркамб, Карнфорт
<i>Дербі і Ноттінгем</i>	Зелений пояс Ноттінгема і Дербі	Ноттінгем і Дербі
<i>Глостер</i>	Зелений пояс Глостера та Челтнема	Глостер і Челтнем
<i>Район Лондона</i>	Столичний зелений пояс	Великий Лондон
<i>Мерсісайд і Великий Манчестер</i>	Північно-західний зелений пояс	Мерсісайд, Великий Манчестер
<i>Оксфорд</i>	Оксфордський зелений пояс	Оксфорд
<i>Південний і Західний Йоркшир</i>	Південний і Західний Йоркширський зелений пояс	Південний Йоркшир і Західний Йоркшир
<i>Південно-Західний Гемпшир</i>	Південно-Західний Гемпшир/Південно-Східний Дорсет Зелений пояс	Дорсет, Борнмут і Пул
<i>Сток-он-Трент</i>	Зелений пояс Сток-он-Трент	Сток-он-Трент
<i>Тайн і Вір</i>	Північно-східний зелений пояс	Тайн і Вір, Дарем і Хексем
<i>Йорк</i>	Йоркський зелений пояс	Йорк

Розподіл земель зеленого поясу за регіонами *Англії* у різних роках представлено у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Розподіл земель зеленого поясу за регіонами *Англії* (побудовано за [93])

Регіон/ роки	Площа зеленого поясу, га		
	2003	2013	2023
Схід / Лондон / Південний Схід	627,160	580,570	574 040
Іст-Мідлендс	79 520	78 950	77 410
Північний схід	66 330	73 060	98 550
Північний Захід	260 610	262 440	254 350
Південний Захід	106 180	110 620	107 970
Вест-Мідлендс	269 140	269 360	264 510
Йоркшир і Хамбер	262 640	264 290	261 600
Всього по <i>Англії</i>	1 671 580	1 639 290	1 638 420

В *Уельсі* існує єдиний зелений пояс, розташований між містами Кардіфф і Ньюпорт. Ця зона зеленого поясу розроблена для захисту навколишньої сільської місцевості від розростання міст і збереження розділення між двома містами, збереження зелених насаджень і природних ландшафтів. Подібно до політики зеленого поясу в інших країнах Великобританії, ця сфера спрямована на управління розвитком таким чином, щоб захистити навколишнє середовище, підвищити біорізноманіття та забезпечити стале зростання міст [42].

Північна Ірландія має 30 зон зеленого поясу, які охоплюють приблизно 226 600 гектарів землі, що становить близько 16% її загальної площі. Ці зелені пояси спрямовані на захист навколишнього середовища, обмеження урбанізації та збереження природних ландшафтів, зокрема сільських територій, від розвитку. Вони допомагають створювати буфер між міськими територіями, забезпечуючи простір для відпочинку на природі та збереження біорізноманітності [93].

Політика *зеленого поясу* в *Шотландії* була викладена в плануванні Шотландської політики (SPP) 21, опублікованим урядом Шотландії у лютому 2010 року. Ця політика має на меті обмеження розростання міст і збереження природних та сільських територій, а також запобігання їх забудові. У листопаді 2023 року уряд також оприлюднив «Політику зеленого поясу в Шотландії 10/85», яка розвиває попередні ініціативи з планування зелених поясів [89].

Станом на 2023 рік у Шотландії державні *зелені пояси* навколо таких міст і регіонів: Абердін, Ейр, Клакманнаншир, Східний Лотіан, Единбург, Фолккірк і Грейнджмут, Великий Глазго, Мідлотіан та Стерлінг. Також є план створення нових зелених смуг навколо Данфермліна, Перта та Сент-Ендрюса. Ці зелені пояси допомагають зберегти природну спадщину та забезпечити екологічний баланс в урбанізованих регіонах Шотландії [89].

3.5. Проблеми зелених зон Великобританії

У Великобританії існує низка проблем, пов'язаних із озелененням територій та розвитком зелених зон. Однією з основних є нерівномірний розподіл

зелених насаджень між регіонами та містами. Лондон має найкращі показники доступності до зелених зон, зокрема район Іслінгтон, Саутворк, Камден, а також такі райони, як Тауер Гамлетс, демонструють високий рівень забезпеченості парками та скверами. Водночас Північний Захід Англії, зокрема Ліверпуль, також забезпечує своїх мешканців хорошим доступом до зелених зон [59].

На іншому кінці спектра знаходяться регіони зі значно гіршими показниками. Наприклад, міський центр Глазго у Шотландії вважається одним із найменш зелених у країні. У Глазго деревний покрив складає лише 2% площі міста, тоді як у Ексетері цей показник сягає 12%. Мідлсбро, Ліверпуль та Шеффілд також мають низькі рівні зеленого покриття, що створює дисбаланс у якості міського середовища для мешканців [47].

Окрім того, Уельс і Шотландія, незважаючи на велику кількість природних ресурсів, демонструють низький рівень організованих зелених зон у міських центрах. Це пояснюється низькою щільністю населення та орієнтацією на природні ландшафти, які складно інтегрувати в міське середовище. Для порівняння, такі регіони, як Ексетер і Брістоль, завдяки гарному балансу між природними зонами та міською забудовою, демонструють високий рівень озеленення.

Ще однією проблемою є соціальна нерівність у доступі до зелених зон. У густонаселених районах, таких як Лондон або Манчестер, забезпеченість парками є вищою, проте у менш розвинених районах, особливо на півночі країни, доступ до зелених зон є обмеженим. Це викликає значні труднощі для покращення екологічної ситуації та якості життя мешканців.

Також серйозним викликом залишається конкуренція між потребою збереження зелених поясів і необхідністю розширення забудованих територій для житла та інфраструктури. Наприклад, райони на околицях Лондона та Мідлендс стикаються з тиском з боку забудовників, що ускладнює дотримання балансу між забудовою та збереженням екологічних зон [58].

Таким чином, найбільші виклики озеленення територій Великобританії полягають у нерівномірному розподілі зелених зон між регіонами, соціальній

нерівності в доступі до них, а також у збереженні балансу між урбанізацією та природним середовищем.

На основі опрацьованих інформаційних джерел, карт, відповідної літератури та статей для визначення проблемних питань, сильних сторін і можливостей щодо озеленення територій Великобританії було проведено SWOT-аналіз (табл. 3.10). Цей аналіз дозволяє окреслити основні фактори, що впливають на розвиток зелених насаджень в країні, і сприяє формулюванню стратегій для покращення ситуації з озелененням як у міських, так і в сільських районах.

Отже, на основі проведеного SWOT-аналізу можна зробити наступні висновки. Зелені зони у Великобританії є важливою складовою культурної, екологічної та соціальної інфраструктури. Їх широке поширення, історична цінність і доступність для населення підвищують якість життя, сприяють збереженню природи й історичної спадщини.

Міські регіони мають більший доступ до організованих зелених зон завдяки щільній забудові та наявності парків. Проте такі міста, як Глазго, демонструють недостатній рівень зеленого покриття в центрах, що є серйозною проблемою для екологічного балансу в густонаселених районах.

Хоча сільські регіони (Шотландія, Уельс) багаті природними ресурсами, міста з високою щільністю населення потребують кращого інтегрованого управління зеленими зонами. Складна структура регулювання та фрагментація відповідальності за зелений простір можуть обмежувати ефективність впровадження політик.

Політика зеленого поясу захищає природні зони, але створює перешкоди для забудови, що збільшує вартість житла. Це викликає соціальну напругу через обмежений доступ до житла в міських районах. Також економічні виклики ставлять під загрозу фінансування догляду за зеленими зонами.

Зелені зони Великобританії мають значний потенціал для розвитку. Інноваційні підходи, такі як «зелені дахи» й інтегровані міські парки, можуть компенсувати обмежений простір у густонаселених регіонах. Крім того, нові зелені

посяси та інвестиції в рекреацію сприятимуть екологічній стійкості та економічному зростанню.

Таблиця 3.10

SWOT-аналіз озелененості території Великобританії

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвинена мережа зелених зон <ul style="list-style-type: none"> – Великобританія має 14 зелених поясів, що охоплюють 16,716 км² (12.4% Англії) і 164 км² у Шотландії. – У Північній Ірландії близько 16% території покрито зеленими поясами. 2. Історична та культурна цінність <ul style="list-style-type: none"> – 1800 об'єктів у Національному реєстрі історичних парків і садів. – Чітка класифікація об'єктів за історичною значимістю (I, II*, II). 3. Доступність <ul style="list-style-type: none"> – Середня відстань до функціональних зелених зон у Великобританії – 259 м, що сприяє легкому доступу мешканців. – Лондон лідирує за кількістю зелених насаджень у межах 1 км (6,74 парки на середнього мешканця). 4. Політична підтримка <ul style="list-style-type: none"> – Політика зеленого поясу захищає природні зони від урбанізації з 1955 року. – Включення норм озеленення в законодавство (наприклад, NPPF 2021). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дисбаланс розподілу зелених зон <ul style="list-style-type: none"> – У сільських регіонах (Шотландія, Уельс) більшість території є незайманою, але доступ до зелених зон у містах нижчий. – Міські центри, такі як Глазго, мають лише 2% деревного покриву. 2. Обмеження для житлового будівництва <ul style="list-style-type: none"> – Політика зеленого поясу критикується за підвищення вартості землі через обмежену пропозицію для забудови. – 70% вартості нового будівництва припадає на купівлю землі. 3. Фрагментація управління <ul style="list-style-type: none"> – Різні органи влади координують зусилля щодо підтримки зелених зон, що може ускладнювати інтегроване планування.
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток нових зелених зон <ul style="list-style-type: none"> – Плани створення нових зелених поясів у Данфермліні, Перті та Сент-Ендрюсі. – Зростання популярності рекреаційного та екотуризму. 2. Оновлення інфраструктури <ul style="list-style-type: none"> – Використання інноваційних підходів для озеленення міських центрів (наприклад, «зелені дахи», інтегровані парки). – Залучення інвестицій у розвиток зелених зон для покращення якості життя. 3. Освітні ініціативи <ul style="list-style-type: none"> – Підвищення обізнаності про цінність зелених зон через історичну та природну освіту. 4. Міжнародне партнерство <ul style="list-style-type: none"> – Можливість співпраці з міжнародними організаціями для збереження екосистем. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тиск урбанізації <ul style="list-style-type: none"> – Зростання населення та потреба в новому житлі загрожує скороченням зелених зон. – Тенденція до ущільнення забудови всередині зелених поясів. 2. Зміна клімату <ul style="list-style-type: none"> – Екстремальні погодні умови можуть знищити цінні екосистеми. – Збільшення температури та забруднення повітря впливають на здоров'я рослин і людей. 3. Економічні обмеження <ul style="list-style-type: none"> – Скорочення фінансування на утримання зелених зон через економічну кризу. 4. Соціальна нерівність <ul style="list-style-type: none"> – Доступність зелених зон у густонаселених районах може залишатися низькою, що створює дисбаланс у користуванні екосистемними послугами.

Зелені зони відіграють ключову роль у боротьбі зі змінами клімату, але їх існування під загрозою через екстремальні погодні умови. Для мінімізації ризиків необхідно адаптувати стратегії управління, спрямовані на покращення екосистемної стійкості.

Доступ до зелених насаджень у густонаселених районах нерівномірний. Мешканці центрів міст, таких як Лондон або Манчестер, мають більшу вигоду, ніж у деяких регіонах, де зелені зони розташовані далеко від житлових районів. Це потребує спеціальних заходів для забезпечення рівності доступу.

Отже, на основі цього можна сформулювати наступні рекомендації з покращення озелененості деяких територій: збалансувати політику зелених поясів для забезпечення доступності житла й одночасного збереження екологічного середовища; інвестувати в інфраструктуру зелених зон для покращення доступності в міських центрах і підвищення екологічної стійкості; покращити інтеграцію політик через координацію дій різних управлінь; розвивати інноваційні екологічні рішення у міських районах; підвищувати обізнаність населення про цінність зелених зон і їхній вплив на якість життя.

Ці висновки вказують на необхідність стратегічного підходу, спрямованого на збереження, розвиток і ефективне використання зелених зон у Великобританії.

ВИСНОВКИ

Отже, підсумовуючи результати дослідження, слід зазначити, що поставлену мету досягнуто, а завдання виконано в повній мірі. Зокрема, можна підкреслити наступне:

1. У науковій літературі існує значна кількість тлумачень понять, пов'язаних із зеленими зонами, таких як «зелені насадження», «озеленені території», «зелені зони міста». Відсутнє єдине, загальновизнане визначення. Зелені зони є основою для забезпечення екологічного балансу міського середовища, ресурсом для збереження біорізноманіття, а також місцем реалізації соціальних, рекреаційних та культурних потреб людини та соціуму.

Незважаючи на різноманіття інтерпретацій, ключовими критеріями виділення зелених зон є їх функціональні властивості та роль у міському та природному середовищі. Властивості зелених зон визначаються як природними характеристиками (типом ландшафту, складом рослинності, географічними особливостями), так і соціально-економічними потребами населення. Ці властивості впливають на функціонування зелених зон у міському середовищі та їхнє значення для суспільства.

У науковій літературі представлено чимало підходів до класифікації зелених зон: за їхнім походженням (природні, антропогенно створені), за функціональним призначенням (рекреаційні, естетичні, екологічні), за рівнем доступності (громадські, приватні) тощо. Ці класифікації дозволяють розкрити багатогранність ролі зелених зон у різних аспектах суспільно-географічного аналізу.

2. Розвиток зелених зон у Великобританії від середньовіччя до тепер є відображенням змін у суспільних, культурних та економічних умовах. Зокрема, міські та приміські сади, які спершу виникали як приватні володіння чи монастирські угіддя, поступово набули значення суспільного ресурсу. Їхній розвиток визначався популярністю ідей гармонії людини та природи, які набули поширення в епоху Ренесансу. Відомі архітектори й садівники, такі як Капабіліті

Браун, сприяли формуванню унікальних стилів, які поєднували природний ландшафт із естетикою епохи.

Міські площі, створені як простори для соціального життя, набули особливого значення у XVIII–XIX століттях. Їхній дизайн відображав зміну стилістичних ідей, які перейшли від суворої геометрії бароко до природної розмаїтості романтизму. Факторами впливу були також зростання міської культури, популярність громадських зібрань і зміна урбаністичних пріоритетів, орієнтованих на комфорт і естетику.

Прогулянкові алеї та доріжки стали популярними в епоху Просвітництва, коли прогулянки розглядалися не лише як фізична активність, а й як спосіб соціалізації. Ці елементи зелених зон виникали під впливом французьких та італійських садових традицій, але отримали власне британське переосмислення. Пріоритетами були комфорт, доступність і гармонія з природним середовищем.

Сади розваг, які з'явилися у XVIII столітті, стали прикладом комерціалізації зелених зон. Вони виникли на хвилі зростання попиту на громадські місця для відпочинку й розваг. Серед факторів їх розвитку можна назвати поширення ідей дозвілля як важливого аспекту міського життя, а також інтерес до культури свят і театральних вистав.

Громадські парки, що почали активно створюватися у XIX столітті, були відповіддю на виклики індустріалізації та урбанізації. Вони стали місцями відновлення природного середовища в перенаселених і промислових містах. Розвиток парків був пов'язаний із впливом реформаторів, які пропагували ідеї покращення якості міського життя, зокрема через доступність зелених зон.

Меморіальні парки XX століття поєднували функції збереження пам'яті та створення простору для відпочинку. Вони виникли під впливом соціальних та політичних змін, таких як необхідність увічнення історичних подій, зокрема світових воєн.

Приморські сади та парки мали важливе значення для розвитку приморських міст. Їхній розвиток визначався популярністю приморського відпочинку

у XIX столітті, а також впливом естетичних ідей, які прагнули об'єднати природну красу морських узбереж із урбаністичними рішеннями.

Ботанічні сади виникли як наукові центри, але згодом стали частиною культури популяризації біорізноманіття. Їхній розвиток підтримували державні установи та освітні заклади, а також вплив видатних ботаніків і натуралістів, які працювали в цих садах.

Таким чином, історія зелених зон Великобританії демонструє складну взаємодію культурних, соціальних, економічних і політичних факторів. Їхній бурхливий розвиток у XVI–XVIII століттях зумовлений зміною естетичних пріоритетів, зростанням популярності дозвілля серед різних верств населення та внеском відомих архітекторів і садівників, які формували унікальні риси британського урбаністичного простору.

3. Державна політика та роль неурядових організацій у збереженні зелених зон відіграють центральну роль у розвитку цієї сфери. Великобританія має чітко регламентовану політику, спрямовану на охорону природного середовища, створення нових зелених насаджень та їх інтеграцію в урбаністичний простір. Зокрема, важливу роль відіграють програми захисту біорізноманіття, створення природних резерватів та зелених поясів навколо міст. Неурядові організації, такі як National Trust і Woodland Trust, беруть участь у збереженні природних територій, проведенні просвітницьких заходів та залученні місцевих громад до охорони навколишнього середовища. Їхні ініціативи значною мірою визначають популяризацію важливості зелених зон у суспільстві.

4. Забезпеченість зеленими зонами та їх кількісні характеристики варіюються залежно від регіонів. У Великобританії спостерігається значний розрив між рівнем озеленення північних і південних регіонів, що зумовлено історичними, економічними та соціальними факторами. Великі міські агломерації, як-то Лондон та Манчестер, демонструють різні рівні забезпеченості зеленими просторами через щільність забудови та інтенсивність урбанізації. У той же час багато приміських і сільських районів відзначаються високим рівнем збереження природних ландшафтів.

Територіальні особливості зелених зон Великобританії визначаються як природними, так і антропогенними чинниками. Відмінності в кліматичних умовах, рельєфі та історичному освоєнні територій вплинули на формування різних типів зелених зон – від міських парків і садів до приміських лісів і заповідників. Важливим елементом є мережа прогулянкових доріжок, які інтегрують природні й урбаністичні ландшафти, створюючи зручні простори для рекреації.

Зелений пояс Великобританії – це унікальний приклад довгострокової екологічної ініціативи. Створений для обмеження хаотичного розростання міських територій, він забезпечує збереження природних середовищ і підтримання екологічного балансу. Зелений пояс також сприяє розвитку екотуризму, зберігаючи мальовничі ландшафти й історичну спадщину.

5. Однак зелені зони Великобританії стикаються з низкою проблем, серед яких зростання урбанізації, тиск на землю через потреби житлового будівництва, скорочення фінансування екологічних програм та кліматичні зміни. Розширення інфраструктури вимагає збалансованих підходів до планування, щоб уникнути деградації природних ландшафтів. Не менш важливими є соціальні аспекти, зокрема нерівномірна доступність зелених зон для населення різних соціальних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація до змін клімату: зелені зони міста на варті прохолоди / за ред. Т. Казанцев та інші. Київ: НЕЦ України, 2016. 40 с.
2. Деркульський Р. Ю. Вплив пішохідної доступності до зелених зон Києва на вартість житлової нерухомості на первинному ринку. *Збалансоване природокористування*. 2017. №3. С. 36-42
3. Дмитрук О. Ю., Олішевська Ю. А., Купач Т. Г., Дем'яненко С. О. Функціональний аналіз зеленої зони міста Києва. *Географія та туризм: науковий збірник*. Ред. кол.: Я.Б. Олійник та ін. К.: Альтерпрес, 2010. Вип. 7. С. 106-112
4. Екологічна енциклопедія: у 3-х т. Голов. редактор А. В. Толстоухов. Київ: ТОВ Центр освіти та інформації, 2006. Т.1: А-Е. 432 с.
5. Екологія. Тлумачний словник. За ред. М. М. Мусієнко. Київ: Либідь, 2004. 376 с.
6. Елбакідзе М., Завадович О., Ямелинець Т. Методичні аспекти інвентаризації зелених зон урбанізованих територій (на прикладі регіонального ландшафтного парку «Знесіння»). *Вісник Львівського університету*. Серія географічна. 2005. №32. С. 96-109
7. Панченко Т. Ф. Зелена зона. *Енциклопедія сучасної України*. Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. URL: <https://esu.com.ua/article-16783>
8. Зелені зони у місті: чому це важливо просувати як тренд. Дивись.info – новини Львова. 14 грудня 2023. URL: <https://dyvys.info/2023/12/14/zeleni-zony-u-misti-chomu-tse-vazhlyvo/>
9. Індекс зелених насаджень 2023. URL: <https://experience.arcgis.com/experience/bad00cdfa6b140599b06c64d10dc73c9>
10. Інтерактивна карта планування зелених зон Лондона. URL: <https://apps.london.gov.uk/planning/>
11. Коваленко М. Г. Проблеми нормування і розміщення елементів системи озеленення міст. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2015. Вип. 39. С. 232-236
12. Кузик І. Теоретико-методологічні засади дослідження комплексної зеленої зони міста. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: географія. №2. 2019/ DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.19.3.3>
13. Кучерявий В. П. Зелена зона міста. К.: Наукова думка, 1981. 248 с.

14. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць: підручник. Львів: Світ, 2005. 456 с.
15. Кучерявий В.П. Урбоекологія: підручник. Львів: Світ, 1999. 360 с.
16. Національна політика планування 2021. National Planning Policy Framework. Ministry of Housing, Communities & Local Government. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/669a25e9a3c2a28abb50d2b4/NP PF_December_2023.pdf
17. Кучерявий В. П., Кучерявий В. С. Озеленення населених місць: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Видавництво Новий Світ-2000, 2020. 666 с.
18. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я. <https://www.who.int/>
19. Офіційний сайт Лондонського національного парку. <https://nationalparkcity.london/>
20. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України. 27 липня 2006 р. № 880/12754. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06?find=1&text=%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%96+%D0%B7%D0%BE%D0%BD%D0%B8#w1_1
21. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10 квітня 2006 року №105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06#Text>
22. Paul de Zylva, Chris Gordon-Smith, Mike Childs. England's green space gap. *Friends of the Earth Limited*. 15 Sep 2020. URL: <https://policy.friendsoftheearth.uk/insight/englands-green-space-gap>
23. Собечко О. Зелена зона міста Львова та її екологічний стан. *Вісник Львівського університету*. Серія географічна. 2009. Вип. 37. С. 215-224
24. Список національної спадщини Англії (NHLE). *Historic England*. URL: <https://historicengland.org.uk/listing/the-list/>
25. Управлінням національної статистики. Office for National Statistics (ONS). URL: <https://www.ons.gov.uk/>
26. Проект Закону України від 27.12.2007 № 1290, «Про захист зелених насаджень в містах та інших населених пунктах». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF0ZU00A?an=3>
27. Державні будівельні норми України. Б.2.2-5:2011ДБН Б.2.2-5:2011. Планування та забудова міст, селищ і функціональних територій. Благоустрій територій. https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_b_2_2_5_2011/1-1-0-1033
28. Abbey Park. URL: <https://www.leicester.gov.uk/leisure-and-culture/parks-and-open-spaces/our-parks/abbey-park>

29. Battersea Park. Wandsworth Council. URL: <https://www.wandsworth.gov.uk/batterseapark>
30. Beute F., Marselle M., and all. How do different types and characteristics of green space impact mental health? A scoping review. *People and Nature*. Volume 5, Issue 6. September 2023 DOI: <https://doi.org/10.1002/pan3.10529>
31. Birkenhead Park. URL: <https://birkenhead-park.org.uk/>
32. Birmingham Botanical Gardens. URL: <https://birminghambotanicalgardens.org.uk/>
33. Bourne L. S. Polarities of Structure and Change in Urban Systems: A *Canadian Example* *Geojournal*, 1997. Vol. 43. P. 339-349.
34. Chelsea Physic Garden. URL: <https://www.chelseaphysicgarden.co.uk/>
35. Chen K, Lin H, You S, Han Y. Review of the impact of urban parks and green spaces on residence prices in the environmental health context. *Front Public Health*. 2022 Sep 7;10:993801. DOI: 10.3389/fpubh.2022.993801.
36. Chen Y., Jones C. A., Dunse N. A., Li E., & Liu Y. Housing Prices and the Characteristics of Nearby Green Space: Does Landscape Pattern Index Matter? Evidence from Metropolitan Area. *Land*, 12(2), 2023. 496. <https://doi.org/10.3390/land12020496>
37. Colin Wiles. London's green belt: the forgotten strangler of the capital. 16 May 2012. URL: <https://www.theguardian.com/housing-network/2012/may/16/london-greenbelt-development-policy>
38. Consumer Data Research Center . URL: <https://data.cdrc.ac.uk/>
39. Data.gov.uk. URL: <https://www.gov.uk/>
40. English Nature. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/natural-england>
41. Environment Act 2021. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/30/contents>
42. Fawcett Tony. Green Belts in England: Key facts - Campaign to Protect Rural England. CPRE. Archived from the original on 5 April 2018
43. Fields in Trust. URL: <https://fieldsintrust.org/>
44. Friends of the Earth. URL: <https://foe.org/>
45. Gascon M., Triguero-Mas M., Martínez D., Dadvand P., Rojas-Rueda D., Plasència A., & Nieuwenhuijsen M. J. Residential green spaces and mortality: A systematic review. *Environment International*/ Vol. 86. 2016. P. 60-67.
46. Green Flag Award. URL: <https://www.greenflagaward.org/>
47. Green Infrastructure Framework. *Natural England 2024*. URL: <https://designatedsites.naturalengland.org.uk/GreenInfrastructure/Home.aspx>

48. Green Park. *The Royal Park.* URL: <https://www.royalparks.org.uk/visit/parks/green-park>
49. Green Space Index. *Fields in Trust.* URL: <https://fieldsintrust.org/insights/green-space-index>
50. Groundwork. URL: <https://www.groundwork.org.uk/>
51. Guttridge-Hewitt Martin. New pro toolkit helps communities unlock green space. March 27th 2024. URL: <https://environmentjournal.online/net-zero/new-pro-toolkit-helps-communities-unlock-green-space/>
52. Guttridge-Hewitt Martin. UK's greenest regions ranked for access to parks and open spaces. May 3rd 2024. URL: <https://environmentjournal.online/net-zero/uks-greenest-regions-ranked-for-access-to-parks-and-open-spaces/>
53. Hartig T., Mitchell R., De Vries S., & Frumkin H. Nature and health. *Annual Review of Public Health.* Vol. 35. 2014. P. 207-228.
54. Healthcare for planets and humans: why looking after nature is good for mind, body, and the NHS. Speech by Sir James Bevan, Chief Executive, Environment Agency, UCL Institute for Sustainable Resources. 2020. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/healthcare-for-planets-and-humans-why-looking-after-nature-is-good-for-mind-body-and-the-nhs>
55. Historic England. URL: <https://historicengland.org.uk/advice/technical-advice/parks-gardens-and-landscapes/public-parks-cemeteries-and-urban-green-spaces/#WarMemorials>
56. Houlden V., Weich S., Porto de Albuquerque J., Jarvis S., & Rees K. The relationship between greenspace and the mental wellbeing of adults: A systematic review. *PLoS One*, 13(9). 2018. e0203000. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0203000>
57. Local authority green belt statistics for England: 2016 to 2017 - GOV.UK". www.gov.uk. Ministry of Housing, Communities & Local Government (MHCLG).
58. London Environment Strategy. URL: https://www.london.gov.uk/sites/default/files/london_environment_strategy_0.pdf
59. London Wildlife Trust . URL: <https://www.wildlondon.org.uk/>
60. Longstaffe-Gowan Todd. *The London Town Garden*, Yale University Press. 2001. P. 1740-1840.
61. Loudon John Claudius. *An Encyclopaedia of Gardening, comprehending the theory and practice of horticulture, floriculture, arboriculture and landscape gardening including ... a general history of gardening in all countries, etc.* Longman, 1822. 1469 p.
62. Magic Map. URL: <https://magic.defra.gov.uk/MagicMap.aspx>

63. Masterton Wendy, Carver Hannah, Parkes Tessa. Parks and green spaces are important for our mental health – but we need to make sure that everyone can benefit. *The Conversation*. August 7, 2020. <https://theconversation.com/parks-and-green-spaces-are-important-for-our-mental-health-but-we-need-to-make-sure-that-everyone-can-benefit-142322>
64. Matías Piaggio. The value of public urban green spaces: Measuring the effects of proximity to and size of urban green spaces on housing market values in San José, Costa Rica. *Land Use Policy*. Volume 109, October 2021, 105656. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105656>
65. Mell Ian, Whitten Meredith. Green space access is not equal in the UK – and the government isn't doing enough to change that. *The Conversation*. February 25, 2022. URL: <https://theconversation.com/green-space-access-is-not-equal-in-the-uk-and-the-government-isnt-doing-enough-to-change-that-177598>
66. Meredith G. R., Rakow D. A., Eldermire E. R., Madsen C. G., Shelley S. P., & Sachs N. A. Minimum time dose in nature to positively impact the mental health of college-aged students, and how to measure it: A scoping review. *Frontiers in Psychology*, 10. 2020. 2942.
67. Nan Fairbrother. *New Lives, New Landscapes: Planning for the 21st Century*. Knopf, 1970. 397 p.
68. National Trust gardens: Behind the scenes at William Morris's Red House in Bexleyheath, southeast London. *The Times*. URL: <https://www.thetimes.com/uk/article/national-trust-gardens-behind-the-scenes-at-william-morriss-red-house-in-bexleyheath-southeast-london-vj8q95h0n>
69. National Trust. URL: <https://www.nationaltrust.org.uk/>
70. Natural England. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/natural-england>
71. Nature for Climate Fund. URL: <https://nature4climate.org/>
72. New Walk. *Story Of Leicester*. URL: <https://www.storyofleicester.info/a-place-to-live/new-walk/>
73. One in eight British households has no garden. *ONS National Planning Policy Framework (NPPF)*. 2020. P. 27-29. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/810197/N
74. Ordnance Survey Maps. URL: <https://explore.osmaps.com/?lat=52.390205&lon=-2.037565&zoom=6.6972&style=Standard&type=2d>
75. Parks and Gardens. URL: <https://www.parksandgardens.org/>

76. Parks and Open Spaces Map. URL: <https://albanyny-gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=3a957d3dd77b4dc7be9c841d750e061f>
77. Parks in the United Kingdom - statistics & facts. Statista. URL: <https://www.statista.com/topics/11600/parks-in-the-united-kingdom/>
78. PPF_Feb_2019_revised.pdf URL: <https://www.ons.gov.uk/economy/environmentalaccounts/articles/oneineightbritishhouseholdshasnogarden/2020-05-14>
79. Princess Gardens and Royal Terrace Gardens Torquay. *The Gardens Trust*. URL: <https://thegardenstrust.org/unforgettable-princess-gardens-torquay/>
80. Protecting Green Belt land. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/guidance/national-planning-policy-framework/13-protecting-green-belt-land>
81. Queen Square Archives. URL: <https://queensquare.org.uk/archives/collection/36/item/7604#?c=0&m=0&s=0&cv=0&xywh=0%2C-274%2C2999%2C2585>
82. Register of Parks and Gardens Selection Guide. *Historic England*. December 2017. URL: <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/drpgsg-urban-landscapes/heag093-urban-landscapes-rpgsg/>
83. Robinson Jake M., Mavoia Suzanne, Robinson Kate, Brindley Paul. Urban centre green metrics in Great Britain: A geospatial and socioecological study. *PLOS ONE*. November 23, 2022. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0276962>
84. Robinson Jake M., Brindley Paul. We found Britain's greenest city centre – and its least green. *The Conversation*. November 23, 2022. URL: <https://theconversation.com/we-found-britains-greenest-city-centre-and-its-least-green-195131>
85. Ross Jake. The Greenest Cities In The UK. *Solopress*. April 19, 2024. URL: <https://www.solopress.com/blog/eco-friendly/the-greenest-cities-in-the-uk/>
86. Royal Botanic Gardens, Kew. URL: <https://www.kew.org/>
87. Royal Victoria Park. *Visit Bath*. URL: <https://visitbath.co.uk/things-to-do/royal-victoria-park-p25701>
88. Scoping UK Urban Natural Capital Account – Noise Extension, Final Report, Eftec 2018. URL: randd.defra.gov.uk/Document.aspx?Document=14251_ScopingUKUrbanNaturalCapitalAccount-NosieExtension.pdf
89. Scottish planning policy. *Scottish Government*. URL: <https://www.gov.scot/publications/scottish-planning-policy/pages/2/>
90. Sheffield. Google Earth. URL: <https://earth.google.com/web/search/Sheffield/@53.38228334,->

- [1.4755546,85.85933008a,14991.83346175d,35y,0h,0t,0r/data=CiwiJgokCcl9X6aRZD9AEQL1GAcLQD9AGRh2g9niQkFAIXKyyxTPGkFAQgIIAToDCgEwQgIIAEoNCPwEQAA](https://www.cpre.org.uk/wp-content/uploads/2023/08/State-of-the-Green-Belt-2023-online.pdf)
91. Shyshchenko, P. G., Havrylenko, O. P., Tsyhanok, Ye. Yu., Bilous, L. F. Housing prices as payment for ecosystem services of urban green spaces: case study in Kyiv. *Ukrainian geographical journal* 2024(2):33-42. August 2024. DOI:10.15407/ugz2024.02.033
  92. SPAN kent. URL: <http://www.span-kent.co.uk/index.html>
  93. State of the Green Belt 2023. A vision for the 21st century. August 2023. URL: <https://www.cpre.org.uk/wp-content/uploads/2023/08/State-of-the-Green-Belt-2023-online.pdf>
  94. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1405246/green-space-per-person-great-britain/>
  95. Swanwick C.; Dunnett N.; Woolley H. Nature, role and value of green space in towns and cities: An overview. *Built Environ.* Vol. 29. 2003. P. 94-106
  96. Teri Shore. What is a Greenbelt? *Greenbelt Alliance*. February 2, 2021. URL: <https://www.greenbelt.org/blog/what-is-a-greenbelt/>
  97. The Charter for Parks. URL: <https://parkscharter.org.uk/>
  98. The Life and Death of London's Crystal Palace. *The Historic England Blog*. URL: <https://heritagecalling.com/2021/11/29/picturing-the-crystal-palace/>
  99. The National Heritage List for England (NHLE). *Historic England*. URL: <https://historicengland.org.uk/listing/the-list/>
  100. Tillmann S., Tobin D., Avison, W. & Gilliland J. Mental health benefits of interactions with nature in children and teenagers: A systematic review. *Journal of Epidemiology and Community Health*. Vol. 72(10). 2018. P. 958-966.
  101. Tree Talk. URL: <https://www.treetalk.eco/>
  102. Tuzin B., Leeuwen E., Rodenburg C. and Peter N. Paper presented at the 38th International Planning Congress on «The Pulsar Effect». Planning with Peaks, Glifada, Athens, 21-26 September 2002
  103. UK natural capital: ecosystem accounts for urban areas. Statistical bulletin. *Office for National Statistics*. 2018. URL: <https://www.ons.gov.uk/economy/environmentalaccounts/bulletins/uknaturalcapital/ecosystemaccountsforurbanareas#extent-of-urban-space-in-great-britain>
  104. UK Nature Capital Accounts: 2019. URL: www.ons.gov.uk/economy/environmentalaccounts/bulletins/uknaturalcapitalaccounts/2019
  105. Urban Landscapes. Register of Parks and Gardens Selection Guide. *Historic England*. URL: <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/drpgsg-urban-landscapes/heag093-urban-landscapes-rpgsg/>

106. Van den Berg M., Wendel-Vos W., van Poppel M., Kemper H., van Mechelen W., & Maas J. Health benefits of green spaces in the living environment: A systematic review of epidemiological studies. *Urban Forestry & Urban Greening*. Vol. 14(4). 2015. P. 806-816.
107. Vauxhall Gardens 1661–1859. URL: http://www.vauxhallgardens.com/vauxhall_gardens_briefhistory_page.html
108. Waugh David. *Geography: An Integrated Approach*. 1990. URL: https://books.google.com.ua/books?id=7GH0KZZthGoC&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
109. What is the greenbelt? Vita Architecture – Building on the Greenbelt. URL: <https://vitaarchitecture.com/journal/building-on-the-greenbelt/>
110. Wildlife and Countryside Act 1981. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/69>
111. Winterbourne House and Garden. University of Birmingham. <https://www.winterbourne.org.uk/>
112. Woodland Trust. URL: <https://www.woodlandtrust.org.uk/>